

PRAKTIKAARUANNE

DANIEL VAARIK

<http://memokraat.ee>

Autori Daniel Vaarik teos pealkirjaga "Praktikaaruanne" on kaitstud litsentsiga Creative Commons Autorile viitamine + Mitteäriline eesmärk 4.0 Rahvusvaheline litsents (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

Tänuõnad

„Sellest saab kindlasti raamatu,” ütles Marek Tamm käsikirja esimest versiooni lugedes, ning kui ta seda öelnud poleks, poleks ma kirjutamist jätkanud. Marekist sai ka selle teose toimetaja, nii et olen talle kahekordselt tänulik. Minu elukaaslane Kerli Kehman ning sõber Tarmo Jüristo andsid hulga väärtuslikke nõuandeid. Iga korraga, kui nad teksti lugesid, muutus see aina paremaks.

Olen tänulik ka Anvar Samostile, kes andis töö käigus tabavaid soovitusi. Ta jagas minuga ka oma meenutusi, mis aitasid taastada 1990–ndate aastate alguse Eesti ajakirjanduse olustikku. Samamoodi ütlen aitäh Jaanus Piirsalule, raamatu ühele tegelasele ja heale sõbrale, kes täpsustas suurt hulka detaile ning aitas lisada üliõpilaselulisi stseene.

Aitäh Olaf Suuderile, et ta leidis teletöö kõrvalt aega istuda koos minuga Kanal 2 kohvikus ning selle eest, et mitu tundi kestva intervjuu käigus saime koos naerda nii, et tilk püksis. Aitäh Piret Simsonile meenutuste eest ühiselt asutatud kommuunist.

Tänud ka Tõnis Kahule ning Villy Paimetsale mulle antud intervjuude eest, hoolimata sellest, et intervjuu ajal Villyga rääkisin peamiselt mina ise. Villy ütles aega-ajalt vaid mõne üksiku sõna, kuid need tõid mulle meelde terved lood. Villy ongi selline.

Eraldi mainimist on väärt ka Kristi Metste kirjandusmuuseumist, kes aitas üles leida ühe ajaloolise tegelase jäljed, ning Õie Sarv, kes konsulteeris mind seto keele osas. Head sõbrad ja testpiloodid Ede Schank–Tamkivi ja Sten Tamkivi, kes nägid esimesena raamatut peaaegu sellisel kujul, nagu see täna teie ees on, aitasid teha olulisi viimase hetke täiendusi.

Aitäh ka kõigile teistele tegelastele, kes siin raamatus esinevad, nii elusatele kui surnutele. Ning nagu raamatus mainitud isikute puhul ikka öeldakse – kokkulangevused tegeliku eluga pole mitte kuidagi juhuslikud. Vastupidi, kogu lugu on täielik tõde.

Aga nüüd... algab!

ALGUS

Härra õppejõud,

nägin teid ükspäev. Ma istusin ülikooli kohvikus ning märkasin aknast välja vaadates, kuidas te möödusite Postimehe toimetuse majast, sellest samast, kus te rohkem kui viiskümmend aastat tagasi alustasite oma karjääri ajalehe Edasi kirjade osakonna radistina.

Ebatavaliselt suur barett peas, kulgesite te rahulikult sammul üle lumise tänava ülikooli peahoone poole nagu sõbralik talvine seen. Ma oleksin hea meelega teile aknast lehvitanud, kuid kartsin, et oleksin sedasi imelik paistnud. Pealegi polnud ma päris kindel, kui hästi te mind üldse mäletate. Nii ma ei lehvitanudki.

Võib-olla oli see viga, sest midagi jäi nagu kripeldama. Midagi, mis ei anna mulle siiani rahu. Aastaid istusin ma teie loengutes ja ma pean tunnistama, et ma ei mõistnud teid eriti. Mida paganat te üldse öelda tahtsite? Mis kasu oli meil sellistest ainetest nagu Eesti ajakirjanduse süsteem, milles arutati Eesti maakonnalehtede struktuuri? Mis värk sellega oli?

Kui palju te mõistsite neid, keda õpetasite? Kui te lööte täna lahti hommikuse ajalehe ning näete oma kunagiste õpilaste kirjutisi, kas te tunnete seost endaga? Või kas mõistate, miks nad kirjutavad kartlikult kassist, kes võngub tangorütmis, või naisest, kes loomastus pärast pullimunandipitsa söömist? Ning miks nende lugude kõrval on pilt 2012. aasta Eesti eurolaulu eelvooru võitnud lauljast, kellel on kõvaks läinud.

Kui mina oleksin teie, siis ma vahel mõtleksin, et „wtf“, ei, ilmselt siiski ma ei mõtleks „wtf“... ma oleksin liiga viisakas selleks, et nii mõelda, ja ma ilmselt ei teaks, mida see lühend täpselt tähendab. Aga selles pole point, point on selles, et ma oleksin tõsiselt närvis ning lubaksin endale vähemalt ühe mahlaka „kuradi“.

Ma oleksin väga imestunud, sest kui ma oleksin teie, siis ma oleksin ju üle neljakümne aasta üliõpilastele ajakirjandust õpetanud ja ma teaksin, et ma püüdsin neile õpetada midagi muud kui see, mida ma täna lehest loen. Jah, ja ma mõtleksin tõsiselt sellele, et kas mina oleksin kusagil saanud midagi teisiti teha.

Sel hetkel, seal kohvikus, sündiski minu peas otsus kirjutada teile veel üks kord. Alguses ma ei teadnud, kuidas seda täpselt teha. Proovisin niipidi: „Tere, härra Uus...“ Kuid kuidas edasi? Kui inimesed on erinevad, siis kuidas teha esimene samm? Isegi kui mul on mingi plaan, siis kuidas hoida teie tähelepanu piisavalt kaua, et ma saaksin kogu loo teile ära rääkida? Prooviks äkki ulmevormis?

„Kalle Muuli suunas annihilaatori Hans H. Luige poole...“ Ei. Sellest ei tule ka midagi välja.

Sedasi kõheldes möödus mitu aastat.

Ühel päikeselisel sügispäeval kohtusin ajakirjanduskonverentsil Katrin Lendokiga Tartu Ülikooli ajakirjandusosakonnast, kes ulatas mulle ühe kollase mapi, mis näis kuidagi tuttav. See mapp oli olnud aastaid kadunud, kuid nüüd oli see kolimise käigus kuskilt riiuli vahelt välja kukkunud. Mapi vahel olid ainueksplaridena minu praktikaaruanded teile, sest te olite ka minu praktilise töö juhendaja. Alles olid kõik neli aruannet, kirjutatud 1990–ndatel aastatel, hästi säilinud.

Koju jõudes laotasin mapi vahel olnud paberid enda ette lauale laiali ning liikusin mõtteis tagasi aega, mil ma olin ajakirjandusüliõpilane, teie olite minu õppejõud ning 20. sajand tiksus oma viimaseid aastaid. Mõtteid tuli nii palju, et ma hakkasin neid aruandeid sealsamas ja kohe pikemaks kirjutama. Lisasin neile peatükke juurde, toetasin faktide ja mälestustega. Seejuures pidasin silmas, et kõik oleks täpne ja tõsi. Sada protsenti tõsi!

Istusin hilise öötunnini laua taga ning jäin sinnasamasse magama. Hommikul olid kolm asja igatahes selged. Esiteks, et ma kirjutan teile uue aruande, mis on palju põhjalikum kui need, mis ma

teile kooliajal kirjutasin. Teiseks, et kirjutamisega täidetud öid seisab mul ees veel väga palju. Kolmandaks, et enda mõistetavaks tegemiseks pean ma minema kaugemale. Palju kaugemale.

ÜKS

Ühel õhtupoolikul paar aastat pärast Esimese maailmasõja lõppu rühub üle künkliku Setomaa põllulapi kurjakuulutava olekuga vanamutt. See on minu kauge sugulane Agafja, rahva seas tuntud ka kui Ogask. Ta jõuab naabri maja juurde, haarab maast puuhalu ja hakkab sellega vastu majaseina taguma, ise karjudes: „Ma paloda tarõ maaha!” Kolks. „Õt sa pümmest jääsi! Õt su käe' haltamma nakasi!” Kolks. „Vai latsi ar' võtma!” Kolks. „Tuu iist ma massa kätte!” Kolks.

Naabrid on küla peal Ogaski sugulasi süüdistanud orbudele mõeldud raha mahajoomises. Ogask on vihane ning uskuge mind, keegi ei taha, et Ogask vihane oleks, sest tal on äkiline meel ja nõia kuulsus. Ta virutab veel kord haluga vastu majaseina, sülitab maja suunas, ning nähes, et keegi hoovi ei tule, läheb tuldud teed mööda tagasi.

Koju jõudes mõtleb Ogask, et nende vanavaimu orbudega on muidugi mure, tervelt viis tükki on neid. Laste isa hingas möldrina liiga palju jahutolmu sisse ning kopsud ütlesid üles. Ema suri aasta hiljem difteeriasse. Talukoht läks sugulaste kätte. Uus võõrasisa joob igal võimalusel vähemalt endakõrguse pudeli viina ning õhtul kõrtsist tulles sõidab ta hobusega väravad maha. Raha põleb, laste jaoks seda kindlasti ei jätku. Nemad käivad paljajalu lumes ja muu selline dickens.

„Latsökösõ' ti ütte jutust tahadõ' kullõda',” küsib Ogask. „Muidogi tahami,” ütlevad need ja istuvad tema ette põrandale maha. „Ütkörd oll nii, õt katõ maailma piiri pääl elli väiga illos kunigatütär...” alustab Ogask, kelle käest rahvaluulekogujad on kirjandusmuuseumisse korjanud mitu meetrit lugusid.

Üks lastest, kõige väiksem tüdruk, on vaevalt nelja-aastane. See on minu vanaema Aleksandra. Praegu ta istub põrandal ja kuulab, suu ammul, et mäletada, areneda, ahmida endasse. Kui ta suureks kasvab, ei võta ta oma seto lapsepõlvest kaasa isegi mitte oma nime. Ta vahetab Aleksandra Raja vastu. Kuid üks asi jääb talle külge alatiseks, see on oskus jutustada.

Üheksakümmend aastat hiljem istub Raja kulunud katteda tugitoolis ning naelutab kuulajad oma mälestustega tooli seljatoe külge samasuguse energiaga nagu Ogask, või noh, tänapäeval öeldakse, nagu Chuck Palahniuk. Ta endavanused sõbrad on surnud, ent sellegipoolest on tal hästi läinud, sest tal on pool sajandit nooremaid tuttavaid, kes armastavad tema juures istumas ja jutustusi kuulamas käia.

Ta võib teile rääkida, kuidas Haapsalus Teise maailmasõja ajal naiseriites mehed metsa jooksid, et pääseda SS-i või Nõukogude vägedesse värbamisest või ühest meie sugulasest, kes arvas, et ta on 140-aastane. Kui teistelt sugulastelt küsiti, olid need muidugi sellise naeruväärse väite ümber lükanud. „Ärge uskuge teda, tegelikult on ta ainult 126-aastane!”

Aga refräänina, ei, pigem isegi nagu rütmina, läbib vanaema lugusid sõda või sõja eest põgenemine. „Tümps, trrrd-d-d-d, tümps, trrrd-d-d-d,” mängib häving ja surm tema juttude taustal trummi ja bassi. Siis me põgenesime siit. Siis me valetasime, et oleme need. Siis tuli pommitamine. Siis ta võeti kinni. Siis need lasti maha. Siis me peitsime nemad ära.

Kui vanaema ootas oma kolmandat last, jäi ta Tartu peal kõndides pommitamise kätte. Langesid mürsud ja kostsid plahvatused. Mürsuplahvatus – see pole sul linnavalitsuse aastavahetuse ilutulestik, see on suur pauk, mis aurustab betooni, selle lööklaine ainuüksi teeb lolliks. Vanaema jooksis eest, pääses varjendisse, kus kõige ebasobivamal hetkel tahtis nüüd laps ilmale tulla.

Algas kaheksateist tundi kestev sünnitus, sealsamas varjendis, kivisöehunnikute vahel. Seejärel paberisse pakitud vastsündinu (minu onu) käes, läks vanaema kodust oma kahte vanemat last otsima, ainult et avastada, et maja oli saanud täistabamuse. Selle rusude vahelt keerles ükskõikset halli tossu.

Naabrid ütlesid, et lapsed on elus, kuid evakueeritud mitmekümne kilomeetri kaugusele, kuhu ta läks jalgsi. Hetkeks jääb vanaema vaikseks ning sa maandud olevikus, kuulad kella tiksumist, kardina kahinat tuules ning linna poole sõitva Ikaruse bussi tõrinat. Buss möödub majaderivist, mida katkestavad siiani pommitamist meenutavad tühjad augud, milles kasvavad rahumeelsed sirelipõõsad.

Ma lähen vanalinna kõndima, vaatama seda kohta, kus vanaema poolt räägitud sündmused võisid aset leida ning seejärel liigun Toomele, kus on gooti stiilis varemed, mis on jäänud järele kunagisest Ida-Euroopa suurimast katedraalist. Pool sellest on alates 16. sajandist olnud ilma katusega ja osaliselt ka müürideta, aga üks ots on kasutusel muuseumina.

Minu lapsepõlve mängimis- ja ronimiskohana on katedraal jätnud mällu mingisuguse olulise salasopi, unistuse maailmast, mis võinuks olla. Me turnisime mööda mädanenud tellinguid ning ripnevaid roostes rõdusid, ning kui lõpuks üles jõudsim, passisime vinguva tuule käes ning proovisime ära arvata, milliste puulatvade taga asub kellegi kodumaja. Üks julge tüüp Tähtvere linnaosast käis mööda kitsaid ja lagununud võlvkonstruktsioone jooksmas ning ei kukkunud alla.

Ma näen katedraali aeg-ajalt unes ning see on siis veel suurem, kui ta tegelikult on, ta on terviklik, ilus ja suursugune, tema seinu katavad värvilised seinamaalingud, mis ulatuvad põrandast laeni. Katedraalis liiguvad inimesed, kes vilguvad. Jah, vilguvad – nad kord on ja siis ei ole. Võib-olla see tähendab, et need inimesed on tänaseks surnud, võib-olla see tähendab seda, et need on inimesed, kes võiksid olemas olla, kuid neid ei ole. Võib-olla vilguvad nad sellepärast, et nad tahaksid olla teistsugused.

Seitsmeteistkümnendaastaselt otsustasin hakata ajakirjanikuks. Võib-olla olin pärinud soovi lugusid rääkida esivanematelt ja ajakirjandus tundus hetkel kõige lihtsam viis selleni jõuda, kuid võib-olla oli hoopis tähtis see, et ajakirjanikud olid sel hetkel muutuste staarid. Nad olid iidolid ja mina tahtsin olla nende moodi. Nii või teisiti, võib minu ajakirjandusliku tegevuse esimeseks päevaks lugeda ühte neljapäeva 1991. aasta märtsis.

Sel päeval oleksite mu ära tundnud vana vildist sineli ning suunurgas ripneva sigareti North State järgi, millest kerkiv suits ning ümberringi pekslev lõrts sundisid mind Tartus mööda Tähe tänava libedat kõnniteed astudes kibedalt silmi kissitama. Ma olin teel oma elu esimesele intervjuule, surudes peopessa kägardunud paberitükki, millel oli kirjas lasteraamatu „Muna” autori tütre aadress.

„Kuradi Muna,” pomisesin endamisi. „Muna isa. Muna tütre autor. Munakuradi tütar...”

Jõudsin õige majani, viskasin suitsu tänavale, nii et sädemeid pildus, ning lasin kella.

„Muna” autori tütre nimi oli Lembe Hiedel. Mul oli vaja teda intervjueerida, sest ülikooli ajakirjandusosakonda sisseastumine eeldas varem trükis avaldatud lugusid.

„Mul on just sulle sobiv teema,” kiitles Postimehe kultuuritoimetaja Ivi Drikkit, enne kui ülesande kätte andis. „Lastekirjaniku sünnist möödub 90 aastat!”

„Kas kellegi sünnist sada aastat ei ole möödunud?” küsisin. „Mõne tuntud poliitiku või sellise... tuntud tegija?”

„Julius oli ju väga kõva tegija,” ütles Drikkit oma uhket punase juuksekrunniga soengut vangutades.

„Olgu.”

Kuna tegemist oli minu elu esimese intervjuuga, olin kirjutanud üles mõned küsimused, nagu näiteks „Mida te mäletate oma isast, lastekirjanik Julius Oengost?” ning „Aga kui pikemalt rääkida...”.

Lasin uuesti kella. Keegi ei tulnud ust avama. Hetkeks uskusin, et Hiedelit pole kodus, ja ma saan Drikkitile öelda, et ta võiks anda mulle mõne teise teema, kuid nagu kuradi äraneetult kostis nüüd valju lukuraginat, siis ukseteki kolinat. Vaatasin tänava poole ja mõtlesin, kas jõuan veel ära joosta, kuid juba seisis minu ees eriti kärtsroosas kampsunis kondine vana daam, sigaret Priima käes suitsemas.

„Vaata aga vaata,” ütles ta kähedal häälel.

„Ma helistasin enne, et...”

„Jaa–jaa, ma tean ju,” ütles daam. Ta juhatas mind kabinetti, pani istuma kirjutuslaua kõrvale ning tassis köögist kohale lillelise kannumõlaka, mis sisaldas vähemalt viisi liitrit vett. „Mu isa polnud just kuigi tähtis kirjanik,” ütles ta. „Ma olen üllatunud, et tema vastu järsku huvi tuntakse.”

„Mina ka,” tahtsin ütelda, kuid selle asemel seletasin midagi „Muna” poolt mõjutatud mitmete põlvkondade kohta.

„Niisiis, kes te ikkagi täpsemalt olete,” haaras Hiedel taas jutujärje.

„See oleks justkui minu elu esimene artikkel,” ütlesin ma ausalt ja rääkisin talle pikemalt oma soovist ajakirjandust õppima minna.

„Hea küll, noormees, räägime siis,” ütles Hiedel, „justkui.” Ning läitis uue filtrita sigareti.

„Mida te mäletate oma isast, lastekirjanik Julius Oengost?” küsisin mina, märkmik lahti, pastakas kirjutamisvalmis.

Nagu minu vanaemagi rääkis Lembe väga täpseid väljendeid kasutades ning värvikalt. Lugusid ja detaile muudkui tuli. Ühel hetkel leidsin ennast mõttelt, et kui mina oleksin Julius olnud, siis ma ilmselt oleksin ruletimängus kätt proovinud, sest nagu Lembe jutust selgus, oli Juliusel olnud kokku üheksa tütart ja ei ühtegi poega.

Vaatasin riivil olevat kella ning nägin, et möödunud oli juba kaks tundi, ja Hiedel rääkis alles isa arreteerimisest Nõukogude võimude poolt 1941. aasta augustis.

„Umbes kaheksa punaarmeelest piirasid öösel kell kaks maja sisse, telefonitraadid olid juba enne läbi lõigatud. Isa viidi minema,” ütles ta.

Akna taga heitis vaikselt hämardudes hinge õhtu.

Ma rüüpasin kanget teed ja noogutasin märgiks, et ma kuulan, aga pastakas, raibe, kirjutas katkendlikult ning ma pidin seda jõuga vastu paberit suruma, kuni kostis prõks ja see ei kirjutanud enam üldse. Leidsin taskust vildika, aga see kirjutas liiga suurelt, tint imbus läbi paberi ja määris kae ära. Köhatasin, et Hiedelit katkestada, ning sain kasutamiseks päevinäinud kuuekandilise pastaka.

„Järgmisel päeval tõid koolilapsed sõna, et õpetaja Oengo on venelaste laagris, ning palub endale saata kampsuni, sokid ja suitsu. See on ka viimane, mis ma isast tean...”

Hiedeli arvates oli tõenäoline, et ta isa koos paljude teiste vangistatutega uputati sealsamas Vasalemma kandis koos loomavaguniga merre või uppus ta Venemaale sõitva laeva peal.

Jama oli selles, et intervjuu ei lõppenud ära. Nüüd asus Hiedel juba riigivanem Pätsist ja vapsidest rääkima. „Mina usun seda versiooni, et Päts lasi oma poistel Artur Sirgi 1937–ndal Luksemburgis hotelliaknast välja visata,” ütles ta.

„Päts lasi inimesi tappa?”

„Võim muudab inimesi,” ütles Hiedel.

Läks veel tund aega. Veel kaks. Veel kuus tundi. Intervjuu kestis kokku üheksa tundi ning katkes korraks ainult siis, kui ma käisin muhklikuks värvitud uksega WC–s. Kirjutasin üles kõik, mida suutsin. Ma ei julgenud lahkuda, või õigemini ei osanud ning lisaks tundus mulle, et iga kord, kui ma lahkumise peale hakkasin mõtlema, hakkas Hiedel kiiremini rääkima.

Mõistsin ja leppisin mõttega, et sealt korterist ma niipea välja ei pääse.

„Mis moodi ma seda kõike uuesti kirja peaksin panema,” mõtlesin.

Kas ma ütlesin, et ma olin joonestamise tunnist jalga lasknud, et seda intervjuud teha? Et ma eriti koolis ei käinud ning suur osa minu haridust pärines Tartu Ülikooli raamatukogu uudiskirjanduse osakonnast, kus ma käisin uute ingliskeelsete raamatute esimesi lehekülgi lugemas?

Esimene lehekülg programmeerimiskeel Ada käsiraamatust. Neli lehekülge Salman Rushdie „Kesköö lastest”. Seitse lehekülge neurofüsioloogia õpikust edasijõudnutele. Kuus lehekülge Joyce Carol Oatesi...

„Ja „Muna”, mida sellega teha?” ohkasin endamisi.

Hiedelil aga tuli veel meelde detaile oma isast.

„Pool aastat hiljem, 1942. aasta märtsis mõtlesin, kuidas isa sünnipäeva pidada. Läksin Tondi suurtesse kasvuhoonetesse, ütlesin aednikule, et mu isa on surnud, ja ma tahaksin, kuidagi tema

sünnipäeva tähistada, kuid mul on vähe raha, tahtsin, et ta annaks mulle ühe roosi, aga tema andis mulle tasuta kolm ilusat roosi,” ütles Hiedel. „Viskasin need merre.”

„Inimesed olid kenad... nad muutusid aeglaselt,” lisas ta siis mõtlikult.

„Kas nagu Päts – tema muutus siis ka ... aeglaselt?”

„Jah, tema ka.”

„Aga kui Päts oli nagunii juba muutunud nii-öelda negatiivseks kangelaseks, siis kes olid... head?”

„Inimene saab alati valida, kes ta on,” ütles Hiedel, „mitte et see muidugi kerge oleks.”

„Aga...”

„Vabandust, Daniel, aga ma kardan paaniliselt pimedat,” ütles Hiedel valgustatud trepikoja ukselt ning läks oma aastate kohta ootamatult kiire sammuga trepist üles. Siis kostis ülevalt kinnilöödava ukse pauk ja täpselt samal hetkel kustus koridoris tuli.

Kui ma koju jõudsin, ladusin lauale viisteist lehekülge täiskirjutatud teksti, mille põhjal ma veel samal ööl proovisin kokku kirjutada artikli, mille mõne päeva pärast Hiedelile näha viisin. Teel Karlovasse möödusin kolmest lonkivast kujust, ning kuigi ma oleksin pidanud agulis elamise kogemuse tõttu kohe aru saama, et tegemist on veaga, jätkasin vapralt Karlova suunas rühkimist.

„Uo,” ütles korraga üks üllatunud jäme hääl selja tagant.

„Intelligent kakoi-to,” ütles ninahääl tema kõrval.

„Sovsem takoi...”

Tüübid piirasid mu ümber ja väikest kasvu jämeda häälega figuur võttis hoogu, et mul rusikaga nina lömmi lüüa, kui korraga ütles ninahäälega tüüp, kes osutus turskeks vennaks: „Podozhdi, smotri, dzinsõ krasivõje”.

Kõik kolm vaatasid minu Rootsist ostetud teksasid ning siis ütles jämeda häälega vennike: „Biznes propozal. Otdai dzinsõ”.

„Tagda bit ne budete?”

„Net.”

Läksime nurga taha, mina võtsin püksid jalast ning jämehääl ulatas mulle vastu enda püksid, mis olid kuni põlveni laigulised ehk kivipesumustriga ning ülevalt poolt põlve täpilised ehk lumipesumustriga. Taga oli silt, mille peale oli kirjutatud „Maradona Originals”. Püksid olid mulle lühikesed.

Õnnelik uute teksade omanik lahkus ning mina liikusin kodu suunas tagasi, kus panin Maradonad ahjus põlema, tõmbasin jalga alt laienevad viigipüksid ning lehvisin nendega teisel katsel Hiedeli juurde.

„Tulin artiklit näitama,” ütlesin.

„Ootasid teid juba eile,” ütles Hiedel.

Hakkasin taskutes tuhnima, kuid mida polnud, oli artikkel, mis oli nüüd jämeda häälega teksaomaniku taskus. Huvitav, kas ta proovib seda lugeda või süütab sellega parajasti kuskil vagunelamus järjekordset sigaretti? Kuklas Hiedeli poolt lendu lastud muistse Eesti vandesõna, umbes nagu „pärgel”, võtsin taas kodutee ette. Kodus oli õnneks olemas mitu eelmist mustandit artiklist.

Kolmandal katsel jõudsin Hiedeli juurde üsna hilja. Istusin juba tuttavas kabinetis ning jälgisin üha süveneva hirmuga, kuidas Hiedel veristas punase pastakaga mu teksti nagu kirvega hull. Alles siis jõudis mulle lõplikult kohale, et Hiedel oli olnud viisteist aastat Loomingu Raamatukogu toimetaja, kes redigeeris Hesse, Camus’, Dostojevski ja teiste klassikute eestindusi.

„Proovige ennast ometi kokku võtta,” ütles ta mulle täiesti punaseks sirgeldatud paberit tagasi andes. Samahästi oleks ta võinud paberi lihtsalt punase tindi sisse pista.

Mõni nädal hiljem vaatas korrapidajaõpilane Miina Härma nimelise Tartu 2. Keskkooli vaikses koridoris juba mitmendat korda käekella. Vaid sekundid olid puudu sellest, kui ta vajutab lülitit ning tundi lõpetav helin kostab üle terve koolimaja. See helin jõuab ka klassi number 306, kus matemaatikaõpetaja Igor Holts korjab parajasti minu klassikaaslastelt kokku tunnikontrolli tulemusi.

Mina ise istusin teise korruse koridori aknalaual ning puhusin väikese halli sigaretsuitsu pilvekese lahtisest aknast õue. Ma ei vajanud enam matemaatikat, sest Postimehes oli ilmunud minu esimene artikkel. Intervjuu Lembe Hiedeliga. Minust saabki nüüd ajakirjanik – nagu Kalle Muuli või Hans H. Luik või Madis Jürgen. Minust võib saada ka hoopis rindereporter nagu Ainar Ruusäär.

Ma nägin taeva peegeldust aknaklaasil. Pilvede vahele ilmusid stseenid eepilistest teleülekannetest ning vilksatas minu kuju, vaata – ta raporteerib otse sündmuste keskelt. Aken liikus pisut tuule käes ja ma nägin peegelpildist enda vinnilist nägu ning silmi, mis olid hetkel suitsetamisest vesised. Ma tõukasin akna tuseselt tagasi ja vaatasin jälle pilvi.

Nüüd avanesid klasside uksest ja tund oli läbi. Mind ümbritsesid pikkades kampsunites kaasõpilased, ägedamatel kotist paistmas ajakirja New Musical Express üle-eelmine number või siis vähemalt olid nad pastakaga teksade peale kirjutanud The Cure. „I want to fuck, fuck, fuck...” ümises keegi tänaseks ununenud punklaulu.

Kuna järgmine tund oli ajalootund, siis lahkus pool klassi linna peale logelema, ning kuna Püssirohukelder oli juba avatud, siis võttis vähemalt seitse inimest kohad sisse selle kurikuulsa jooma-asutuse külgbaaris ja tellis viina apelsinimahlagaga.

Mitu tundi hiljem kõikusime kolme sõbraga Püssirohukeldri uksest välja ning otsustasime saksa keele õpetaja Soonvaldi poole kaarte mängima minna. Klaasist silmaga Soonvaldil oli oma süntaktiline saksa keele õpetamise meetod, mis põhines usul, et inimesed oskavad kõiki keeli, tuleb vaid nende keelevaist üles äratada. Lisaks mängis ta hea meelega bridži ja oma boheemlaslikus olemuses oli ta üks kahest–kolmest õpetajast, kes sai meie, abiturientidega, samal tasemel suhelda.

Kahjuks ei teadnud me, kus ta elab, kuid linna peal liikus jutt, mille kohaselt ta tegevat hommikuti oma toas alasti võimlemist, ning seda pidi saama näha tekstiilivabriku Arengu kontori akendest.

Arengu juures oli palju maju. Valisime neist ühe lobudiku, mis tundus kõige soonvaldilikum, ning läksime kõik sinna sisse. Koridor oli pime ning meie vahel puhkes valjuhääln poleemika selle üle, kes kella laseb ja kes ukse ees peab seisma. Pärast minutitepikkust käratsemist lasi üks meist kella ning ukse avas üks räsitud näoga meesterahvas. Selles poleks muidu olnud midagi imelikku, kui ukse lävepakk poleks olnud kuskil tema lõua kõrgusel.

Korter kujutas endast auku, mille põrand oli pooleteise meetri sügavusel. Ikka juhtus, et keegi nõukogude kommunaalsüsteemis elas augus, ja me ei lasknud sellel ennast liialt segada. Ma jäin siiski korraks koridoris seisma ja mõtlesin Hiedeli sõnade peale. „Inimesed muutusid aeglaselt.” Kindlasti ei juhtunud ka selle mehe auku kolimine päevapealt...

Selgus ka, et Soonvaldi samas majas ei ela. Käisime läbi mitmeid hooneid ning küsisime kõikjalt kiilaspäise klaassilmaga saksa keele õpetaja kohta, kes teeb alastivõimlemist ja kelle aken pidi Arengu kontoris näha olema, kuid tulutult. Mõnda ust ei juletud meile lahti teha, sest kellaaeg oli hiline, sel juhul rääkisid inimesed meiega läbi ukse. Lõpuks ajasime terve tänavatäie inimesi üles, karjudes kooris: „Herr Soonvald! Kommen Sie hier!”

Me olime noored, me olime naljakad. Me ei kavatsenud kunagi muutuda.

Kui trimester hakkas lõppema, palusin ühel hea käekirja poolest tuntud klassivennal kirjutada endale klassipäevikusse matemaatika leheküljele mõned neljad juurde. Kas meelega või mitte, kirjutas ta sinna kõige vildakama nelja, mida ma näinud olin.

„Hull oled või, Holts saab kohe aru, et see pole tema oma,” ütlesin vihaselt.

„Sorry,” ütles tema.

Jäin klassipäevikut vaatama. Noh, ilusti olen vahele jäänud küll. Värvisin kasti, milles neli oli, pastakaga üleni siniseks. Ikka imelik. Siis joonistasin veel umbes kümne inimese nimele siniseks värvitud ruudud – et kahtlust hajutada. Kaarina nimele tegin kohe kolm tükki, ta oli ju kõige parem õpilane.

„Haa,” ütles Holts klassipäevikut jõllitades, kuid ei teinud midagi.

Rünnak klassipäevikutele võttis varsti sõja mõõtmed ning ühel õhtul toimus koos Treffneri sõpradega klassipäevikute ühispõletamine. Igaüks oli oma kooli õpetajate toast varastanud mõned päevikud, mida sel ajal ei peetud elektrooniliselt.

Me istusime ühes Tähtvere korteris ja ajasime pakse kaustikuid kaminasse. Vaatasin kergendusega, kuidas tuhandeid meie hindet ja puudutud tundeid ning tõusid suitsuna korstnast õhku. Hiljem selgus, et osal õpetajatel olid topelt märkmikud, kuid osal ei olnud ka ning osa hindeid ja puudumisi läkski kaduma.

Keskkooli matemaatika lõpueksamile läksin julmalt ja sirgjooneliselt ilma õppimata, sest oli nagunii hilja millestki aru saada. Püüsin tund aega mööda minna mingite valemitest, lõpuks tõusin püsti, kõndisin saali teise otsa ning laenasin klassi kõige targemalt õpilaselt valmis töö, mille ma vastus-vastuse haaval maha kirjutasin. Sellise operatsiooni käigus oli tähtis jätta mulje, et sa laenad kustukummi või midagi taolist, tähtis oli mitte paista välja süüdlaslik.

Eliitkoolis käimine andis improvisatsioonioskuse. Asi polnud tuupimises, vaid reageerimises erinevatele olukordadele. Sain matemaatika eksamihindeks „väga hea”.

Kuna mulle tundus, et hea ajakirjanik peab igas keerulises olukorras hakkama saama, proovisin ennast sellistesse oludesse panna. Käisin oma sõbra Roometiga raekoja platsis kõnesid pidamas ning inimesi segamas. Väitsin, et olen kunstnik ning otsin modelle. See viis välja selleni, et istusin ühel päeval valgusrikkas Tähtvere korteris, joonistades naisterahvast, kellega ma olin just raamatukogus tuttavaks saanud, õnnetuseks me aktimaalini siiski ei jõudnud.

Ühiskoolis olin eetilise kõrtsikakleja. Loominguline poeet-poksija. Korraga ilus, tark ja väga vaimukas. Tegelikult keerasin aga peaaegu alati mingisuguse jama kokku. Tegin ennast lolliks, rikkusin suhteid, enne kui need jõudsid tekkida, surusin peale oma tahet, helistasin valel kellaajal, ajasin ümber kohvikannu.

Ning poksida ma ei osanud.

Kool oli lõpuks läbi. Ma kordan veel kord: ma ei tea, kuidas. Nüüd olid järel veel mõned piinarikkad pingutused. Lõpuühikond istus mu seljas halvasti ning põse peal oli mingi punn. Lõpukõne ajal oleks kooli lipp peaaegu ühele õpetajale pähe kukkunud, aga kui see kõik läbi sai, sain jälle pühenduda ajakirjandusele.

Leidsin, et ülikooli sissesaamise seisukohast poleks paha kirjutada veel mõned artiklid, ning kuna Pärnus oli tulemas džässifestival Fiesta, küsisin Postimehest endale ajakirjaniku akrediteeringu. Sõitsime sõpradega Pärnusse, pudel marjaveini Rubiin peos, jalad autoaknast väljas, spidomeeter teisel ringil.

Info akrediteeringust ei jõudnud millegipärast korraldajateni, kuid ma piirasin korraldusstaapi nii kaua, kuni neil lõpuks piinlik hakkas, ja mulle anti mingisugune imepilet, millega sai igale poole sisse. Umbes nii pidigi minu ettekujutustes hakkama saama tõeliselt osav reporter.

Leidsin tutvuse kaudu ööbimiskoha ühes vaikses Pärnu tänavas teisel pool jõge. Majaperemees oli napsõnaline endine vang, kes oli mõne aja eest usklikuks hakanud. Karm nagu kalju. Õiglane nagu majakas.

„Meil siin Pärnus on ka punkareid,” ütles ta, minu flanellsärgi küljes olevale haaknõelale viidates.

„Ei ole punkar, ma olen ajakirjanik,” ütlesin.

Järgmisel hommikul kutsus peremees mind hoovi ning näitas puidust plaatide kuhja.

„Aitad mind natuke?”

„Davai!”

Hakkasime plaate tõstma, kuid kohe alguses oli selge, et need kaalusid mingi sada kilo. Iga kord, kui ma uue plaadi servast kinni võtsin, tundsin, et ma vajun sinnasamasse põlvili maha. Tassisime neid plaate terve igaviku. Mu käed muutusid tuimaks ning nahk tuli maha. Peremehel ei tundunud aga midagi viga olevat. Tuigerdasin, ei, pigem lohisin üha uue ja uue plaadiga kaasa.

„Ausalt öelda mulle tundus, et sa lähed kohe keskelt pooleks,” ütles peremees mulle tunnustavalt, kui plaadid olid laotud. Kui ma mõni päev hiljem lahkusin, tuli ta vaikselt minu juurde ning andis mulle natuke raha. „Kuule, punkar, hea töö,” ütles ta, ning patsutas mind õlale.

Päevad Pärnus olid täidetud džässikontsertidega, kuid õhtul jõime ennast sõpradega purju ja kihutasime 08-seeria žiguliga ühest kohast teise. Kuskil Pärnumaal oli üks unine bensiinijaam. Müüja haigutas ja vaatas aknast välja. Näe, klient tuleb, mõtles ta, nähes hoone ette veerevat valget autot.

Auto juhivoolu uks läks lahti ning sealt astus välja juht. Ta lehvitas bensiinijaama müüjale. „Sõbralik klient tuleb,” mõtles bensiinijaama töötaja. „Vähemalt pole mingid pätid.” Juht liikus samal ajal lehvitamist jätkates bensiinijaama töötaja suunas ning ta näole ilmus õnnelik naeratus. Siis takerdus juht turvavöösse, mis oli tema jala ümber kinni jäänud. Juht kukkus täies pikkuses kõhuli.

Selles autos olime meie, kui te sellest veel aru ei saanud.

Teisel päeval jäime Pärnu linna rannaalale kinni, sest autot juhtinud sõber küsis kohalikult teed. Kohalik ütles, et me pööraksime esimesel võimalusel paremale. Esimeseks võimaluseks osutus üks põõsas, millest autoga läbi sõites jõudisime väikesesse hoovi, kus teisel pool tikreid ja laste mänguväljakut paistiski läbipääs. Aga kuna rannaala oli suletud, siis ei saanud me kuskilt enam välja ning juba läbitud hoovi ei leidnud üles.

Sõitsime ringi, et tänavate labürindist väljapääsu leida. Ühel hetkel peatus meie selja taga politseiauto, mis hiilis meie sabas läbi mitmete ristmike. Autos valitses pinev vaikus, kuni lõpuks ütles keegi „vist pööras ära”.

„Aga kust see politsei siia sai?” küsisin mina juhi kõrvalistmelt.

„Me oleme vabad!” hüüdis optimist tagaistmelt.

„Hurraa!”

„Ära hõiska enne Papiniitu,” tahtsin mina öelda.

Järgmisel hetkel kostis võimas pauk ning auto sõitis üle väikese aia Pärnu peatänavale.

„Nüüd vist saime küll välja,” ütles juht.

Seejärel kihutasime mööda maanteed klassivenna suvilasse pidutsema, et jõuda hommikuks taas kontsertidele. Maantee pörgusse. Ma jäin ellu, et rääkida oma lugu, nagu öeldakse.

Postimehes ilmunud arvustuses kiitsin Pärnut ja Fiestat, kuid proovisin raporteerida ka lavataguseid sündmusi. „See „Euroopa vaba džässi keskne figuur, ekstreemne avangardist ja metsikut energiat kiirgav saksofonist” astus Pärnu Rannasalongis üles kõigepealt sellega, et noris tüli helitehnikuga ning lubas tema ka ära tappa.”

Jutt käis alati mustas maani nahkmantlis ringi liikunud saksa jazzmuusikust Peter Brötzmanist, kes tundus pool aega mingi laksu all olevat või lihtsalt kurjast vaimust vaevatud.

Edasi tunnistasin arvustuses avameelselt, et rahvakunstiansambli Tõva esinemisele ma paraku ei jõudnud, kuid tsiteerisin abivalmilt reklaambrošüüri: „Tõva ei ole illustratiivset suveniirset folkloori viljelev paraadgrupp, vaid rahvakunsti juurtele pürgiv ansambel.”

Tahtsin sel suvel kirjutada veel ka loo Vabriku tänava mustlastest. See oli ühtlasi ka minu lapsepõlve kodutänav, puumajadega ümbritsetud vaikne Tartu nurgakene, kus elas nii eestlasi, venelasi, valgevenelasi kui ka mustlasi.

Aeg-ajalt oli mustlaste hoov autosid täis. Sõidukid olid kaunistatud kirevate istmekatete ning tagaakendel vedelevate kirjude patjadega. Nad olid kõik lühikest kasvu. Mehed käisid kaabuga ja suitsetasid juba noorest east alates. Naised panid pidupäevadel jalga valged kingad ning kandsid siniseid ja kuldseid kleite ja linte. Tüdrukud tantsisid hoovi peal, emade kingad jalas. Kuigi nad rääkisid puhast eesti keelt, soovitasid vanemad meil neist eemale hoida.

Mäletan ennast umbes kolmeteistkümnendaastaselt koos väikese eestlaste kambaga seismas vastamisi umbes sama vanade mustlastega. Mustlasi oli seitse ja nad olid kaasa võtnud ketid, ühel oli isegi nuga.

Nende pealik oli minust palju lühem, kuid tal oli lehmakett käes. Meil olid kamba peale mõned malakad ja aialipid, kuid polnud sugugi selge, et me siit eluga pääsime. Pinge tõusis. Kett kõlises. „Abordijaanus,” ütles ühtäkki üks mustlane, näidates näpuga minu sõbra peale.

„Lollakas,” ütlesin mina, „jäänus, mitte jaanus”. Solvatud eesti kutt otsustas teha paar ähvardavat liigutust mustlaste suunas ning meie rõõmuks pistsid kaks tükki neist aia poole liduma. Ülejäänud vaatasid paar sekundit meile heitunud otsa ning kadusid seejärel samuti kiiresti tagahoovi.

Pärast nägin mustlaste pealikut tänaval ning me leppisime ära. Rahu sõlmimise märgiks viskasime tänaval elava hullu aknasse veepommi. Hull hüppas aknast alla ning tungis meile peale nagu marutõbine karu. Pistisime jooksu ning ei peatunud enne, kui hull oli kaugele maha jäänud. Ma ei julgenud koju minna ning mustlaste pealik kutsus mind enda poole, kus ma istusin umbes kaheteistkümneme inimesega koos lauda.

Pärast vaatasime koos värviteleviisorist multfilme. Minul muide ei olnud kodus televiisorit. Ma oleksin tahtnud mustlastest rohkem teada. Räägiti, et neil on kuningad ja kokkutulekud. Kus need toimuvad? Kuidas neid tehakse? Mida nad arvavad meist, eestlastest? Kas nad on natukene nagu setod?

Oleksin tahtnud koos nendega elada ning kõik üles kirjutada. Ent kui ma läksin sel suvel mustlaste hoovi vaatama, oli seal kõik tühi. Nad olid ära kolinud ja ma polnud sugugi kindel, et isegi kui ma oma tänava mustlasi kuskil näeksin, suudaksin ma nad näo järgi ära tunda.

Mulle meeldis kirjutada, kuid see ei tulnud kergelt. Tekstid ei kukkunud mul mitte kuidagi välja sellised nagu minu eeskujudel. Laused tundusid rabedad, keerulised ja mittemidagiütlevad.

Näiteks võisin ma päevade kaupa vaeva näha, et mõelda oma artiklile pealkiri välja. Nädal aega võis minna selle peale, et mõelda esimene paragrahv välja. Ma istusin kirjutusmasina taga, kuulasin valju muusikat ning viskasin järjest kokkukortsutatud paberinutsakaid paberikorvi.

Mõni kuu varem olin proovinud loomingulist keskkonnavahetust. Selleks, et kirjutada üks lühijutustus, olin ma laadinud seljakotti pätsi leiba, istunud tühja bussi ning sõitnud Vargamäele, jah, sinnasamasse, kus toimus „Tõe ja õiguse” tegevus. Mu kirjandusõpetaja Helgi Teringul oli seal lähedal soos üks koetav onn ning ta oli kunagi öelnud, et kui ma tahan sinna minna, siis võin seda alati ööbimiseks kasutada.

Oli 29. detsember ning mets ning maa olid mattunud pimedusse, kui buss mu Järva–Madise kandis maha pani. Onnini oli kümme kilomeetrit maad, kuid õnneks oli kirjandusõpetaja sõnul Järva–Madise pastoraadis võimalik ööbida ning sinna ma oma sammud seadsingi. Pastor Enn ja tema naine Pille võtsid mind hästi vastu ning keelitasid onni mitte minema.

„Jää siia, praegu on karud liikvel,” hirmutas Enn.

Kõigest hoolimata võtsin järgmisel hommikul seljakoti, kus oli pätsi leiva kõrval nüüd ka purk suppi, ning asusin teele. Poolel teel nägin karu jälgi, mis pöörasid metsa. Siis möödusin Vargamäe Talumuuseumist, kus polnud kedagi kodus, ning pöörasin rabateele. Olin täiesti üksik ning taipasin ühel hetkel, et ma pole kunagi elus nii kaugel teistest inimestest olnud. Igas suunas olid metsad ja sood.

Lõpuks jõudsin raba keskel asuvale künkale ning nägin väikest laudadest kokkulöödud onni lumisel lagendikul. Selle uks oli lahti. Tegin pliidi alla tule ja avastasin, et väljas on vahepeal jälle pimedaks läinud. Mul polnud kella ega taskulampi. Istusin lihtsalt kööginurgas, kahe küünla ja pliidi valgusel ja vaatasin, kuidas leegid limpsisid vana voodijalga, mille ma tulle olin visanud. Aeg-ajalt panin tulle uusi puutükke lisaks.

Siis otsustasin õue minna. Igas suunas paistis madalalt rippuv, süngelt must pilvine taevas, vaid mõnedes harvades kohtades joonistasid väikeste asulate tuled pilvedele kollakalt kumavaid sõõre. Ma vaatasin selja taha. Onn oli väike ja kuidagi kaitsetu. Selle aknal võbises küünal. Äkitselt hakkas mul hirm iseenda ees. Ma ei julgenud onni sisse minna, sest ma kartsin korraga sellist olukorda, et kui ma seal sees istun, siis keegi koputab uksele.

Selles poleks midagi muud hirmsat, kui vaid see, et ma teadsin, et mitte keegi ei saa sellisel kellaajal uksele koputama tulla. Ühesõnaga, ma kartsin natukene, et ma lähen hulluks. Suundusin siiski onni tagasi ja istusin veel mõnda aega tulevalgel. Miks ma siia tulin? Et jutustust kirjutada? Et ennast proovile panna?

Kella mul polnud ning ajataju oli kadunud. Kell võis olla kuus. Aga ta võis ka läheneda südaööle. Ma tegin endale aseme, kuid magada seal ei saanud, sest linad olid niisked.

Istusin taas pliidi ees ja vaatasin tuld.

Keskkooli ajal oli moes natuke hull olla, see oli kui protest süsteemi vastu. Isegi päris hullud olid meie seltskonnas teretulnud ning ma ise käisin vähemalt kahega läbi. Üks oli tahtnud ennast üles puua, aga oldi jaole saadud, ja nüüd oli tal keset kõri arm, sest arstid olid teda päästes sinna pannud mingi toru, et ta õhku saaks.

Seal onnis istudes sain ma aga aru, et ma ei taha hull olla. Ma tahan normaalne olla. Kas kirjanikuks hakkamise hind on vaimne ebastabiilsus? Kas kunst nõuab seda, et ma oleksin pidevalt piiri peal? Kas ma kannataksin selle välja?

Järgmine päev oli 31. detsember. Vana-aasta õhtu oli kohe käes. Ma võtsin seljakoti selga ning alustasin oma rännakut tagasi tsivilisatsiooni suunas. Mitme tunni pärast jõudsin Tapale, kus istusin rongile. Rongis mängis lambada, see oli täis pidulisi. Kui algas vene uusaasta, lendasid šampusekorgid ning selle keskel istusin mina, ikka veel ehmunud oma üksildusest, kuid tundes üha kasvavat rõõmu minu ümber juubeldavatest inimestest.

Ma ei saanud veel mitu kuud öösiti magada ning mõtlesin onnist, kirjandusest, hulludest ja kunstist. Siis saabus kätte see moment, kus kõik mu sõbrad astusid juurasse ja mina viisin paberid ajakirjandusosakonda. Valikud minu ümber avanesid ja sulgusid. Minu ees läksid lahti ka salapäraselt logiseva lifti ukсед, mis viisid mind Tartu Ülikooli ajakirjandusosakonna ühte tupp vestlusele, kus laua taga istusite ka teie, härra juhendaja.

KAKS

Vestlus ajakirjandusosakonda sissepääsemiseks. Laua taga – subjekt number üks. Marju Lauristin. Sõbralik, suurte prillidega professor. Subjekt number kaks. Priit Pullerits. Ameerikas käinud spordiajakirjanik. Subjekt number kolm. Teie, härra Uus. Kokku te moodustasite vastuvõtukomisjoni.

Objekt. Mina. Istusin komisjoni ees.

Kõik naeratasid. Peale Pulleritsu. „Päevauudiseid ikka jälgite,” küsisite teie.

„Loen ajalehti,” praalisin mina.

Lauristin küsis: „Mis rahvad elavad Jugoslaavias?”

„Las ma mõtlen ... kroaadid, horvaadid ja serbialased,” pakkusin mina.

„Või kroaadid.”

Kõik naeratasid. Peale Pulleritsu.

Siis tulid eksamid. Eesti keele ja kirjanduse eksamil tõmbasin pileti, millel oli kaks küsimust, millest kummalegi ma vastust ei teadnud, aga läksin ja lihtsalt rääkisin, mis pähe tuli. Õppejõud ulatas mulle hinnetelehe. Ma ei julgenud seda vaadata enne koridori, seal avastasin, et sinna oli kantud kümme punkti kümnest.

Järgmine maja, järgmine eksam. Ajalugu. Koridoris põlvitas jalaväelase asendis raadiosaatjaga tüüp, kes sosistas midagi mikrofoni. „Punkt 18. Liivi sõda algas sellest, et...”

Lõpuks tuli tulevane kursusevend Inno eksamitoast välja ja hakkas radistiga õiendama. „Kurat, vale punkti lugesid mulle ette,” ütles ta.

Eksamiruumis istus aga üks teine tulevane üliõpilane, tema ees laual nurgast nurgani täis kirjutatud paberileht. „Nii, järgmine,” ütles õppejõud Hillar Palamets. Tulevane üliõpilane läks vastama ning hakkas lehe pealt maha lugema. „Noh, prooviks ilma maha lugemata,” ütles Palamets ja võttis lehe ära.

Üliõpilaskandidaat jääb vaikseks. „No te ju olete siin ise kõik kirja pannud, kuidas siis enam meeles ei ole,” kortsutas Palamets murelikult laupa. Teine õppejõud läks eksaminandi juurde ja tõmbas tal pluusikäise üles, selle alt paistsid juhtmed – jälle raadiosaatja!

Pärast sain teada, et kusagile maja ette oli pargitud valge auto, milles tegutses komandopunkt number kaks. Mina aga, härra õppejõud, purustasin konkurentsi ilma tehnoloogiliste abivahenditeta ning sisenesin hiilgavate tulemustega Tartu Ülikooli ajakirjandusosakonda.

Möödus paar kuud.

Võib-olla istus just sel septembrihommikul Columbia ülikooli ajakirjanduskolledži raamatukogus maha üks esmakursuslane, nimetagem teda Mildrediks. Mildred avas John Miltoni „Areopagitica”.

„Õige vabadus on see, kui vabana sündinud mehed, kes tahavad rahvale nõu anda, takistamata rääkida võivad,” luges ta Euripideselt laenatud motot kohe teksti alguses. „Hm, mida see tähendab?” mõtles Mildred ja läks kohvikusse kursusekaaslastega loetu üle vaidlema. .

See oli Ameerikas. Täpselt samal ajal oli Tartu Pirogovi pargis juba pärastlõuna ning mulle kõikusid vastu kaks kursavenda, kummalgi pudel konjakit näpus.

„Kust te need saite?” küsin mina.

„Pikk lugu,” ütleb üks.

„Algas sellest, et me läksime Rukkilille poodi torte lõmmi lükkama,” ütleb teine.

„Oot, enne me ikka panime ühikas tina,” ütleb esimene.

„Nojah,” ütleb teine.

„Igatahes, me käisime seal riulite vahel ja lükkasime mitu torti lõmmi,” ütleb esimene.

„Siis me küsisime müüjalt, et kas kuskil saaks käsi pesta,” ütleb teine.

„See ütles nagu, et minge sinna tahapoole, seal on kraanikauss ja...”

„Seal oli kast konjakitega.”

„Võtsime paar tükki kaasa.”

„Tõde ja arusaamine ei ole sellised asjad, mida tohiks monopoliseerida, millega tohiks kaubelda,” luges Mildred Columbias.

„Müüme ühe konni Innole maha, saame suitsu osta,” pakkusin mina.

„Kõik ei saa olla ühel meel ja kes soovibki, et nad oleksid? – see on kahtlemata terviklikum, õigem ja kristlikum,” kordas Mildred endamisi.

„Aga mul on ju suitsu,” ütles kursavend.

Muidugi, ärge arvake, et me üldse loengus ei käinud või ei õppinud.

Järgmisel hommikul oli meil loeng nimega „Sissejuhatus mikroökonomikasse” ning seda andis väike kurja näoga umbes seitsmekümneaastane kiilakas õppejõud, kelle hüüdnimi oli Vimbledon T.

Vimbledon T. rääkis meile viis minutit Keynesist ja siis korruga pistis ulguma, nagu oleks keegi teda tulise haakristiga kõrvetanud: „1929. aasta oli juutide kätetöö! See oli vandenõu! Näete seda musta raamatut, siin on kõik kirjas!”

Seejärel peksis ta raamatukesega lauda, nagu oleks see mööbliese ise olnud juudi päritolu. „Nii!” Pärast pani kohalkäinutele viied.

Õnneks algasid peagi Priit Pulleritsu loengud. Pulleritsu hele pea oli ameerika tarkust täis nagu nõop, ise ta oli peenike nagu niit ja kõndis sirgelt nagu nõel. Tal olid väikesed vurrud ja ümmargused prillid ees ning tõenäoliselt jooksis ta kõigist kõige kiiremini, sest ta oli olnud lootustandev keskmaajooksja.

Ta oli väga korrektne ja edasispüüdlik, kuid kui tal metsik tuju peale tuli, siis kandis ta korruga viigipükse ja nokamütsi. Aga ta võis olla ka põhjalik. Räägiti, et ajakirjandusüliõpilasena oli tema sihiks cum laude. Kui kogu kursus otsustas protestida kurjuse impeeriumi sõjalise õpetuse vastu ning soomustranspordööri eksamit vältida, olevat Pullerits ikkagi eksamit sooritama hiilinud. Sõjalise major oli talle igavusest andnud eriti korraliku kitli, ronimisharjutused soomukisse ja soomukist välja ning nii edasi. Hinne? Neli miinus. Otse matriklisse.

Irooniliselt, kui lõpuks cum laude arvestamiseks läks, ei olnud sõjalise eksamil enam tähtsust.

Seda nüüd küll polnud tarvis! Näiteks juba 1989. aastal torkas mu klassivend Mait Nõukogude armee mundris umbkeelsele sõjalise õpetajale küsimuse peale „A gde epitsentr?” kaardikepiga tagumikku ning karjus: „Vot zdjes epitsentr!” Selles valguses tundus Pulleritsu kollaboratsioonism pisut ülepingutatuna. Aga oli mis oli, mina hindasin Pulleritsu kõrgelt ja teen seda siia maani. Vaatame asju siiski kontekstis.

Alustagem sellest, et ta oli olnud Newsweek´is praktikal. Tema loengus kuulsime esimest korda elus sellest, et fakt on püha, kuid kommentaar on vaba. Võimalik, et see on imelik, et me polnud seda oma 18 eluaasta jooksul kordagi kuulnud, kuid tuleb arvestada, et need 18 aastat olime veetnud riigis, kus lugeda tuli ainult ridade vahelt. Read olid pahad, nende vahed olid vabad.

Kuna ma oskasin tänu Pulleritsule vahet teha faktil ja kommentaaril, olin ma aeg-ajalt väga ülbe kõige selle osas, mis Eesti ajakirjanduses oli. Nagu kapitalistiks ümbersündinud kommunist, kes arvab, et piisab ühest Hayeki raamatu lugemisest, et kogu maailma toimimine paika panna, arvasin mina, et mul on peas eduvalet, mida keegi teine ei tea.

Kirjutasin Pulleritsule ühes analüüsis, et „Postimees on ajaleht, mis eksib peaaegu igas artiklis ja uudises vähemalt korra ajakirjandusliku stiili ja nõuete vastu. Selliseid eksimusi leidsin nii palju, et kui ma oleksin need eraldi sedelitele välja kirjutanud, oleks tulnud vähemalt 200 erinevat sedelit!”

„Pealkiri „Õigussüsteem muutub, kuid aeglaselt” ei ütle ju mitte midagi,” kurtsin ma.

„Sissejuhatuses kirjutab autor, et Kaido Kama ja Mihkel Oviir osalesid Justiitsministeeriumi teabepäeval – no kas saab veel igavamalt uudist alustada,” laamendasin paksult alla joonitud ja süüdistavas kirjatükis ja lisasin, et Postimehe ajakirjanikud pole võimelised kirjutama muud kui passiivseid verbe, nagu „saabus”, „lahkus”, „toimus” ja „käis”.

Pullerits tutvustas meile ameerika asja nimega feature, fiitšõ, eesti keeles „olemuslugu”. Minu unistuseks sai kohe kirjutada olemuslugu ning esimeseks proovisin kirjutada Sašast ja Vovast.

„Saša ja Vova – nii nad ütlesid olevat oma nimed,” algas artikkel. „Saša ja Vova on ennast terroristideks nimetanud vene noormehed. Möödunud aasta lõpus sõitsid nad Tallinna–Tartu kiirrongiga Tartust Tapale,” jätkus tekst.

Vova sõnul tahtsid nad panna toime terroristliku akti ning Saša näitas mulle põue peidetud raketipüstolit. „Kui vaja, siis võime hankida ka küllaltki tõsisid relvi,” ütles Saša.

Saša ja Vova suurim viga oli see, et nad olid minu enda välja mõeldud. Pullerits aimas seda ning pani mulle hindeks kahe.

Ühel päeval tutvustati meile veel ühte ümmarguste prillidega tüüpi, kelle nimi oli Tiit Hennoste. Hennoste andis juhtkirja kirjutamise kursust ja esimese asjana tegi ta maatasa sellise asja nagu idee. „Ideed on saadaval hinnaga üks rubla ämber,” ütles ta. „Teostus on see, mis loeb”.

Hennoste tegi meile ülesandeks vaadelda igapäevaelulisi asju, nagu näiteks Tartu Ülikooli peahoone fuajeed, ning seda huvitavalt kirjeldada.

Ma läksin fuajeesse ja seisin seal tükk aega. No mida siin kirjeldada on. Fuajee. Muidugi ma tahtsin kirjutada nagu Salinger, tuua välja mingi pisiasja, mis tõesti iseloomustaks seda ruumi. Umbes nii nagu novellis „Roosisuu ja silmad rohelised”, kus mees kustutab sigaretikoni sedavõrd sugestiivselt, et korruga on terve hotellituba lugeja silme ees. Kirjutasin, et „seinal on vanaaegne kell”. Seejärel lisasin: „Ümmargune.”

Kui lõpuks juhtkirja kirjutamiseks läks, siis kirjutasin loo peaministri, kes hüüab „Saagu valgus!”, kuid valgust ei sünni.

„See on hea mõte,” ütles Hennoste. „Aga kujundi embusest tuleb osata vabaneda, põgenege kujundi eest kohe pärast seda, kui olete selle ära kasutanud,” ütles ta. Koos George Orwelli soovitusel mitte kasutada kujundit, mida olete juba kuskilt lugenud, on see üks väärtuslikumaid õppetunde, mis ma kirjutamise alal kunagi saanud olen.

Eesti legendaarsemat meediaõppejõudu Marju Lauristini ei õnnestunudki mul esimesel kursusel näha, sest ta tegeles peamiselt poliitikaga. See–eest aga nägime tema elukaaslast Peeter Vihalemma, kes rääkis teinekord nii aeglaselt, et suutis sõna massikommunikatsioon venitada kolmekümne seitsme sekundi pikkuseks. Ta vaimustus uuringutest ja võis neist rääkida seni, kuni pimedaks läks.

Ükskord tuli tema loengusse uuringufirma töötaja, kes jagas meile kätte ankeedid ning saatis meid poliitikute populaarsusküsitlust korraldama.

Käisin paberipakiga ringi ning palusin sõpradel vastata küsimustele. Minu ankeetide põhjal oli tol hetkel Eesti Vabariigi kõige populaarsemaks poliitikuks Enn Tupp – ilmselt nime pärast – , mees, kellest keegi kunagi varem kuulnud polnud.

Lisaks sai õppida kirjutusmasina klassis masinakirja.

Samal ajal, kui Mildred Columbia ülikoolis tuupis, klassi ees esines ja maailmakirjandust lahkas, oli meil temaga kindlasti midagi ka ühist. See oli ambitsioon ja usk, et üksikisik suudab maailma muuta. Lihtsalt, kui Mildred tegi seda ühtemoodi, siis meie tegime seda erineval moel.

Ühel eriti hämaral ja sombusel esimese kursuse pärastlõunal sisenesin õllerestorani Humal. Soojas valguse käes sumises sadakond inimest ning tänu seintele löödud kahhelkividele meenutas atmosfäär meesteosakonda Tiigi tänava avalikus saunas.

„Täna on tudengijazzi festival,” ütles üks Mait. „Nojah, nagoonii piletiga,” lisas Marten. „Aga mis mõttes – lähme esinema, saame tasuta?”

Helistasime tudengijazzi korraldajatele infoga, et üks küllaltki kõva eksperimentaaldžassi bänd on ukse taha jäänud, ning saime poole kümneks endale veerandtunnise esinemisaja.

„Nii, kas keegi mingit pilli oskab mängida?”

„Ma oskan natuke suupilli,” ütles Henz.

„Ma tean, kust kitarri saab,” ütlesin mina.

Järgnevad kaks tundi tegelesime pillide kokkuajamisega ning leidsime endale ka laulja, hämmastavate vokaalsete omadustega usuteadlase Roometi, minu sõbra, kellest ma eespool juba rääkisin. Roomet tuli klubi juurde ja ütles: „Ma ei tea, ilma igasuguse ettevalmistuseta, ma ikka ei taha esineda.”

„Ole vait ja võta napsu,” arvasin mina ja andsin Roometile pudeli viina.

„Ma võin lihtsalt vaatama tulla,” ütles Roomet.

Ülikooli klubi oli rahvast paksult täis ning klubi direktoril oli raskusi, et mind üles leida. „Poisid, kas te saaksite pool tundi täis teha, üks Leningradi bänd jäi tulemata?”

„Pole probleemi, šeff,” ütlesin.

„Aga teie laulja on vaja lae alt kätte saada,” ütles Gunnar.

Ma pöörasin oma pilgu üles ning nägin tuletõrjeredelit mööda lae alla roninud Roometit, kes huilgas üle terve koridori.

Pool tundi hiljem tulime rahvast täis saali ees lavale. „Mida me mängime,” küsis trummar Alo. „Loll oled või, hakka lihtsalt pihta,” ütlesin mina.

Alo pikad juuksed vajusid talle näo ette ja ta hakkas trumme nüpeldama. Minu käes oli üks soolokitarridest ning kokku oli meid lava peal kaheksa. Henz mängis kõige ees suupilliga mingit rahvaviisi ning korraga lendas juuste lehvides lavale Roomet, kes hakkas rahvast üles kütma hääliitsustega nagu „Juu!”

„Lavastaja pakub ilmselgelt üle,” tsiteeris keegi rahvahulgast Strindbergi „Punast tuba”. Osa inimesi proovis valssi tantsida. Üks kitarr hakkas korraga tegema mingit imelikku häält „vauauaua” ning Henzi juurest kostis „Meil aiaäärne tänavas”.

„Juuu-uuu-uuu,” karjus Roomet.

Korraga hakkas laval olev suur vanamoeline teleülekandekaamera rahva sekka vajuma, lähedalseisjate pingutustega suudeti see lavale tagasi tõsta, kuid siis hakkas õõtsuma seinatäis kõlareid. Roometi mikrofonil tuli juhe tagant ära ja ta istus klaveri alla ning proovis seda tagasi toppida. Siis kukkus suure mürtsuga midagi ümber.

„Juu...”

Esinemine võis kesta kokku neli või viis minutit, peaaegu kõik lahkusid lavalt, ainus, mis jäi, oli trummimüdin. „Pömm, mütt-mütt-mütt tššš...”

Seejärel tuli saali poolt otsustaval sammul turvamees, läks Alo juurde, võttis tema trummipulkadest kinni ja küsis: „Kas kaua läheb veel?”

Kõige raskem oli autosse tassida Roometit, kes oli põhimõtteliselt otsustanud, et ta on metsas tormiga ümberkukkunud kuusk, jäik nagu palk, ning ei olnud nõus autosse saamiseks kummardama. Lükkasime ta sellises olekus läbi autoakna tagaistmele ning sõitsime ühe sõbra juurde koju.

Hommikul ärkasime kõik päevalilleõliga praadimise lõhna peale. Köögis seisis Roomet, hüpitas pannil pannkooki. „Kas keegi eile esines ka?” küsis Roomet.

Gunnar tahtis meie käest lõhutud mikrofone eest viissada rubla ning seetõttu ei julgenud me mõnda aega ülikooli klubis enam käia. „Peasi, et noored rentslis ei vedele,” võttis olukorra kokku kohaliku raadio kultuurikommentaator.

Aastaid hiljem asutas Roomet lo-fi dadapop-ansambli nimega Kreatiivmootor, mille produktsioon sarnaneb meie etteastega tollel õhtul ülikooli klubis. Alo läks Hollandisse õppima mingit akustika ja kaose piiridel asuvat eriala ning esineb mürateemaliste performance'idega erinevatel festivalidel üle maailma.

Tuli talv.

Ühel hommikupoolikul oli Käärikul väga vaikne. Vasakut kätt põõsastikust paistis välja kännu otsa sõidetud Citroën ning keset maanteed seisis risti üks Fiat 127. Majade ümbrus oli täis vereprintsmeid.

Siis avanes ühe maja uks ning sellest väljus pundunud näoga Soome ajakirjandusüliõpilane. Käes olid järjekordsed ajakirjanike talvepäevad.

Pundunud näoga Soome ajakirjandusüliõpilane üritas aga libedust trotsides trepiastmele pihta saada, ning kui see tal õnnestus, vaatas tunnustust otsiva näoga ringi, kuid ümbrus oli inimtühi. Ta tegi järgmise sammu. Tema sihiks oli Kääriku spordikeskuse auditoorium, kus parajasti esinesid ilmselgelt vähesest publikuhuvist häiritud arvamusiidrid Kuku raadio saatel „Keskpäevatund”, Harri Tiido ja Rein Lang.

Esimeses reas istusin mina, sest mina nad sinna ju olingi kutsunud, ja proovisin välja mõelda mõnda asjalikku küsimust juhuks, kui Tiido lõpetab, aga hetkel polnud mul seda asjalikku küsimust kuskilt võtta. Tagumises reas istus Piirsalu ning peale meie oli saalis veel üks inimene. Välja lubatud oli kaheksateist kuulajat, kes pidid olema uue põlvkonna mediastaarid, vaba Eesti esimene väljalase tõelisi professionaale.

„...ja just sellepärast peabki väliskommentaator oma töös arvestama...” ütles Tiido, kuid tema lause katkestas tagareast veerema pääsenud viinapudeli kolin. „Vabandust,” ütles Piirsalu viisakalt.

Seejärel kostis koputus ja uksele ilmus Soome ajakirjandusüliõpilase pea, mis hõljus õhus nagu Irvik-Kiisu. „Anteeksi,” ütles soomlane ja pani ukse kinni tagasi. Tiido tahtis lauset lõpetada, kuid taas kostis koputus ja Soome ajakirjandusüliõpilane pistis uuesti pea uksest sisse. „Anteeksi,” ütles ta jälle.

Tagasi Tartus olles läksin ühiselamu peale kolama. Teisel korrusel oli üks uks paakil ja seal oli neli-viis tuttavat nägu, kes näisid millegi üle nõu pidavat.

„Kuidas nad seda odekolonnit joovadki,” küsis Ats, sest kogu naps oli otsas, ja isegi kui tuhlati ühiselamutoa riitulitel ja sahtlites, ei leitud muud, kui Inno after-shave. „Jäkk,” see on ikka päris rõve, ütles Atsi naaber Argo pärast proovimist.

„Aga ma olen kuulnud ka seda, et kui eetrit naba-auku valada, siis võtab päris hästi pilve,” ütles Inno.

„Prooviks odekolonniga,” ütles Ats.

Ats heitiski pikali, tõmbas kõhu paljaks ja meie valasime tema naba-auku after-shave'i.

„See aurab ju ära, pane plaaster peale!”

„Ruttu!”

„Noh, kas mõjub?”

„Emm... ei...”

Meinart tõi ühiselamusse isetehtud õllepruulimise seadme. See nägi välja nagu äpardunud katse gaasiballoonist neutronkiirendit ehitada ning kaalus mitukümmend kilo. Aparaat oli ka päris suur. Kui see lõpuks oli ühiselamu teisele korrusele tassitud, selgus, et see tuleb vett täis lasta ning pliidile sooja panna. Mitte et sellel instruksioon kaasas oleks olnud, aga teati rääkida.

Tünn vinnatigi ühisköögis gaasipliidile ja pliidi kõik neli auku pandi täisvõimsusel tööle, kuid ikka võttis vähemalt tund aega, enne kui vesi keema läks.

„Vabandust, aga mida te siin teete,” küsis üks tüdruk, käes karp nuudleid.

„Me tahaks süüa tegema hakata,” tänitas vahvilokkidega filoloog.

Köögi ukse taha tekkis pahane järjekord sama korruse tüdrukutest, kes kõik süüdistasid õllekeetjaid selles, et nad ei lase teistel süüa teha.

Meinart ja Piirsalu lähenesid tünnile, kuid tünn tõi kuuldavale valju sisina.

„Kuidas me selle sealt maha saame...”

„Aih raisk! See on tuline!”

Pssshhhh...

Tähendab, tünni ei saanudki teisiti maha, kui see pidi uuesti maha jahtuma.

„Meil kõigil on õigus köögis süüa teha,” ütlesid tüdrukud.

„Me kutsume komandandi,” lubasid nad.

Nagu näete, siis vaimne atmosfäär ühiselamus ei soosinud ei ettevõtlikkust ega väikesi pruulikodasid. Mingil moel tekkis tunni siiski ühel hetkel lahjat alkoholi meenutav virre. Kõik laenasid igaks juhuks veel viie-kuue pudeli viina raha kokku ning ka nende pudelite sisu valati tunni – et kangem oleks.

Tulemuseks saadud jooki joodi kolm päeva, ning kui tunn tühi oli, oli toa põrand kaetud ühtlase tuhakihiga, nagu oleks keegi seal alet teinud, sest keegi ei raputanud suitsutuhka tuhatoosi, seda raputati lihtsalt põrandale maha.

Suitsetamine toimuski üldjoontes nii, et kõigepealt suitsetati kõigi suitsud ära ja siis hakati otsima priskemaid konisid põrandalt või tuhatoosist. Neid kutsuti millegipärast ööbikuteks. Seejärel, kui korralikud konid olid ära suitsetatud, siis suitsetati ära kõik ülejäänud konid. Neist jäi suhu maitse, nagu oleksid sa briketti söönud.

Järgmine tuba.

Ühed mu sõbrad mängisid kaarte ja tegid vahetpidamata suitsu. Ringlusse läks uus pakk Bondi ning korraga hakkas ruumis levima kirbe kuselehk. „Kust see pakk pärit on?” küsis keegi ettevaatlikult.

„Tänavalt leidsin, täitsa täis pakk vedeles ilusti trepi kõrval...” ütles pakioomanik.

Järgmine tuba.

Ühiselamusse sattus kellegi tuttav ärimees, kaasas suur kilekotitais rublasid. Mees jäi umbjoobes magama ja Ats võttis koti ning läks purjus peaga ühiselamu ette seisma.

„Rublad!”

„Võta rublasid!”

„Näe, sul on kindlasti vaja – rublad!”

Seisiski niimoodi tänaval ja toppis inimestele raha pihku.

Järgmine tuba.

Piirsalu oli oma passi ära kaotanud, kuid ilma selleta polnud võimalik stippi kätte saada. Läksime ja koputasime Villy toa uksele. Villy oli ilmselt stiilseim kuju linna peal, kes korraldas happeninge ning Dionüüsia teatrifestivali raames esines tema kokkupandud trupp, mis ei erinenud ettevalmistuse ja läbiviimise kvaliteedi poolest oluliselt meie kunagisest etteastest tudengijazzi festivalil. Vaatajaid oli küll vähem ja mikrofoni asemel läks katki üks tool, kui naispeaosaline selle peal tasakaalu hoidis.

Villy istus toas, mantel seljas, äralõigatud näpuosadega kindad käes ja proovis aknalaua küljest matriklit lahti kangutada. See oli mingi kollase asja sisse kleepunud ning ei tahtnud tulla. Aknalaua teises nurgas oli liistude vahelt sisse sadanud väike lumehang.

Siis kostis raksakas ning Villy sai matrikli koos aknalaua küljest lahti tulnud värvilatakaga kätte. „Mis teed selle matrikliga?” küsisin. „Ma ei tea,” ütles Villy ja sirvis nukralt täiesti tühjasid lehekülgi. „Kaks aastat ja ei mingit kasu sellest ülikoolist,” nentis ta.

„Kus su pass on?” küsis Piirsalu. Villy ja Piirsalu tõmbasid Villy passis tema nime maha, kirjutasid sinna asemele Jaanus Piirsalu ning läksid stipi järele. Veerand tundi hiljem tulid nad kirudes tagasi. „Mutt ei andnud kätte.”

Varsti pärast seda tegi Villy kooliga lõpparve ja sõitis Tartust minema.

Mõni nädal hiljem olin just teel koolist koju, kui nägin raamatukogu juures tänaval Piirsalut. „Sa pead seda nägema,” ütles ta. Ühiselamu koridori kostis võimas müra, mis läks sedamööda valjemaks, kuidas me lähemale jõudsime. Tegime ukse lahti.

„Noh!” ütles Piirsalu võidukalt.

Ma seisin natuke sõnatult ja küsisin siis: „Kas keegi on telliskivi põrandale sperma sisse pooleks löönud?”

„Jah,” ütles Piirsalu.

Üldiselt nägi tuba aga välja, nagu oleks seda tabanud komeet Shoemaker Levy 9 või mõni muu loodusõnnetus. Ent asukad olid vastupidavad ning elu läks edasi. Laual oli Inno üle ühika kuulus muusikakeskus, mis on ehitatud diplomaadikohvri sisse; oli ta vast meistrimees, ning kõlaritest kostis Metallica „Enter Sandman”. „Bööäää!” karjus Ats ning kõigutas ennast voodi peal hullumeelselt.

Ats ja muusika, neid oli üldiselt raske lahutada.

Vaiksemal päeval kuulas Ats Guns'n'Rosesi „November Rain'i” 74 korda järjest ja nii kõvasti, kui sai. Ühel nädalavahetusel tuli Elu Sõna koguduse liikmest ühikavalvur Atsi keelitama, et see helivolüümi maha keeraks. Ats sõitis talle pasunasse. See vihastas pühameest nii kõvasti, et ta tuli kirvega tagasi ja lõi Atsi toa ukse sisse. Ats andis talle taas kord üle kurgi, peale mida ajas valvur Atsi tükk aega mööda ühikat taga, kirves käes. Ülejäänud toakaaslased jõid samal ajal rahulikult toas edasi.

And it's hard to hold a candle

in the cold November rain...

Inno oli sel ajal korralik inimene, skaudiliikumise toetaja, kes tahtis head, kuid vahel ei tulnud kõik päris nii välja. Parajasti oli ta läinud Erki Kõlult laenatud panni tagasi viima, kuid kuna Kõlu polnud kodus, siis lõi Inno ukse jalaga sisse ning lasi toa tuletõrjevoolikust vahtu täis. Kurat sa pole siis kodus, kui ma sult laenatud panni tagasi toon.

Erki Kõlu vandus verist vendettat ja hakkas elukutseliseks anekdoodirääkijaks.

Ma otsustasin sellest kõigest fiitšö kirjutada, mis ilmuski ajalehes Esmaspäev. Intervjueerisin ühiselamute juhti, puhvetipidajannat, komandanti. Üks neist kurtis, et ühes ühiselamus oli valvur tulekustutiga surnuks löödud ning duširuumides tegutseb piiluja.

Konkreetne Pepleri tänava ühiselamu oli 1958. aastal ehitatud üliõpilaste endi poolt, kuid juhataja kurtis, et uusi üliõpilasi „ei peata mistahes polt või traat”.

„Teise korruse köögi sisustus on kaks korda aknast välja visatud, hiljuti lõhuti kahe toa vahel olev kivisein maha, aknaklaasid on puruks... ma ei paranda neid enne, kui külmaks läheb,” ähvardas ta.

„Mina suhtun üliõpilastesse kui esimese grupi invaliididesse, need ei ole inimesed...”

Ainult puhvetipidaja Velda ütles, et suhtub üliõpilastesse hästi ning katsub neile alati sobiliku hinnaga võimalikult häid toiduaineid müüa. „Koos möödame ära koogi suuruse ja valime kõige parema,” ütles Velda.

Ma olen hiljem mõelnud, et kui avaliku vara varastamine ja lõhkumine olid Nõukogude Liidus peaaegu et vastupanu üks vorme, siis kust pidi nüüd korruga välja ilmuma uus põlvkond, kes saab aru, mis asi on ühisvara? Läänelikud väärtused?

Ilmselt see väärtuste memo ei olnud veel jõudnud vanamutini, kes jooksis Mustamäe bussi peale, kummagi käe otsas pungil kilekotid, mis olid täis lihakombinaadis töötava vennatütre Urve poolt üle aia visatud lihakäntsakaid. Buss jõudis peatuseni, eit hakkas teed ületama, kuid sai möödasõitvalt autolt löögi. Uperpallitades lendas ta koos kottidega mitu meetrit eemale, ent ajas ennast siis kohe püsti ja jätkas jooksu bussi suunas. Selline oli hästi väljatimmitud Eesti inimene, ta oli enda eest väljas, ta oli ellujääja, ning tal polnud aega mõelda ilu ega avaliku ruumi peale.

Ühine vara – see on ju mingi kommunaalvärk, ja see kõlab juba nagu kommunism.

Ühiselamute artikkel sündis Pulleritsu poolt õpetatud mindmap-skeemi alusel, kus ämblikuvõrguna hargneva süsteemi keskel oli artikli tuum ja sellest arenesid igas suunas kõrvalliinid. Ma joonistasin neid skeeme hunnikute kaupa.

Ühe skeemi tuumikidee oli näiteks „Praegu leviv gripiviirus võib tekitada raskeid tüsistusi” ning sellest hargnesid laiali ideed, nagu „Nakkusohut vähendab kultuurisündmustel osalejate hulka”, millest omakorda hargnes järeldus, et „Inimesed hakkavad kannatama depressiooni all” ning sellest omakorda oletus, et „Enesetappude hulk kasvab”.

„Ärge liialdage,” ütles Pullerits või: „Noh, seda annab teil tõestada!”

Selle peale kirjutasin „Ajakirjandusüliõpilased peavad haigest peast Priit Pulleritsule töid esitama tulema” ning sellest kasvas välja väide, et „Tulevikus võib Eesti ajakirjanike keskmine eluiga langeda” ja „Ajakirjanikuamet muutub üheks ohtlikumaks elukutseks politseiniku kõrval”.

„Mitterahuldav,” ütles Pullerits.

Ma pole neid Pulleritsu skeeme küll ühegi ajakirjaniku käes kasutusel näinud, aga ilmselt jälle see kuradi Mildred Columbia ülikoolist, tema joonistab neid siamaani.

Ühel õhtul istusin ülikooli peahoone ees ja tegin suitsu, kui tuli Roomet. „Lähme Moskvasse,” ütles ta. „Lähme,” ütlesin mina. Võtsime veel paar tüüpi kaasa. Need küsisid, kuhu me läheme. „Moskvasse,” ütlesime meie. „A, väga hea, davai,” ütlesid need. Läksime raudteejaama, seal seisis Tallinna–Moskva rong. Me läksime peale, ja kui rong hakkas liikuma, tuli vagunisaatja ja küsis pileteid.

„Pileteid meil pole ja raha on vähe, aga äkki saaks poole hinnaga,” ütlesime. „Ladna,” ütles vagunisaatja. Ta võttis raha endale, kuid pileteid vastu ei andnud. Järgmisel päeval pidi Moskvas toimuma Metallica ja AC/DC kontsert ning seetõttu oli meiesuguseid rongis veel mitmeid. Üks vagun oli püstitais punkareid, kellest osa küll miilitsa poolt enne Moskvat maha tõsteti.

Meid oli viis. Täpselt üks liiga palju, et bridži mängida, ja kuna mina ei osanud nagunii, siis vaatasin, kuidas teised mängivad. Ma jalutasin tamburisse. Seal, keset rongirataste ja uste rütmilist metallimüra seisis üks brünett, lõputult kaunis soojade silmadega tüdruk.

Hüüdsin läbi kolina: „Potsõlujemsja!”

Tema hüüdis läbi müra vastu: „Što?”

Mina jälle: „Potsõlujemsja!”

Tema vaatas korraks ringi ja hüüdis siis: „Horošo!”

Suudlesime pikalt, kuni rong hakkas sõitma üha aeglasemalt ja aeglasemalt, saabusid akendest mööda vilkuvad jaamatuled, lõpuks ilmusid akna taha inimesed, punase mütsiga jaamavalvur, vile suus, ning silt „Pskov”. „Ma lähen siin maha,” ütles tema.

„Tule ka,” ütles ta ja võttis mul käest kinni.

Ma läksin maha ja seisin koos temaga perroonil. Inimesed trügisid rongi peale. Hõredad Pihkva linna tuled plinkisid meie ümber. Kuskil istusid selle tüdruku vanemad ja ootasid teda koju. „Mama, papa, eto moi novõi drug, on estonets,” ütleb tüdruk, kelle nimegi ma ei teadnud, ning mina astun kööki – jah, kahtlemata istuvad nad kõik köögis.

„Ma pean minema,” ütlesin.

Rong tegi nõksu ning ma hüppasin peale. Ma läksin vagunisse sõprade juurde tagasi. Tahtsin neile rääkida, mis juhtus, kuid see tundus kohatu. Tüdruk oli ilmselt juba läbi pargi koju jõudnud ja avab ukse. „Mama, papa... ja doma...”

Ootamatult oleksin tahtnud kätega rongiakna klaasi lõhkuda nagu šokolaadi ning hüpata liikuva rongi pealt õue tagasi. Oota, kurat, mis su nimi oli või kust sind leida võib?

Sõbrad olid kuskilt mingi tomati välja võlunud. „Kas kellelgi nuga on,” küsis Lillenberg.

„Mul on kingalusikas,” ütles Soots.

„Sellega saab vist lõigata küll?”

„Oota, ma panen kinga enne jalga.”

Oli 28. septembri keskpäev Moskvas, me seadsime sammud Tušino aerodroomi suunas, kuhu vooris inimjõgi, mis koosnes koolivormides noorukitest, teksatagides ärikatest, punkaritest, keskealistest, peaaegu kõikvõimalikku liiki ja masti rahvast, välja arvatud 75–aastased naismuuseumivalvurid.

Kontsert oli tasuta ning seetõttu ulatuvad erinevad hinnangud selle kohta, kui palju inimesi tol päeval kohal oli, kahesaja viiekümnest tuhandest 3,6 miljonini.

Kuu aega tagasi oli toimunud Moskvas tagurlik riigipöördekatse ehk augustiputš ning vähemalt selle konteksti tõttu oli kontserdi meeleolu pinev. Ükski võim ei osanud aimata, mis juhtuda võib. Teisalt, kuna putš oli maha surutud, siis oli õhus vabaduse energiat, mis väljendus selles, et kõigil näis olevat ükskõik, mis homme saab, olulisem oli vabanemine ise.

Kaks aastat varem Berliini müüri maha murdnud sakslased ju samuti ei mõelnud sellele, et mis konkreetselt nendega halvasti minna saab?

Miilitsate ahelikud läbistasid rahvast. Kohal olid mustades vormides eriüksuslased. Mingid tumedasse rõivastatud ahvid istusid hobuste sadulas.

Tušino väli oli külma sõja ajal peamine koht, kus korraldati Nõukogude Liidu lennunäitusi ning selle lahmakal territooriumil seisis omal ajal sotsialistliku lennunduse uhkused, näiteks kosmosesüstik Buran ja kaubalennuk An 124 „Ruslan”. Ühest küljest piiras välja raudtee, mida mööda liikusid helendavate akendega linnalähirongid, teisest küljest 15–20-kordsed korrusmajad, nende raamide vahel oli üüratu lame lagendik ning üha suurenev mass inimesi.

Külm sõda tähendab sümbolite võitlust. Külm sõda on ideoloogiline vastasseis, oleks Mildred mõelnud. Minu ees oli algamas külma sõja üks viimaseid lahinguid – otse Moskva lähistel.

Kui James Hetfield lavale tuli, siis hakkasid ümmargused miilitsamütsikeste ahelikud rahvahulkade keskel vabisema ja kõikumama nagu merepoid kruisilaeva möödudes, sest pealepressivad inimesed lükkasid ja tõmbasid neid igas suunas, kuidas jaksasid.

„For whom the bell tolls,” laulis Metallica ning, härra juhendaja, mina seisin seal, keset avarust nagu maa tehiskaaslane, kõik süsteemid töötasid, kõik antennid võtsid vastu ning avarus võnkus ühes rütmis. Seal läks jälle rong. Seal kustusid ja süttisid lõpututes kortermajade akende ridades tuled. Kõik see kokku oli video, mille keskel seisin mina.

See oli ajalugu reaajas, mida ei pidanud eksamil salaja kuskilt maha kirjutama, ning see läks ühte ritta esimese Eesti lipu heiskamisega Toompea tornis, mida ma sõitsin Tartust spetsiaalselt vaatama öösel kell kolm väljuva rongiga. See läks ühte ritta sugulase Tõnu poolt meie kodus tapeedi vahele peidetud neljakümne kirja koopiaga 1980–ndate aastate alguses.

See läks ühte ritta meelevaarduste ja miitingutega, mis alates 1987. aastast olid Eestis aset leidnud ning kus ma peaaegu kõigil kohusetundlikult kohal olin käinud. Väike erinevus oli küll selles, et rahvuslikult häälestatud miitingutel juhtus mul see jama, et kui rahvahulk käest kinni võttis ja kõikumama hakkas, siis läks alati, ja ma kordan, alati nii, et just minu koha peal tekkis kõikumise leeri mingi lõhe.

See tähendas siis seda, et ühel pool mind kõikusid inimesed parajasti vasakule ning teisel pool mind parajasti paremale ning mina jäin nende kahe vahele, saades põmm ja põmm, vopsusid mõlemalt poolt. Kui ma viisi oleksin pidanud, oleks olnud väga raske sellises olukorras laulda. „Kaunistagem...UMP...E–e–e...PÖNTS...sti kojaad UMP.”

Rokikontserdid olid paremad, seal seda lõhet ei tekkinud.

Miilitsaahelikud Tušino rahvahulgas hakkasid lagunema. Nende seas oli isegi mõni indiviid, kes viskas koos rahvaga näppu. Kuid vastasseis ei lõppenud ilma Mordori taandumislahinguteta. Hiljuti leidsin ühe pooleldi valmis kirjutatud artikli mustandi, mis kirjeldab kontserdi lõpukaadreid:

„I kursus, Daniel Vaarik

Vägivald „Metallica” ja „AC/DC” kontserdil Moskvas

28. septembril toimus Moskvas Tushino aerodroomil ansambli „Metallica” ning „AC/DC” kontsert. Kontserdile pääses tasuta. Kontserdil peksti miilitsa poolt vigaseks kümneid inimesi, on andmeid ka hukkunutest.

Palju hirmu ja segadust tekitas kontserdil viibinud inimeste seas Nõukogude miilitsa- ja sisevägede massiline kohalviibimine. Kiivrites miilitsad liikusid rahva hulgas ringi ja peksid suurematesse gruppidesse kogunenud inimesi.

Pärast kontserti tõkestati rahvale sissepääs metroosse ning ratsamiilitsad suunasid inimesi neid kumminuiadega pekstes jalgsi kodudesse minema. Ühe kannatanu tunnistuse kohaselt hakati teda peksuma ilma, et selleks mingit põhjust oleks olnud. Anonüümseks jäänud miilitsaleitnant ütles vaid seda, et miilitsad tegutsesid neile antud käsu kohaselt ning metroosse ei lastud rahvast seetõttu, et see oli ülekoormatud.”

Siinkohal mustand lõpeb, kuid mäletan, et hakkasime otsima võimalust Moskva kesklinna tagasi liikuda, ning jõudsime ühe tavalise puumaja hoovi. Korraga jooksis puuriitade vahelt välja kolonn

miilitsaid ja kadus tänavale. Me ronisime üle aedade, kuni jõudsime raudteejaama, kust saime rongiga kesklinna.

Aeglane rong viis meid Leningradi, kus veetsime terve päeva. Tegime ühe väikese piimabaari ees suitsu, kus üks grusiinlanna laulis klaveri saatel „Summertime” ning saime tuttavaks Mišaga. Miša ostis kokku sotsrealistlikku kunsti, raamis selle korralikult ära ning müüs läände edasi.

„Ma sain kohe aru, et te olete Pribaltikast,” ütles Miša. „Keegi teine ei ole sellise sõbraliku ja ohutu olemisega,” ütles ta.

Miša ateljees jõime viina ning rääkisime sotsrealistlikust kunstist.

Minu vanaisa sõber Elmar Kits oli maalinud aastaid enne minu sündi meie perekonnast suurtes mõõtmetes sotsrealistlikus stiilis perekonnaportree.

Toomeoru servas asub maja, mille suures toas on kuueliikmeline perekond. Adolf. Raja. Ado. Jaanus. Helin. Anne. Nad näivad tõsised, sest maalimine ongi ju tähtis ja tõsine sündmus. Nad on perekond, tiim, mis viib ellu unistust kodust. Aknast hoovab sisse kevadsuvine valgus ja peegeldub tagasi nende uhketelt nägudelt.

Laual lebab rätik, mille Raja turult tulles sinna unustas ning mille Elmar kohe kiiresti pildile maalis. See rätik võiks sümboliseerida vabanemist hirmudest, lootust.

Ootamatult heideti Elmar Kitsele loomenõukogus ette probleemi. „Nad istuvad nagu mingi keisriperekond, see pole sobilik sotsialistlikule perekonnale.”

„Aga seda ma tahangi öelda, et nüüd võib igaüks istuda nagu keisriperekond,” olevat Kits öelnud.

Pommitamisest, millest vanaema rääkis, on maalimise momendil möödunud natuke enam kui kümme aastat. Nelja aasta pärast alustate teie, härra juhendaja, tööd ajalehe Edasi radistina. Lembe Hiedel läheb tööle Loomingu Raamatukogusse.

Elmar ja Adolf sõidavad ühel päeval Moskvasse metroo lage maalima. Tagasi tulles on neil nii palju raha, et rongijaamast tullakse kuue taksoga. Esimeses taksos on Elmari müts. Teises Adolfi müts. Kolmandas ja neljandas sõidavad portfelliid ning viiendas ja kuuendas sõidavad mehed ise.

Siis tulevad 60–ndad, 70–ndad, 80–ndad. Adolf sureb enam-vähem samal ajal kui tema sõber Elmar, tõenäoliselt joomise poolt soodustatud vähki. Lapsed hakkavad elama eraldi, kuid millegipärast jäävad nad alati süüdistama oma vanemaid ja üksteist, et kodus polnud asjad hästi. Aastate jooksul nad kibestuvad ning kellelgi ei lähe hiilgavalt. Pigem vastupidi. Alkohol, mõnede puhul isegi narkootikumid, rahustid. Kõike seda murega jälgiv, murduv Raja.

Kohtumised perekondlike pidulaudade taga muutuvad järjest teravamaks ning lõpevad tülidega.

Aga Mišaga me sellest pikalt ei rääkinud.

„Aga pildid on sul ikka raamitud?” küsis Miša.

„Unusta ära, sulle ma neid küll ei too.”

„Sotsrealism läheb veel moodi,” pange tähele, ütles Miša.

Miša oli meile nii palju õlut kaasa andnud, et buss jäi Tartusse tund aega hiljaks, kuna me kaassõitjate sisinat arvesse võtmata karjusime iga natukese aja tagant „lesnaja ostanovka!”. Muidu me poleks nii tihti peatusi palunud, aga Soots, kes õppis EPA-s loomaarstiks, rääkis meile loo mehest, kes oli täis põiega üle aia hüpanud ning põis oli plaksti katki läinud.

Eestisse jõudes ja Moskva peale tagasi mõeldes tundus mulle, et Mildred sealt Columbia ülikoolist sai lõpuks kirja ühe miinuse – ta ei olnud seal, kus meie olime. Ta ei käinud Moskvas. Ta ei käinud Leningradis. Ta ei olnud Tartus.

Kuna raha oli tarvis teenida ning kuskile ajalehte polnud keegi mind tööle kutsunud, munsterdasin ennast kuidagi tööle hoopis Tartu Tähetorni programmeerijaks. Seal toimus kõigile tööletahtjatele eksam ning mina pääsesin läbi tänu ühele väikesele faktile, et teadsin, kuidas paikneb arvutimälus kahekohaline arv (tagurpidi) ning suutsin selle peale ehitada terve pika ja segase kõne.

Tähetorni omad vaatasid üksteisele otsa ning ütlesid: „Selle võtamegi tööle.”

Tähetorn on kentsakas kollane hoone, mis vaatab üle kogu Tartu. Kunagi ammu–ammu enne valgusreostust ja raadioteleskoobe asus siin maailma kõige suurem optiline teleskoop. 1991. aastaks oli majas siiski vaid muuseum, üks galaktikate spetsialist koos kabinetiga ning aktsiaselts Komput, mis tegeles personaalarvutite Amiga müügiga endise Nõukogude Liidu territooriumil.

Komputit juhtis teadlane, filosoof ja selleks ajaks ka ärimees Enn Kasak ning tänu Komputile olid observatooriumi mitu korrust täidetud võimsate arvutitega. Lisaks uhkeldas tähetorn suurepärase internetiühendusega, kuna Lõuna–Eestit netiga varustav satelliiditaldrik asus sellesama hoone otsas.

Ma asusin tähetorni tööle kõigepealt programmeerijana, kelle ülesandeks oli luua mingisugune andmebaas mingist... ühesõnaga, mingi imelik asi. Programmeerimist olin ma õppinud ainult omal käel, mistõttu minu teadmised sellest olid lünklikud. Minu programmeerimisest puudus elegants, skriptid olid nii segased, et järgmisel hommikul ei saanud ma tavaliselt ise ka enam aru, mis jupp mida teeb ning mis muutuja mida tähistab.

Niisiis, kui Enn ühel päeval programmeerijate toas küsis, kas on vabatahtlikke, kes on valmis hakkama tähetorni öövalvuriks, sada rubla öö, tõstsin ma esimesena käe.

Sada rubla oli suur summa. Minu jaoks oli muidugi sellest olulisem, et tekkis koht, pind, pleiss, kuhu sai kutsuda sõpru. Peagi kihaski torn minu valvekordade ajal boheemlastest, juuraüliõpilastest, filoloogidest ja bändimeestest. Treppidel tinistati kitarri ning suures arvutiruumis istus Henz arvutimängu Põhja–Lõuna sõda taga, millest tema ainsana jagu ei saanud.

„***** ma lähen nii närvi,” kostis iga natukese aja tagant Henzi röögatus.

Üksi olles õppisin ma torni vanaaegseid mehhanisme tööle panema, nii et ronides mööda kitsukesti treppe kõrgele tornikupli alla ja pöörates õigeid kange ja lüliteid, avanes saja–aastase teleskoobi kohal katus ning torn hakkas kellamehhanismi abil tiksudes pöörlema, liikudes tähistaevaga kaasa.

Kui taevasse ilmus kuu, siis vaatasin selle mägesid ja meresid. Lahutamatu suits suunurgas, mõtlesin omi mõtteid ning allkorrusel mängis Metro Luminali kassett:

On jumal taevas süütand oma tule
Ees sõnum pikk ja otsata ta näib
Ma valvan veel, sest und ei tule

Ükskord olime sõpradega tähetorni katusel. Üks tüdruk keerutas ennast koha peal kuuvalguses. „Seal on Marss. Ei, kurat, see sõidab ju. Oi, vabandust, hoopis pilved sõidavad!” Me jõime otse pudelist veini.

Harvad ei olnud korrad, kus ma läksin katusele mõttega sealt alla hüpata, sest mulle tundus, et minu jaoks on kõik läbi. Nagu öeldakse, perses. Punase peaga tüdruk armastas mingit koerasoenguga lupardit. Musta peaga tüdruk armastas minu sõpra. Blondiga ei julgenud tuttavaks saada. Aga alati hoidis hüppamast tagasi mõte sellest, et päris nõme on surnud peast vedeleda väikese linna pargis, kus kõik tuttavad võivad mööda minna, eriti punase peaga tüdruk, musta peaga tüdruk või blond tüdruk.

Siis võtsin valge paberi ning kirjutasin ühele tüdrukule, kellel olid juuksed kergelt lokkis. Siis tuli kevad ning volbriöö, lahtiste ustega korporatsioonid ning kastide kaupa Põltsamaa õunaveini.

„Kust korporatsioonist sa oled,” küsis üks tüdruk. „Emm... ma olen Tähetornicast,” ütlesin. „See asub Toomel, tähetornis,” lisasin. Rääkisin seda juttu linna peal paljudele, kuid ikkagi oli imelik, kui korruga oli tähetorni ees parkümmend tõrvikutega inimest, kes koputasid meetritekõrgusele ja sajanditevanusele uksele.

Pidu tornis kestis hommikuni, aega–ajalt kostis suurest ruumist võimas käratus: „***** ma lähen nii närvi!” Hommikul ma avastasin, et õunaveini tõttu tuli suust valget vahtu välja.

Ühel pimedal õhtul istusin arvuti taga ja vaatasin mõtlikult tühjal ekraanil plinkivat kursorit, kui korraga hakkasid kõik tähetorni kolm lauatelefoni tirisema.

„Tartu kohal on UFO,” helistas mingi laps. Osa inimesi helistas, et aru saada, mis toimub. „Taevas on imelikult värviline,” ütlesid nad.

„Kohe uurime,” ütlesin ma ning helistasin galaktikate spetsialistile. „Küllap virmalised,” ütles ta. Läksin rõdule ja vaatasin taevasse. Värviline helkimine voltis ennast mööda taevast aeglaselt lahti, punased ja rohelised kangad põimusid aeglaselt üksteisega kokku. Õhk oli kuidagi eriti värskes ja osoonirikas. Või ma kujutasin seda virmaliste tõttu ette.

KOLM

1992. aasta juulikuus, vaid mõni nädal pärast rahareformi, sõitsin koos Piirsaluga ülikooli poolt määratud praktikale Hiiumaa kohalikku ajalehte. Ajalehe nimi oligi Hiiumaa ning see ilmus hiidlaste ette hägusas trükis kaks korda nädalas. Väljaandest veerandi täitsid kuulutused ja huumorinurk.

Toimetuse asus umbes kümne minuti jalutamistee kaudu Kärddla kesklinnast ning jagas hoonet Hiiumaa maavalitsuse ja sööklaga. Lehe peatoimetajaks oli heleda husaarliku juuksepahtlase ning vuntsidega Jaanus Kõrv. Hiidlased tundsid teda mitmete ametite järgi. Muuhulgas tegutses Kõrv näiteks humoristina, kuid sel päeval, kui meie Kärddlasse jõudsime, oli ta parajasti jalgpallikohtunik.

Toimetuse personal koosnes viiest-kuuest vanemast ajakirjanikust, nende hulgas kõigile Eesti raadiokuulajatele ja televaatajatele Aktuaalsest Kaamerast tuttav „Endel Saar Hiiumaalt”. Lisaks sellele töötas lehes poole kohaga reporterina hilisem ajakirjandusüliõpilane Aivar Viidik, teist poolt kohta täitis ta baarimehena ühes kohalikus lokaalis.

Tüüpiline Hiiumaa ajalehe uudislugu kandis pealkirja, nagu „Mis bensinijaamades uudist?”, „Mis saab haiglast?” või „Tule, tee kaasa!”. Ajalehega tutvumiseks ning enda õigesse meeleollu viimiseks avasin toimetuses vanade lehenumbrite paki ning saingi peagi aru, et hiidlaste suuremad mured olid hinnatõus ja pikad järjekorrad poodides.

„Ei jaksa enam oodata, jalad väsivad ära,” kirusid hiidlased. Uudis sündis isegi sellest, kui järjekorda polnud. „Miks maksuameti ukse taga järjekorda ei ole?” küsis ajaleht üllatunult.

Vihane lugeja kirjutas aga ajalehes, et ta ei saanud pühade ajal poodi sisse. Sellele ilmus vastulause: „Elteate kohaselt oli 29. detsembril toidukauplustes tavaline tööpäev. Kuna aga see oli pühapäev, mil „Hiiu” tavaliselt suletud, siis oligi „Hiiu” sel päeval kinni.”

Praktikantidele korraldati õbbimine välivoodites otse ajalehe ruumides, see võimaldas toimetuse tööd jälgida kogu selle ulatuses, nii palju kui seda oli. Teinekord võis juhtuda, et aluspükstes teisest toimetuse otsast voodisse jalutades avastasid, et toimetuse vahel on tööl hakanud, kuskil toksib kirjutusmasin, vastu jalutab mõni intervjuueeritav ning küsib, kus ruumis asub Leonid Spassov.

Mitu Hiiumaa töötajat oli õppinud Tartu Ülikoolis ajakirjandust. Ilmselt ka legendaarse Juhan Peegli käe all, kuid mingil põhjusel ei tahtnud ajakirjandus tol ajal Hiiu saarel eriti jõuliselt õilmitseda. Lehe majandusnäitajad olid pateetilised.

Aga polnud viga, meie olimegi tulnud praktikale selleks, et seda olukorda muuta. Meie pastakad pildusid sädemeid, meie pilgud nägid läbi seinte.

Jaanus Kõrval olid meiega samuti suured plaanid. „Mida teha, et teiesugused noored talendid meie saarele püsivalt elama tuleks?” küsis ta esimese asjana. Ta arvas, et me võiksime Hiiumaale elu sisse puhuda, avada mädapaised, pöörata iibetrendi, kutsuda tagasi lahkuvad ärid.

Suurte unistuste kõrval nuputas ta, kuidas paljastada üks endine kommunistliku partei funktsionäär, kes oli augustiputši ajal raadios eetrisse tulnud ja teatanud, et „seaduslik kord on taastumas, tuleb säilitada rahu ja alluda”.

„Kas tõesti mitte keegi seda kuskil ei lindistanud,” mõtiskles Kõrv.

Toimetuse töö planeerimine ning ideede genereerimine toimus esmaspäevahommikutel koosolekutel. Peagi sai Piirsalu ülesandeks minna Viskoosasse kirjutama lugu sellest, millal õlu pärast rahareformi uuesti müügile tuleb. Mina leidsin ennast aga Suuremõisa tehnikumi lõpetamiselt.

Otsustasin muidu küllaltki rutiinsele sündmusele originaalse pöörde anda ning tippisin toimetuse vanal elektrilisel kirjutusmasinal tehnikumi lõpetamise loo lõppu lause „Pidulikku lõpuaktust segas veidi müra, mida tekitasid tehnikumi koridoris kõndivad turistid.”

Juhtkiri ilmus korra nädalas „Nädala kaja” nime all ning selle kirjutaja roteerus. Üheks meie praktika saavutuseks oli aga Suvepoisi konkursi algatamine Hiiumaa lehes. Jaanus Piirsalult pärit idee pilas sel ajal üleriigilises meedias moodi läinud suvetüdrukute ning rannapiigade konkursse. Esimese suvepoisi kandidaadina pani Piirsalu lehte puuduva esihambaga The Poquesi laulja pildi.

Üllatuseks läks Suvepoiss '92 aga hoogsalt käima ning jätkus veel pärast seda, kui meie olime saarelt lahkunud. Põhiliselt saatsid kohalikud sinna imikute pilte.

Väikesed maakonnalehed ei elanud 1992. aastal kuskil hästi. Juuli alguses helistas Hiiumaale kursusevend Inno Tähismaa Võrust, kus ta praktilik oli, ning rääkis, et nende toimetuses oli üks ajakirjanik ennast üles poonud.

Praktika märksõnaks meie jaoks oli aga hoopis pidev ja silmipimestav nälg. Ei minul ega Piirsalul lihtsalt ei olnud raha. Ma saabusin Hiiumaale kahe krooniga taskus, see oli kõik, mis oli järele jäänud mõne nädala eest kroonideks vahetatud rubladest, ning olgugi, et peatoimetaja toetas meid väikese honorariga, kulutasime vähese olemasoleva finantsi pigem Rannapaargus odava Ungari plooviviina peale kui söögile.

Õhtuhämaruses võis meid näha varjudena mööda kohalike aiamaid ringi hiilimas, lootuses näpata mõni toitev vili, kuid ainsad söödavad objektid, mis me leidsime, olid toored maasikad, mis panid kõhu valutama.

Ühel õhtul avastasime kesklinna maja hoovist terve nõoritäie voblasid, kuid kui neid kaasa haarasime, hakkas meid jälitama ponisuurune koer, ning hommikul nägime, et meie teekonda toimetusse tähistasid iga paarikümne meetri peal maas vedelevad kuivanud kalad, mis olid jooksu pealt nõõrilt pudenenud.

Järgmisel õhtul proovisime kartulipõllult mõned kartulid kaevata, kuid millegipärast oli iga kartulitaim all vaid üks kartul ning seegi kuivanud. Mulle hakkas meenuma mingi jutt seemnekartulitest, kuid Piirsalu leidis ühe vähe kobedama pabula ning võttis selle toimetusse kaasa.

Esmaspäeval toimetuse koosolekul oli esimeseks teemaks katkiläinud elektriline teekann. Kannu lõhkujat ei õnnestunud tuvastada ning mõnda aega istuti masendatult vaikides ning mälestati aastate jooksul armsaks saanud tarbeeset. Seejärel mindi nädala uudistemade juurde.

Paar päeva hiljem tunnistas Piirsalu mulle, et oli proovinud mainitud kannus põllult kaasa võetud kartulimugulat keeta, kuid kann oli „paugu ja susinaga” töötamast lakanud.

Küllaltki soodne koht toidu hankimiseks oli söökla, kus oli iga laua peal taldrik tasuta leivaviiludega. Seetõttu sõime ogarates kogustes leiba ja jõime vett. Aeg-ajalt õnnestus kohalikus poes Piirsalu seljakotti torgata pudel marjaveiniga.

Vahepeal kirjutas Piirsalu loo sellest, millal viin pärast rahareformi müügile tuleb, ja mina käisin Harilaiu peal pilte tegemas. Nõukogude armee piirivalverajatised olid mahajäetud ja kõledad, nagu nad kõikjal piki Eesti rannikut seda olid, ning mingit eriti põnevat reportaaži mul sellest ei õnnestunud teha.

Kuid ühel päeval kuulsime raadiost, et Hiiumaal on kaduma läinud tüdruk. Otsustasime otsinguile kaasa aidata. Hommikul teele asudes kujutasin ette, kuidas me tüdruku üles leiame ja päästame ta mingist keerulisest olukorrast ning sellest sünnib ka artikkel, mis teeb meid kuulsaks.

Suvaliselt Hiiumaal ringi hääletades sattusime lõpuks Kassari kanti, kus nälg sundis meid meelegeitlikule otsusele lehma lüpsata.

Nüüd ma tean, et Piirsalu on paljudele seda episoodi kirjeldanud nii, nagu oleksin mina läinud rahulikult rohtu näksiva lehma juurde, venitanud ühe nisa maani ja lasknud selle siis valju plopsuga lahti, mispeale lehmakari meie eest põgenema olevat pistnud. Ma ei mäleta seda nii täpselt, et see väide kindlasti ümber lükata, mäletan ainult, et piima sealt udarast tõesti ei tulnud, ja need nidad näevad omavahel öeldes küllalt rõvedad välja. Kadumaläinud tüdruk ilmus aga paari päeva pärast kuskil Mandri-Eestis välja.

Piirsalu kirjutas ajalehte avaliku kirja Hiiumaa kino asjus. „Lisaks keeleseaduse rikkumisele tarvitab Kärdla kino hiidlaste vastu vaimset vägivalda, näidates filme, mida saab vaadata ainult vaimne

invaliid," lamentis ta. „Nii olid ainukesed filmid, mida eelmisel nädalal rahvale lahkelt näidati „Võitmatu jalg" ja „Nülitud nahk". Tema kiri lõppes hoiatusega, et kui Kärkla kino jätkab selliste filmide näitamist, „vastutab allakirjutanu oma tegevuse eest".

Nädalavahetused ilma rahata olid väga igavad. Siis otsustasin toimetuse tühjas koridoris õppida ära saltode tegemise, kuid lõin endal nina veriseks. Õnneks ilmus kuskilt välja Kõrv, kes ütles, et on vaja minna keeleteadlase Saagpaku suvemaja juurde, sest jumal teab, et tal on head koduõlut. Sõitsime Hiiumaale tiiru peale ning peatusime lõpuks ühe talumaja juures. Kõrv käis kuskil ära ning saabus tagasi suure kolmeliitri purgi meekarva vedelikuga, mis pani järgmiseks hommikuks pea valutama, nagu oleks kaks ajupoolkera omavahel kaklema läinud.

8. juuli öösel kaotas peatoimetaja Kõrva juhitud auto Kärkla–Käina maanteel juhitavuse ning rullus üle katuse. Kiirus oli nii suur, et toimetuse Moskvitš lohises 85 meetrit mööda teeäärt ning auto aku leiti kunagi hiljem 25 meetri kauguselt metsast. Autos olime ka mina ja Piirsalu, purjus nagu pinalid, ning mitte vähem täis polnud rooli hoidev Kõrv ise.

Me olime enne joonud väga suurtes kogustes Coca-Colat konjakiga ning sellest oli tekkinud idee minna Käinasse. Ma tean, et need etteaimamise jutud on tegelikult tagantjärele välja mõeldud, kuid ma tõesti ei uskunud sinna autosse istudes, et me ühes tükis Käinasse jõuame. Aga midagi öelda ei julgenud ka, riskides jääda lõbusast seltskonnast maha. Alkoholi teisest küljest muretu meeleolu ning peagi avastasin ennast Kõrvale karjumas: „Noh, kas see küna üle 140 ei võtagi sisse!?"

Kõrv vajutas gaasipedaali täiesti vastu põrandat.

Kui auto vasakusse sõidusuunda kaldus ja tee peal vänderdama hakkas, oli mu viimaseks mõtteks: „Nii, nüüd see juhtubki." Turvavöösid meil polnud, kuid ma haarasin eesmise istme peatoest kinni. Seejärel ei mäleta ma mitte midagi. Järgmine hetk seisis üle katuse käinud auto kraavis, kapott püsti ja kortsus nagu täisnuusatud taskurätik. Peatugi oli istme küljest lahti tulnud ning ma hoidsin seda käes, istudes jätkuvalt oma kohal, tagumisel istmel. Kogu keha oli räigelt kloppida saanud ja selg oli valus.

Püsti tõusta ma ei julgenud, kuid teised kooberdasid ümber auto ja proovisid kuskilt suitsu leida. Siis tuli kuskilt jooksuga üks külamees, kes hüüdis juba kaugelt, et tema arvates pole meie milleski süüdi. Ta võib meie poolt tunnistada.

„Kui politsei tuleb, ma ütlen neile, et koer... ei, koerakari jooksis tee peale ette, pole siin miskit," ütles ta.

Vilkurite ja sireeniga kiirabiauto viis mind läbi hämarast suveööst, mööda mulle juba tuntuks saanud kohtadest. Vilkur pöörles nagu tagurpidi keerlev mootor, mis keris tagasi videolinti, kuid viis mind samal ajal ka kuhugi teisele poole. Natuke piinlik oli ka. See kõik on minu pärast. Ja nüüd võivad kõik vaadata, kuidas teda viiakse läbi terve Hiiumaa.

Ma olin auto tagaosas üksi, lebasin kandraamil ning värisesin šokist. See oli esimest korda praktika jooksul, kui mulle tulid pisarad silma. Mu elu oli äkitselt nii kurb ja mõttetult. Lubasin endale sealsamas autos, et hakkan asju tõsisemalt võtma. Ma hakkasin pingutama. Kõik saab olema nüüd teisiti.

Mind viidi haiglasse ning pärast röntgenipiltide tegemist sõidutati tühja palatisse.

Enne magamajäämist lamasin pikalt pimedas ruumis ja kuulasin haigla helisid. Teisel pool koridori kõhis keegi rasket köha, nagu veereks plekkämber lõpmatust trepist alla, kolladi-kolladi. Siis läksid kuhugi kellegi lohisevad sammud. Lõpuks jäi kõik vaikseks ning ma jäin magama.

Hommikul astus uksest sisse väike tumedapäine arst, käed kitlitaskus.

„Mis kell ma välja saan?" küsisin.

„Miinimum kümme nädalat," ütles tema.

„Kuidas palun?" küsisin mina.

„Teie selgroog on vigas saanud ning me ei saa riskida, et see teil eluaeg valutama jääb või teil seal üldse midagi ära nihkub," ütles ta.

Kui keegi oleks teile 19-aastaselt öelnud, et te peate keset suve kümme nädalat voodis lamama, mida teie oleksite teinud? Mina langesin tundideks sügavalt masendusse. Seejärel hakkasin arvutama. Päevas on 86 400 sekundit. Nädalas on 604 800 sekundit. Kurat, oleks pidanud rohkem matemaatika tunnis käima. Nii. Kümme nädalat on 6 048 000 sekundit. Selle aja jooksul ei tohi ma istuda ega voodist väljas käia.

Proovisin natuke aega sekundeid lugeda.

Üks.

Üks.

Üks.

See oli kokku kolm.

Kunagi kuulsin lugu ärimehest, kes jäi Saaremaale kinni, sest tal olid jalas ainult ujumispüksid, kuigi väljas oli juba november. Ühte tehingut oodates oli tema suvest saanud sügis ja sügisest hakkas saama talv. Ta varastas naabritelt lamba, lõi selle maha ning sõi seda, oodates, kuni sõbrad talle Tallinnast riided ja bussipileti raha saadavad. Kuid isegi sellel mehel oli parem seis kui minul – ta võis vähemalt toas ringi liikuda.

Proovisin endale leida erinevat tegevust, näiteks artiklite kirjutamist jätkata, kuid peagi tuli sellest loobuda, sest internetieelsel ajastul voodis lamades polnud kuigi lihtne päevauudiseid kajastada ega analüüsida.

Minu viimane, 14. juulil kirjutatud juhtkiri „Nädala kaja” valmis juba haiglas, ning kuna seda tuligi kirjutada selili asendis, oli selle valmimine aeganõudev afäär pidevalt käest libiseva paberialusega ja halvasti kirjutava pastakaga.

Muserdatuna sellest, et teised naudivad suve ning mina kopitan haiglavoodis, nägin maailma mustades toonides ning kirjeldasin juhtkirjas Eesti geopoliitiliselt pingelist olukorda, millele samas lisasin, et „poliitilisele olukorrale ei tule mingil kombel kasuks ka suur põud, mis jätkus terve eelmise nädala. Põua tagajärjed ilmnevad teraval kujul muidugi alles talvel, et kui tuleb langus majanduses, küll läheb siis ka muidu raskeks.”

Ühel päeval tehti palatiukse mõlemad pooled lahti ning tuppa veeretati üks ühejalgne vanamees, kellel oli kombeks nii unes kui ka ärkvel olles mögiseda, nagu valutaks tal puuduv jalg. Päeval armastas ühejalgne käterätikuga kärbseid taga ajada. Uskuge mind, ta sai need kas või lae alt kätte. Kui ühejalgsel aga midagi muud teha polnud, siis istus ta oma voodi serval, selg sirge ja jälgis ainitisel pilgul mind, endal keel suust väljas.

Ma pean nüüd teile midagi tunnistama. Mida päev edasi ma seal ruumis olin, seda suuremat raevu ma tundsin oma ühejalgse palatikaaslase vastu. Olles aheldatud voodisse ning võimetusena liikuma pääseda, tundsin ma ennast abituna. Öösiti, kui ma ei saanud tema ägamise tõttu magada, mõtlesin ma, et ta võiks oma voodist välja kukkuda.

„Kuku voodist välja,” mõtlesin ma.

„KUKU VÄLJA!”

Kuku. Kuku. Kuku.

„RAISK, KUKU VÄLJA!”

Minu suurimaks üllatuseks kostis palatipõrandalt järsku kõva mürakas ning järgmine asi, mis ma nägin – vanamees oli põrandal pikali, sest ta oli ennast magades üle voodiserva pööranud. Ta ajas ennast nohisedes istukile ja mina, otsekui oleksin tegelikult ka selle intsidendi põhjustanud, tundsin end selles süüdi ning vajutasin pikalt ja nõudlikult seina peal olevat kellanuppu, et kutsuda valveõde.

Mõistusega ei soovinud ma oma vaesele palatikaaslasele mitte midagi halba. Kuskil sisimas varitses aga mingi varivimm, mis ei küsinud mõistuslikke küsimusi, ta oli puuri aheldatud surijaga ning ta ei tahtnud sellega leppida.

Peatoimetaja Kõrv tõi mulle haiglasse väikese muusikakeskuse ja klapid ning ma õppisin magama, klapid peas ja Skid Row või Nirvana mõirgamas. Vanamees hakkas voodist alla kukkuma peaaegu iga öö. Tihti, kui ärkasin, nägin teda jälle põrandal konutamas.

Varsti pandi ta voodi ette võre, kuid ühel öösel ronis ta sellest üle, et minna ratastooliga suitsu tegema. Teel suitsunurka käis ta mitu korda koos ratastooliga selili. Vahel läks tükk aega, enne kui ta üles aidati, ja seni siples ta seal nagu ümber läinud põrnikas. Mina ei saanud talle appi minna, sest tohtisin käia ainult kápuli, ja see oleks olnud eriti naljakas vaatepilt.

Siis toodi haiglasse veel üks teine ühejalgne taat, kes hakkas meie palatis külas käima, kuid ei saa öelda, et nad esimese ühejalgsega sõbrad oleksid olnud. Nad hakkasid ärplema ja suurstlema ning üksteist igasuguste tühiste asjadega üle trumpama.

Mingi vana pikaajaline vimm, kujutasin ma ette, et näiteks armastus sama naise vastu ajas neid mitmel korral tülitsema ja üksteisele rusikat vibutama. Mõlemad tõmbasid kõige tõrvasemaid sigarette Astra, mis tõenäoliselt olidki neid aeglaselt hävitava gangreeni põhjuseks või vähemalt soodustavaks teguriks. Ühejalgsete konkurentsist väsinuna keerasin muusika taas valjuks ja süvenesin raamatusse.

Hiiumaa haiglas oli üks hästi ilus öde ning üks vanem öde. Ilus öde kõlab lausa hästi, kui te tohite püsti tõusta. Kui te aga peate lebama haiglas voodis, siis te peate pissima pudelisse ning – ma ütlen ausalt välja – sittuma siibrisse.

Niisiis, Hiiumaa haiglas oli üks ilus öde. Neil päevil, kui tema oli valves, kannatasin suurema häda ära, sest ma ei tahtnud, et ilus öde peaks minu siibrit tühjendama. Ükskord oli ilus öde kaks päeva järjest valves ning see tähendas, et kolmandal päeval pidi vana haiglaõde siibrit tühjendama viis korda.

„Ei tea, mis sellel kolmanda palati omal täna lahti on,” kurtis ta koridoris.

Mõtlesin, et ilus öde on nagu Catherine Barkley. Teate küll, see ilus meditsiiniõde Hemingway romaanist „Jumalaga, relvad!”

„Sul on väga ilusad juuksed.”

„Sulle meeldivad?”

„Väga.”

„Näe, võta see siibritäis sitta ka kaasa, kui koridori lähed...”

Hiiumaa petlikult sileda asfaldiga teed lennutasid sel hooajal autosid teelt tihedamini kui kunagi varem. Automürin läheneb, siis kostab nagu pisut kribisev heli, kui rehvid ebaloomulikus suunas asfaldi vastu hõõrduma hakkavad ning siis nad nagu lepiksid kokku, et loobuvad maast kinni hoidmast, ning nüüd lendab poolteist tonni rauda ja 200 kilo inimesi raginal ja aeg-ajalt vastu maad pörgates võssa.

Lähedal asuvas talus hakkavad haukuma koerad, mingi raske ese, võib-olla on see tulekustuti, aga võib-olla hoopis tagavararatas, langeb läbi õhu, tabab kuuske ning veereb seejärel mõned meetrid mööda kraaviserva allapoole.

Ühel ööl toodi otse avariipaigalt haiglasse üks mees, kes karjus kõrvalpalatis mitu tundi. Räägiti, et tal oli maks sodi. Hommikul oli kõik taas vaikne.

Sel päeval hakkasin romaani kirjutama, mille nimeks pidi saama „Vihmane päev”.

Paul lebas voodis selili ja jõllitas aknast paistvat puulatva. Puulatv viskles edasi-tagasi ja kadus vahel Pauli silmist. Siis hakkas vihma sadama ning kui vihm oli läbi, läks toas pisut heledamaks. Paul jäi magama. Kui ta ärkas, sadas jälle vihma ning uksest tuli sisse sanitar. Sanitar võttis Pauli voodi alt pudeli uriiniga ning läks vaikides minema. Paul vaatas natuke puulatva ja pööras ennast siis külili, näoga seina poole, siis urgitses ta küünega kollaseks värvitud seina küljest värvilataka.

Olin just Pauli seikluste kirjeldamisega ametis, kui uks läks lahti ning öde juhatas uksest sisse ühe üsna värskest läbi pekstud mehe. Selle nägu oli verine ning ta oli ilmselt purjus. Jõudnud vaba voodi juurde, vajus ta sinna pikali, otseku oleks teadvuse kaotanud. Mehe kõht tõusis ja langes, kui ta hingas, rind seisis paigal.

Järgmisel hommikul ärkasin selle peale, et mees istus voodi peal, silmad pisut paistes, kuid muidu sõbralik ilme näol ning vaatas rõõmsalt ringi. „Sa Heltermaa sadamas hamburgeriputkat nägid?” küsis ta.

„Mhmmh,” ütlesin ma.

„No okei, vineerist jänest nägid selle katusel?”

„Vist jah,” ütlesin kõhklevalt.

„No vot. Minu tehtud,” ütles mees, kes tutvustas ennast kunstnik Svenina.

Kunstnik Sven oli püsimatute kuju, kes tahtis teada, mida kõigis palatites tehakse, ning need päevad, mis ta haiglas veetis, oli tal midagi käsil. Isegi kui see oli nii lihtne asi nagu suitsu hankimine või akna peal kõõlumine, kaasnes sellega tunne, et toimumas on mingi action.

Sven viskas mulle värske ajalehe. Avasin selle foto koha pealt. Fotol oli kujutatud hernepeenart.

„Laastatud aias”

Sellisena nägi ühel hommikul oma hernepeenart peremees, kelle aiamaa asub Pae tänava elamute juures. Jälg, mille on jätnud 41-42 numbri suurune käima, on justkui must südametunnistus mullasse vajutatud. Ühes on kutsumata külaline siiski „korralik” olnud: tühjad kaunad kenasti hunnikusse visanud. Aga ega hea ninaesise korral pole mõtetki ringi traavida (...)

Paraku pole see Kärddlas ainus juhtum. Kes kaitseks aiamaid! Ehk jahipüss, sest soolaga laskmise luba pole vist vaja taotleda.

Peatoimetaja Kõrv

Minu number 45 ketsid olid juba mõnda aega haigla garderoobis. Huvitav, mis Piirsalu jalanumber võib olla, mõtlesin oma asemel ning lahtisest uksest koridori vaadates.

Koridoris kõndis vaevaliselt üks pundunud näoga mees, kes oli paar suve tagasi lasknud ühe põdra, kinnitanud sarved trofeedena koridori seinale. Ühel päeval kukkus ta aga trepist alla ning – kõmm – põdra sarv tungis talle otse neeru. Hauatagusest kättemaksust toibuda püüdes kõikus ta koridoris ringi, tilguti kaasas.

Kõrv tõi mulle palatisse kitarr ja hunniku raamatuid ning tundis ennast igal moel süüdlaslikult, aga ausalt öelda ei olnudki mul tema vastu mingit vimma. Mida ta siis tegi? Me olime kõik purjus. Me kõik oleksime saanud juhtunu ära hoida. Me kõik jääme õnneks ellu.

Siis ma ei osanud seda veel ette näha, et mind jääb aastateks saatma hirm igasuguste sõidukite ees, lennukitest ja bussidest liftide ja mootorsaanideni. Muutus lennukimootori rütmis, bussi kallutamine kurvis või liftitrosside naging panid mind paaniliselt käepidemetest või seintest kinni haarama, ning kuigi tänaseks on see kadunud, mõtlen iga kord tänutundega sellele, kui hästi mul läinud on, kui ma möödun Haapsalu taastusravikeskusest, kuhu tuuakse ratastooli jäänud inimesi harjutama elamist ilma jalgadeta.

Aga tagasi sinna saarele. Peaaegu iga päev käisid mul külas mõned sõbrad mandrilt, kes Hiiumaale olid sattunud. Ühed lubasid mulle palatisse noolemängu panna – pillud nooled ära, siis lased kella, kutsud õe, kes korjab nooled kokku. Mängisime kaarte ja mõtlesime, mida siis koos peale hakata, kui ma ükskord haiglast välja saan.

Suuremõisas oli tulemas Ameerika kunagise kitarrikuulsuse kontsert, ja et mitte maksta piletiraha, siis võttis Piirsalu peatoimetaja käest kirja, et korrespondendid tasuta sisse saaksid. Kuna korraga tahtis tasuta piletit saada hulk sõpru, venis korrespondentide nimekiri kolmeteistkümneme nime pikkuseks. Kõrv jäi korraks mõttesse, kuid kirjutas ikkagi paberile alla, ning lõpuks oli kontserdil kaks pealtvaatajat ja kolmteist reporterit ajalehest Hiiumaa.

„Kes intervjuu tegi?” küsis Piirsalu tagasiteel. Bussis jäi vaikseks. Kõigile oli jäänud mulje, et keegi teine teeb intervjuu. Aga keegi polnud teinud. Seepeale pandi pead kokku ning sündis väljamõeldud lugu pealkirjaga „Maailmakuulsusi võib kohata ka Hiiumaal”. Väljamõeldud oli ka esineja nimi – Jones.

Alustuseks traditsiooniline küsimus. „Mr. Jones, rääkige palun oma lapsepõlvest ja perekonnast...”

„Ainult kitarrimänguga pole ennast kerge elata. Millega te veel tegelete?”

„Jaa, muusikute positsioon on igas ühiskonnas üsna ebakindel, seda ka Ameerikas,” targutas Jones.

„Millised on teie muljed?”

„Kõige rohkem avaldas mulle muljet viis, kuidas inimesed klassikalist muusikat hindavad, kuna minu kodumaal käib niisugustel üritustel iga aastaga üha vähem inimesi,” nentis tunnustatud kitarrist abivalmilt.

Ühejalgne läks koju ning tema asemel saabus ravile 16-aastane traktorist. „Tripper,” ütles ta lühidalt, kui küsisin, mispärast ta haiglas on. Ta armastas arvustada Eesti Raadiost tulevat muusikat. „See on keppimise muusika,” ütles ta. „See ei ole,” ütles ta järgmise loo kohta. „See nüüd on püsti keppimise muusika.”

Ka tema oli hiljuti autoavarii üle elanud, nende Zaporozhets oli teinud mingil imekombel 16-meetrise õhulennu ja lennanud lapiti vastu rändrahnud. „Naabrimees oli nii täis kui püksipannal, magas tagaistmel ja ei saanud midagi aru, pärast veel mölises, et miks auto ei sõida,” ütles uus palatikaaslane.

Ühel hommikul ärkasin selle peale, et keegi tonksas mind vastu õlga. Tegin silmad lahti ning nägin, et voodi ees seisis vahepeal haiglast välja kirjutatud kunstnik Sven. Tal olid tumedad polaroidprillid ees. „Ma tõin sulle...”

Sven ladus lauale natuke määrdunud paberisse mähitud kompsu ning terve puu küljest ära rebitud oksa õuntega. Pakkepaber oli otstest natuke lahti tulnud ning lähemal uurimisel selgus, et selle sees oli tükk suitsusinki. „Et kurb ei oleks,” ütles ta.

Praktika jäi muidugi pooleli. Lugesin terve suve haiglas raamatuid ning tegin plaane oma edasiseks ajakirjanduslikuks karjääriks. Piirsalu lõpetas mõne nädala pärast oma praktika ning lahkus saarelt.

Siis saabus kätte see päev, mil ma võisin püsti tõusta. Ei, see ei olnud vabastav tunne. See oli kohutav tunne. Pea käis ringi ja ma tahtsin kohe voodi peale tagasi istuda. Tammusin omal jalal koridoris paar tiiru ja juba järgmisel hommikul olid mu jalalihased valusad, nagu oleksin nendega kaks tuhat kükki teinud. Kõndides pidin kandma mingisugust kummikorsetti, mis ajas selja metsikult sügelema.

Vihmane päev, lehekülg 7

Paul ja haiglaõde jalutasid mööda mereäärt. Kuigi nad ei hoidnud üksteisel käest kinni, liikusid nad päris kõrvuti, nii et aeg-ajalt puutusid nende käed ja õlad kokku. Nad jõudsid mahajäetud mitmekorruselise piirivalvehoone juurde, mis asus poolsaare tipus. „Ma tahan üles minna,” ütles õde. Kuid hoones polnud treppi, mida mööda ronida.

Väljas jagas pilve vahelt paistev päike mere kaheks. Paremat kätt sillerdas heleda valguse käes rahulik vesi. Vasakul pool, kus poolsaar ei pakkunud tuulte eest kaitset ja kuhu paistis pilvede vahelt vähem päikest, oli meri tumedam, karmim ning vahused lained pekslesid seal vastu kallast ääristavaid suuri kive.

„Kumb pool sulle meeldib?” küsis naine Paulilt ja näitas aknast käega kaheks jagatud mere poole. „Mulle meeldib karmim pool rohkem,” ütles Paul, kuid jäi siis mõtlema. „Mulle meeldivad hoopis mõlemad mered ning kõige rohkem meeldib mulle see, et me seisame praegu täpselt nende kahe vahel, selles kohas, kus kõik asjad on võimalikud,” ütles ta siis.

„Mida sa siin kirjutad?” küsis õde palatisse astudes.

„Ah, ei midagi,” ütlesin, punastasin ja peitsin märkmiku teki alla.

Ning siis, ühel augustikuisel päeval, seisin ereda päikese käes silmi kissitades Kärkla lennujaamas, haigla garderoobist tagastatud verine flanellsärk seljas, valmis astuma Tallinna lennuki peale. Teine õppeaasta Tartu Ülikooli ajakirjandusosakonnas võis alata.

NELI

Oleme jõudnud oma aruandega 1992. aasta sügisesse, möödas on need romantilised ajad, mil kitarrimängivad üliõpilased seisid öösiti stipijärjekorras ümber põleva prügikonteineri, et sooja saada. Nüüd käiakse tööl ja suitsetatakse sigarette More. Mentooliga. Ajakirjandusosakonna teadetetahvlile ilmuse kuulutus:

„Eesti Ekspress otsib hakkajat, nutikat ja laia silmaringiga ajakirjandusüliõpilast peatselt loodava uuriva ajakirjanduse grupi liikmeks.”

See olen ju mina, mõtlesin, ning helistasin Eesti Ekspressi.

Mulle anti herakleslik proovitöö või ütlemine siis, et Fermat' teoreemi ekvivalent Eesti ajakirjanduses – harutada lugejate jaoks lahti Eesti Kütuse ja Tartu Kommertspanga laenuvundar. Minu teada ei ole seda küsimust senini lahendatud, kuid tol hetkel ma tõesti uskusin, et parim rünnak on rünnak, ning leppisin kokku tunniajase intervjuu Eesti Kütuse peadirektori Riho Sillaga.

Eesti Kütuse peahoone asus Nafta tänaval. Lonksasin peadirektorit oodates tükatmusta kohvi ning nihutasin ennast kunstnahast diivanil, ühe sugulase juurest kapist leitud liiga lohvakas roheline klubipintsak seljas. Siis tuli sekretär ning juhatas mind peadirektori kabinetti.

Sild oli torkivalt terava pilguga pikk kõhn mees. Tänu sellele ja kiilakale pealaele meenutas ta mingit sorti hiireviud.

„Mõned peavad teid kelmiks,” ütlesin talle kohe esimese asjana.

„Peavad jah,” nentis Sild. „Aga saage aru, kütusemaailmas toimubki täna segaseid asju, tanklates petetakse, kõik on kõigile võlg,” selgitas ta.

„Aga... aga kus Tartu Kommertspanga raha on?” ründasin ma taas.

„Sellega on nüüd nii,” ütles Sild ning sellele järgnes umbes kolmveerand tundi juttu, mille käigus ta proovis selgitada keerulist garantiide süsteemi, mille abil liikusid erinevaid teid pidi kütus ning raha ning millel olid ka mitmete riigitegelaste allkirjad. Ta käed žestikuleerisid, akna taga taevas sõudsid pilved.

„Mhmmh.”

„Saite ikka aru?”

„Mhmmh.”

„Siis on kõik korras, on veel küsimusi?”

„Ei, kõik on väga hästi.”

Jutt oli lindis, ning kui ma selle kirja panin ja välja printisin, sain umbes kolme meetri pikkuse printeripaberi rulli, millega ma käisin mitu nädalat ringi nagu kass poegadega. Lõpuks jäi osa sellest number viis bussi ukse vahele. Üleüldse, pidin tunnistama, et ülesanne oli mulle liiga keeruline. Mis kuradi asi on passiva?

Uuriva ajakirjanduse gruppi ei moodustatud Ekspressis kunagi. Sellise grupi tegemise mõte külastab toimetajaid aga tänaseni sama regulaarselt nagu kanagripp, põhjuseks on see, et Skandinaavias on sellised olemas.

Hoolimata kõigest sain siiski kutse kohtuda Hans H. Luigega. Aga just üks öhtu enne peagi saabuvat ajaloolist kohtumist tundsin, et jään haigeks. Grippi. „Kuradi kurat, ma ei saa jätta Tallinnasse sõitmata,” mõtlesin ning rääkisin vanaemale loo ära. Esimest ja viimast korda minu nähes kraamis vanaema sahvrist välja väikese varu eetrit ehk õuhkat, nagu Setomaal öeldakse, valas suure supilusika seda täis ning käskis mul selle alla neelata.

Tuline jutt! Hõõguv metall! Kõrvad löid vilet ja kopsudest kostis samasugune heli nagu siis, kui auruvedur sõitma hakkab, kuid hommikuks olid kõik gripi tunnused kadunud. Ausõna. Istusin bussi, sõitsin Tallinnasse ning peagi olin Tatari tänaval asuvas Luige kabinetis.

Mul oli millegipärast lapsest saadik kujunenud arvamus, et punase peaga tüübid on andekamad kui teised, ning samuti oli mul arvamus, et lокkis juustega tüübid on andekamad kui teised. Hansul olid juuksed korraga nii punased kui ka lокkis!

Mul polnud küll vastavaid frisuurseid eeliseid, kuid ma siiski lootsin, et ma olen ka võimekas. Selle tõestuseks üritasin meediamagnaadi algatuseks külili joosta Pulleritsu loengust meelde jäänud teadmistega Ameerika ajakirjandusest.

„New York Post’is on faktikontrollijad!” ütlesin ma. „Kas Ekspress võtab ka faktikontrollijad tööle?” küsisin. „Sa vist ajad New York Times’iga segamini,” arvas Luik. „Aga noh,” ütlesin mina ning neelatasin kuivalt.

„Hea küll,” ütles Luik seejärel, „võtame su tööle.”

Minu otseseks juhendajaks sai Tiina Jõgeda, kellega me jagasime edaspidi kabinetti ning kes peamiselt edastas mulle teemasid, mille kohta kirjutada. Tiina meenutas välimusest natuke kaheksakümnendate pop–lauljat, natuke printsess Dianat ja natuke Tootsiet filmist „Tootsie” ning tema juhtimismeetodiks oli julgustav naeratus.

Meie kõigi ülemuseks oli aga Priit Hõbemägi, kes tundus mulle nii karm tegija, et teda nähes tardusin kuskile nurka soolasambaks, pea oli mõtetest täiesti tühi. Tahtsid nagu midagi tarka ütelda, aga meelde ei tulnud isegi oma vanus, rääkimata siis mingist vaimukusest. Ühel korral tuli ta meie tuppa, kus mängis parajasti minu kassett mingi indiebändiga. Vaevalt sai Hõbemägi küsida, mis see on, kui lint vahele keris. Päriselt.

Eesti Ekspressis lehvitas krabinal tiibu uue aja rahavaim. Toimetuses olid sagedasteks külalisteks staarid, nagu ärimees Leonid Apananski, pankur Sulo Muldia ning ERA Panga asutaja Andres Bergman koos oma dogiga ning mingi tüüp, kellest räägiti, et ta oli Balti jaama juures politsei eest põgenedes teinud oma BMW–ga suure hoo pealt auringi ümber teda jälitava patrull–Žiguli. Anvar Samost käis ka üks kord, ainult et ta nägi välja umbes sama peenike nagu Tintin.

Ekspressi inimesed olid justkui vabad stressist ja hirmust. Nad teadsid, et mõned seinad on vineerist ning mõned seinad on inimeste endi peades. Juba lammutasid nad uute seinade kallal, muutsid näiteks ortograafiat. Hüvasti nõukogudeaegne „š”, meie ütleme nüüdsest „sh”, sest nii näete, et meie leht on tehtud Ameerikas valmistatud Gateway arvutitega, kus klaviatuuril „š” üldse puudub.

Magneti asemel ütlesid „magneet” nagu vanal heal esimesel Eesti ajal. Selline pursui–šikk keelekasutus sobis korraga kõike vana ja eestiaegset hindavatele eestlastele hästi ja lõi ka ajalehe mainele uue mõõtme. Kuigi Ekspressi polnud kuigi pikalt olemas olnud, jättis ta mulje, et tal on midagi pistmist vanaaegse Eestiga, kus Piibeleht ehitas puhtalt kiusu pärast Schillingsfürsti merevaatega maja ette neljakordse pesuköögi.

Siis läksid nad kalendri kallale. Neljapäevast pidi saama ekspressipäev. Nad tegid häbitult enesereklaami ning väljendusid seejuures vaimukalt. Edevus anti andeks. Nende võrdlused tabasid täppi. No limits. Praktikant tundis, nagu oleks ta võlurite kooli sisse saanud.

Meelolu oli suureks kontrastiks Postimehe Tartu toimetusele, mille vanas ja väärikas hoones liikusid ajakirjanikud ringi nagu muuseumivalvurid, kelle ette lükatakse hommikusel koosolekul hõbedane kandik kohvikannusoojendajaga, mille all on ümbrik, milles on käsklus: „Mine kella viieks Tartu linnavolikogu istungile ning kirjuta sellest midagi igavat.”

Võib–olla tuli Postimehe aeglus ka sellest, et Tartu vaim ongi natuke tohmakas. Kiired mõtted ja säravad metafoorid ei pruugi tartlasel hästi välja tulla, kuid voog, vot see on Tartus ilusam kui mujal Eestis. Ikkagi jõelinn. Inimesed oskavad siin lasta ajal kulgeda, selles aeglaselt triivida.

Tallinn on edasipürgivam, tööstuslikum, uuenduslikum, kosmopoliitsem, ta sirutub Soome suunas välja nagu põgeneda püüdev elavhõbedalaik. Tallinlastele käib Tartu aeglus nii närvidele, et nad lasevad sealt esimesel võimalusel jalga, ikka jälle Soome lahe äärde võbelema.

Igatahes, Olümpia numbritoast alguse saanud Ekspress oli tallinlikult dünaamiline. Ka info valdamises, disainis ja turunduses oli Ekspress oluliselt teistest ajalehtedest ees. Lehele oli iseloomulik otsingulisus ja eksperimentaalsus. Seal töötasid filigraansete oskustega tekstisepad, nagu

Hans H. Luik ise või Madis Jürgen. Kujunduse alal tegi leht koostööd alles alustava, kuid andeka reklaamiagentuuriga Zoom.

Ekspressis töötamine, okei, praktiline olemine, oli nagu bändis mängimine, see avas uksi ning pööras päid. „Muide, ma tunnen ühte tüüpi, kes töötab Ekspressis, ta istub seal kõrvallauas.” Sõbrad hakkasid mind mulje avaldamiseks kohtamistele kaasa kutsuma.

Mina kirjutasin põhiliselt lühikesi lugusid toimetaja antud teemadel, nagu näiteks „Rahvusraamatukogu ründasid leivamardikad” või „Tüdrukute ebajumal Ron Moss Tallinnas”.

Moss, kes mängis mingit pika näoga rikkurit seebiooperis „Vaprad ja ilusad”, saabus Tallinna sadamasse paarisaja naisfänni kiljumise saatel. Seejärel sõidutati ta autokolonnis Öismäele, kus kohalikus supermarketis kingiti talle Old Spice'i lõhnavett ja raseerimistarbeid, sest poe oli erastanud mingi Soome ärikas, kes oli Mossile selle šou eest raha maksnud.

Enne kohtumist fännidega Raekoja platsis suundus Moss Toompeale, mina muidugi sabas. Jäädvustasin Ekspressi jaoks järgmise hetke:

„Ron Moss jõudis umbes 15-liikmelise saatjaskonnaga toomkiriku juurde. Paremat kätt jäi tühi Piiskopi tänav. Kui Raekoja platsil ootavad inimesed teadnuks! Piiskopi tänava ühel trepiesisel istus tilluke väheste hammastega naine ja mängis akordionit. Moss muutis pisut oma marsruuti ja suundus väikese akordionisti poole. Umbes minut aega kuulas seltskond muusikat. Siis pani staar akordionikarpi kümme marka. Suurest tähelepanust hämmeldunud kohmetu akordionist kordas vapralt, enese ette maha põrnitsedes ühe ja sama valsi ühte motiivi.”

Tegin ka lugusid järelevalveta lõhkeainelaost Öismäel, mille halvasti valvatud territooriumilt oleks võinud hea tahtmise juures pihta panna koorma mürske. Lao õhkulendamise puhul oleks ilmselt kadunud olnud ka osa Öismäest. Seejärel avastasin Tartus putka, kuhu oli sisse registreeritud kaheksasada vene sõjaväelast. Lugu sellest ilmus pealkirja all „Gastello tänava surnud hinged” ning kõrval oleva pildi alla kirjutas Hõbemägi vaimukalt „Tare-tareke”.

Nendest väikestest lugudest tõuseb tagantjärele esile uudis sellest, et poolteist aastat hiljem uppunud reisilaev Estonia jättis õlilekke tõttu ära ühe reisi:

„„Estline'i” reisilaeval „Estonia” tekkis õlileke, sest Soome remondifirma polnud korralikult remontinud laeva sõukruvi tihendeid. Ära jäi „Estonia” laupäevane reis Stockholmist Tallinna.”

Laevafirma esindaja sõnul oli seejärel laevaga kõik korras.

Samal ajal püüdsin jääda truuks tõelise uuriva ajakirjaniku missioonile ning otsisin aktiivselt teemasid, mis mind Eesti meediataeva tippu tõstaksid. Ühel päeval nägin tänaval hullu, kes keerutas süvenenult ümisesed mingi Tatari tänava maja küljes olevat plekitükki. Mõtlesin, et oleks hea teha artikkel sellest, kuidas üleminekuühiskond tekitab traumasid, ning ehk on hullul mingi hea lugu rääkida. Kuid järgmisel päeval ma teda vanas kohas enam ei näinud.

Kui vanalinnas asuva Kirjanike maja elanikud hakkasid oma majale katusekorrust peale ehitama, kirjutasin ka sellest loo teemal „Kirjanikud laiendavad oma maja”, mida alustasin lausega „Esialgul vaid laudadest kokkulöödud putkad Kirjandusfondi maja katusel on kirjanike tulevased korterid.”

„Putkad!? Loll olete või?” Mulle helistas keegi Kirjanike majast.

„Putkad...” hingeldas ta, kuid pärast hetkelist enda kogumist jätkas lallamist.

„Kuulge noormees, kas te olete üldse kunagi lugusid kirjutanud? Ma olen Hans H. Luige isiklik tuttav, järgmine kõne on talle!”

„Ma palun vabandust, aga kuidas te neid ise nimetaksite?”

„Need on tulevased kõigi mugavustega korterid, inimesed on laenu võtnud, et need välja ehitada...”

„Aga ma nägin maja ees ühte kirjanikku, kes väitis, et ehitustegevus toimub osa elanike eest salaja...”

„No nüüd küll aitab!”

Kirjanike maja esindaja pani toru ära ja helistas Hans H. Luigele.

Kord lähenes mulle üks Ekspressi keelekorrektoritest ja küsis, ega mul poleks midagi selle vastu, et pornoajakirja pornograafilisi jutustusi kirjutada. Ma ei kujuta ette, mis teda selliseks ettepanekuks inspireeris. Ah siis selline naine neid vabast ajast kirjutaski. Samas, selles polnud midagi üllatavat, sest erootika ja pornograafia olid juba kaheksakümnendate aastate lõpust alates eestlase elus järjest nähtavamaks muutunud.

Kui Ekspress ilmumist alustas, trükkis leht kõige nähtavamale kohale tissipilte, mida ma näen siiaani, kui silmad tugevasti kinni pigistan. Kui sa oled suure osa oma noorusest elanud lootuses näha paljast naist, kuid kõige lähem asi sellele on kunstiraamatus ilmunud repro Delacroix' maalist „Vabadus viib rahva barrikaadidele”, siis on igasugune erootika või porno eepilistes mõõtmetes elamus.

1993. aastal avati Magasini tänaval vangla aia taga „Topless autopesula”. Kolleegid Hommikulehest laenasid sportliku Mercedese ning sõitsid joonelt Magasini tänavale, kus nool näitas vangla kõrval asuvasse plekist angaari.

Angaar oli kütteta, ning kui välja ilmus alasti vene tüdruk, oli ta külmast täiesti sinine nagu kana.

„Ütlesime talle, et ära enam pese,” ütles kolleeg.

Äpardustest hoolimata oli pornograafiline ajakiri lugemislaua veel üks märk, et oled uue aja inimene, majade röödud täitused satelliittelevisiooni taldrikutega ning linnadesse tekkisid väikesed higised kinod, kus näidati piraat-VHS-ilt grupiseksi. Striptiisibaar Lasso avamisele oli kutsutud kogu Eesti ajakirjanduseliit ning absoluutselt kõik läksid ka kohale.

Linnades avasid ukSED lõbumajad, mille aadressid olid poolavalikult teada. Hotellide administraatorid ja taksojuhid olid heaks teejuhiks neile, kes veel ei teadnud.

Üritasin teha intervjuu prostituudiga, leppisin ühe baari turvamehega kokku ning keskööl ilmusin Westmani poest ostetud Napoleoni brändiga oma ajale tüüpilisse maa-alusesse urkasse. Brändi oli mõeldud lõbutüdrukute intervjuule meelitamiseks (turvamehe soovitus), kuid asi lõppes sellega, et ma lihtsalt ei julgenud rääkida kõrvallauas istuvate ja minu poole pilke heitvate vene tüdrukutega, sest kartsin sutenööri käest peksta saada. Reaalselt.

Brändi peale kulus ka viimane raha ning jälle ei olnud midagi süüa. Jõin Ekspressi külmkapist kohvikoores ära, kuid samal päeval ilmus kappi mitu vastlakuklit, mis ma kiirelt hävitasin. Järgmisel hommikul kostis kujundajate toa kõrvalt, kus külmkapp oli, valju sõnelemist. Madis Jürgen nõudis kellegi käest oma kukleid tagasi ning peagi selgus, et Jürgenil oli käsil eksperiment „elan kaks nädalat pensionäri pensioniga”. Kuklitest ilmajäämine tähendas, et ta pidi minema pajuurbi müüma või midagi sarnast, et midagi hamba alla saada. Elu oli karm. Madis, nüüd sa tead, kuhu su kuklid jäid.

Kuna raha jätkuvalt ei olnud, siis ööbisin ma tihtipeale toimetuses, lükkasin kuskil kabinetis kaks tugitooli kokku ja ärkasin hommikul koristaja saabumise peale. Elamisvariante oli siiski veel, näiteks mingi koht kuskil ühiselamus, kuhu nagu ikka ühiselamutesse lund sisse sadas, ja vahepeal ka ühe kolleegi suures neljatoalises korteris Lasnamäel, kuhu sõitsime Hans H. Luige vana Pontiaciga, mille ta oli andnud kolleegi käsutusse.

Ots tuli otsaga kokku! Toit sai otsa ja siis sai hobune ka otsa, ütles hiidlane keset külma talve. Minu just ostetud saabastel tulid tallad alt ära, ning kui ma need toimetuses PVA-liimiga kokku kleepisin ja siis õhtuni lauajala alla jätsin, olid nad tundmatuseni loperguseks läinud ning taldade vahelt paistis nätskeks kuivanud valge liimi vööt. Värvisin liimi permamarkeriga punaseks ning nüüd nägid saapad välja, nagu oleksin ma täiskasvanud mägra jalgadega surnuks peksnud.

Ilm oli ilgelt külm. Ma kõndisin järjekordsest urkast toimetuse poole, käed taskus, ja hingasin külma õhku läbi põleva sigareti, lootes, et nii on see soojem. Viimastel aastatel igal pool toidukohtades kasutusele võetud mikrolaineahjud tegid toidu kuidagi seestpoolt tuliseks, nii et mingisuguse kooperatiiviaegse putka („Ostetud tšeburekke tagasi ei võeta!”) ees hakklihakantsakat järades olin ma ära põletanud pool suulage ning selles mõttes oli vähemalt söömise mure mõneks päevaks lahendatud.

Unistasin, et just nüüd juhtuks midagi. Mingi avarii. Tulistamine. Oh jumal, anna mulle mida iganes. Anna mulle kas või üks katuselt alla kukkuv korstnapühkija. Ma nii väga tahaksin kirjutada

ühe tõeliselt hea loo. Midagi, mis paneks inimesed korraga nutma ja naerma, midagi, mis paneks neid meelde jätma autori nime ja järgmist ajalehte lappama lootuses, et jälle on lugeda midagi temalt, tõeliselt uurivalt ajakirjanikult.

Noh? Palun! Jumal?

Tühi trollibuss kirjaga „Depoose” sõitis unnates mööda. Taevas nägi välja, nagu oleks keegi ta alla tulistanud ning nüüd vedeleks ta maapinnal ning pilved lekiksid mingit külma ja niisket sodi. Jõudsin tööle. Saadeti mingit lihtsat lugu tegema, ning kuna mul endal polnud, võtsin toimetusest kaasa kellegi suure valge vihmavarju.

Kui tagasi jõudsin, seisis keset koridori toimetuse fotograaf Tiit. Mind nähes ajas ta käed ja jalad laiali nagu meritäht ning hüüdis: „Kuulge! See oligi Vaariku käes!”

„Mis asi?” küsisin imestunult.

„Minu kuradi stuudiovälgukomplekti valgust hajutav vihmavari, sa tobu, tead ka, mis see maksab või?” ütles ta, võttis mu käest valge vihmavarju ning hakkas sellelt keskendunult poriplekke maha nühkima.

Järgmisel päeval sain Tiinalt ülesande kirjutada uuriv lugu kulla kokkuostupunktist. Selle tulemusel sündis lugu „Äri kullaga ei tunne seadusi”, mille kirjutamise käigus läks seisuks kulla kokkuostupunkti ukse taga luusivate suusariietes ärikatega.

„Viis minutit enne Pronksi tänava väärismetallide kokkuostupunkti avamist ootab selle ukse taga neljast pensionärist koosnev järjekord. Nad soovivad müüa kas oma viimast kuldketti või laulatussõrmust. Üks väärismetallihuviline, umbes 28-aastane mees ootab kõrvalasuvas kangialuses. Tema ei soovi midagi müüa, ta soovib osta. Selle ärika sissetulek on 300–500 krooni päevas.”

Ärikas lubas fotograafil hambad kurku lüüa, „kui üks näofoto tuleb”, ja mina sekundeerisin hiljem artiklis julge metonüümiakasutusega: „Suusamüts on vahepeal autosse tagasi roninud, kuid nähtavasti teeb miski teda närviliseks, ta tuleb autost välja ja söimab naise veel kord vene keeles läbi.”

Hans tõi Ameerikast ajakirja Interview' viimase numbrini ning raadiovastuvõtja, millega sai pealt kuulata inimeste mobiilikõnesid, sest NMT-formaat oli täiesti kodeerimata. See vedeles toimetuses ning ma võtsin seadme Tartusse kaasa, et kuulata kodulinna ajastu beat'i.

Tžžž...ttt... Tere kallis. Ta on ikka loll, ta ei saanud eelmine kord midagi aru. .... Mm... ma tahaksin sind nii väga näha... Mina sind ka.... Ma saaksin täna tunniks ajaks tulla, ütlen, et pean ema vaatama minema... See oleks suurepärane, kallis...

Tžžž...ttt... Aljoša? Mõ sidim v belom mashine na Nooruse. A tavar gde? Mõ nikovo ne videm... Nu budet tebe tovar, ždite tam... Horošo, ponjal.

Tžžž...ttt Tsau, kui sa tuled, võta Right Said Fredi plaat kaasa... Ma ei saa, ema kuulab seda praegu.

Nad nagu üldse ei saanud aru, et ma neid pealt kuulata võiksin. Veel paari aasta eest ei olnud kellelgi mobiiltelefoni ja korraga oli see mingi asi, millele võis usaldada kõik, mis sul on.

Eesti Televisiooni Tartu stuudio kutsus meie kursuse üliõpilased sel nädalal külla, et mõelda välja mõni huvitav saatelõik saate jaoks, mille nimi oli Tartu tund ja mida nägi kogu Eesti. Kogunesime Tartu Televisiooni all asuvasse saali ning genereerisime ideid. Villy oli ka meiega kaasas, sest ilmselgelt oli tal meiega huvitavam kui oma praktilise eesti keele kursusekaaslastega, keda ta kunagi näinudki polnud.

„Ma arvan, et igal juhul peaks seal saates olema mingit liga... või mingit lõga,” ütles Inno.

„Teeks uurivat ajakirjandust,” arvasin mina.

„Kuidas sa seda teed?” küsis Piirsalu.

„Ma ei tea!”

„Mingit liga võiks olla,” ütles Inno.

„Parodeeriks midagi,” ütles Piret Tali, kes oli küll meist üks kursus vanem, aga ikkagi meiega kaasas.

„Missivõistlusi!” ütles Piirsalu, kellel oli veel meeles edukas suvepoisi konkurss Hiiumaalt.

„Aga mingit lõga võiks ka olla.”

„Aga teeme siis juba transvestiidimissi konkursi,” arvasin mina.

Peagi oli linna pealt leitud hulk parukaid, naisteriideid ning seitse–kaheksa erinevat tüüpi olid kõik valmis kaamerate ette minema.

Ajasin ka ise naisteriided selga ning nägin välja nagu äärelinna lits. Kindel, et mind maskeeringuga keegi ära ei tunne, läksin muretult kaamera ette. Kui saade oli eetris, hüüdsid sugulased ja tuttavad üle Eesti – näe, Daniel on transvestiit!

Vahepeal olin kirjutanud ka ühe loo Postimehele, mis rääkis vargustest, Pulleritsu jaoks võis see isegi fiitšö alla sobituda.

Viimasel ajal oli varastamisest saanud üliõpilaste seas midagi spordiala sarnast, umbes nagu Louis Aragoni romaanis „Aurélien”, kus kirjeldatakse poest näppamist jõude elavate inimeste hobina 1920–ndate aastate Pariisis. Ainult selle erinevusega, et tihtipeale segunes hasart vajaduse ja vaesusega. Üks grupp juuraüliõpilasi oli Šotimaa ekskursioonil pännu pannud koormatäie pesu ning sellega vahele jäänud. Osa visati hiljem ülikoolist välja.

Et vargustest lähemalt sotti saada, varastasin algatuseks ise Tartu Kaubahallist ploomitordi. Seejärel tegin intervjuud mitmete poetootajatega ning koostöös politseiga intervjuueerisin isegi varast, soliidset keskealist naisterahvast, kes oli poetanud käekotti väikese tükikese juustu.

„Ma ei ole kunagi varem varastanud,” väitis õnnetu naisterahvas. Selgus ka, et kaubahallis tegutses erariides turvamees, kelle nina alt ma olin pahaaimamatult test–tordi ära hiivanud. Turvamees surus mu kätt, nii et kondid raksusid. Ma ei julgenud talle tordist midagi rääkida. Lugu ilmus Postimehes ning ma ise poseerisin fotol, mis ilmus loo kõrval, kui kujuteldav varas, nägu varjatud.

Aprillis võttis Hõbemägi mu käekõrvale, et anda mulle seni vastutusrikkaim ülesanne.

„Ekspress peab olema kõige informeeritum ajaleht, ta peab olema elust ees, mõistad?” küsis ta.

„Olen nii aru saanud jah,” ütlesin.

„Varsti valitakse Tartu Ülikoolile uus rektor,” ütles ta. „Siit sulle ülesanne: sa pead välja valima kuue kandidaadi hulgast just selle, kes võidab, ning tegema temaga intervjuu!”

Sõitsin Tartusse, taskus sedel nimedega: Peeter Tulviste, Lembit Allikmets, Mati Kilp, Ain–Elmar Kaasik, Lembit Rägo ning Jaak Aaviksoo. Kedagi ma neist ei tundnud ning seetõttu läksin oma hea tuttava ning õppejõu Tiina Kaalepi juurde nõu küsima.

„Tiina, mis sa arvad, kes võidab?”

„Noh, pigem Kaasik.”

Arutasime nii– ja naapidi, kuid lõpuks panin näpu täiesti suvaliselt Peeter Tulviste nime peale. „Arvan, et tema võidab,” ütlesin ning tegin Tulvistega suure intervjuu, mis ulatus üle kahe lehekülje. Teised kandidaadid said kamba peale väikese ruumi ühe lehekülje nurgas.

Lugu ilmus. Tulviste võitis. „Jess,” hüüdsin ma ja jooksin mööda koridori ringi. Mul ei tulnud hetkekski pähe võimalus, et mu lugu võis olla isetäituv ootus või promo ühele kandidaadile. Aga seda me ei saa kunagi lõplikult teada, härra juhendaja, ega ju? Ekspress sai igal juhul oma eesmärgi täidetud ning ennetas kõiki teisi väljaandeid.

Samal ajal üritasin ma jätkata õpinguid ülikoolis. Neljapäeviti ja reedeti istusin Tartu Ülikoolis ajakirjandusosakonna laua taga, millel väidetavalt oli kunagi alla kirjutatud Tartu rahuleping. Kindel see ei olnud, kuid väga tõenäoline. Vähemalt kirjutati see leping alla väga sarnase laua peal. Keegi oli hiljem markeriga laua alla kirjutanud „Poska on munn”.

Loengus valitses puškinlikult elegeiline meeleolu, kui Peeter Vihalemm joonistas tahvli peale järjest suuremaid rõngaid, mille all ta pidas silmas avaliku arvamuse kujunemise erinevaid etappe – tähelepanu koondumine, kristalliseerumine, polariseerumine. Akna taga oksa küljes lipendas närbunud leht, kuid siis loobus seegi kinnihoidmisest ning hõljus vaateväljast minema.

Ma vaatasin üle kõrval istuva kursavenna öla, kes hoolikalt Vihalemma joonistatud rõngaid kaustikusse kopeeris. Rõngaste alla oli kirjutatud: „Kärpse muna, pääsukese muna, emu muna, jaana linnu muna”.

Me ei olnud enam kõige noorem kursus ülikoolis ning see tähendas, et hakkas ilmuma noori, kelle seast leida uusi sõpru. Üks asi juhtus kindlasti – peod läksid lõbusamaks. Sattusin ükskord ühe Külli-Riini korterisse, kus pidu läks ilmselt pisut lärmakaks, sest naabrid kutsusid politsei.

Politseinikud tulid esikusse ning hakkasid läbirääkimisi pidama, et me vaiksemad oleksime. Lubasime olla. Politseinikud hakkasid ära minema, kuid uks oli lukus. „Nii, kuidas see uks lahti käib?”

Üks esimese kursuse üliõpilane sosistas mulle: „Ma viskasin võtmed aknast alla.”

Seisime politseinikega koos ligi pool tundi luku taga.

„Täitsa okei püstol, mida sellega lastakse?” küsisin politseinikult, kes mind ignoreerides rääkis midagi raadiosaatjaga.

„Esimene kutsub neljandat, meil on probleem, vaja oleks ühed võtmed hoovist üles leida...”

Edasi sõitsime pargipingiga Toomemäest alla ning läksime Liia poole, kes elas Supilinnas, kus elasid paljud üliõpilased ning kus joodikud kütsid oma ahjusid iseenda maja seinast lahti kisu- tud laudadega.

Liia ema oli selle korteri talle ostnud, ning et Liial tuju hea oleks, oli ta elutuppa ehitanud vanni koos vanniahjuga. Süsteem oli pisut roostekarva ning kõikus kergelt, kuid Liia armastas ahju kasutada kaminana ning selle ees oli hea pikutada.

Kunagi hiljem, kui Liia oli Tallinna kolinud, sattus talle kogemata näppu kolm kuud vana ajaleht. Selle kuulutuste rubriigis oli kirjas tema nimi ning teade, et ta peaks kiiresti ühendust võtma, sest tema supilinna korterist niriseb vett välja.

Sain Liia sõbranna Piret Simsoniga nii tuttavaks, et tegin talle abieluettepaneku. Umbes esimese ja viimase oma senises elus. Mulle tundus sekundiks, et ta jäi kõhklema. „Me võime alustada näiteks prooviabielust,” ütlesin julgustavalt.

„Kuradi lits, kelle raha eest sa jood,” hüüdsin ma ühel peol. Kõik inimesed vaatasid meie poole.

„Sarvekandja sa oled ja selleks sa jääd,” karjus Piret vastu. See oli osa ettevalmistustest prooviabieluks – perekonnatüli. Selle tulemusena said meist aga hoopis pikaajalised sõbrad.

„On teada,” ütles mu teine sõber Hille, vaadates nukral pilgul kuhugi kaugusesse, „et meeste ja naiste vaheline sõprus on võimatu!”

„Kes seda ütles?” küsisin.

„Hemingway,” ütles Hille.

„Kuradile...”

Me istusime Hille korteris põrandal ning sõime.

„Päris hea,” ütlesin mina, täis suuga süües ning käega toidu suunas viibates. „Aga noh, keedetud kartuleid ongi päris raske ära rikkuda,” lisasin samas.

„See jääb mulle nüüd küll pikaks ajaks meelde,” ütles Hille.

Hille oli eesti filoloog. Meie tudengijazzi festivali bändi suurim fänn ning inimene, kellega võis tundide kaupa kirjandusest rääkida. Tema ema oli tõlkija ja toimetaja Anu Saluäär ning arvati, et luuletaja Indrek Hirv oli Hillele luuletuse pühendanud.

„Kirjandus on ruum,” ütles Hille.

„Sa oled ainus, kes hoiab mind veel kultuursena selles uuriva ajakirjanduse kõrilõikajalikus maailmas,” ütlesin ma.

Hille ainsaks miinuseks olid tema liiga ägedad pealinnasõbrad ansamblitest, mille nimed olid umbes sellised nagu Radiaator.

Oma kursusekaaslastega sain ma sel ajal väga harva kokku, sest paljud neist ei olnud enam koolis, vaid käisid tööl näiteks Äripäevas. Kui nad Tartusse tulid, olid neil lipsud ees ja nad maksid Püssirohukeldris meelsasti kinni ka vaesema kursusevenna arve.

„Kirjandus on ruum,” ütlesin ma ühele neist.

„Jadajadapõnn,” vastas ta.

Meie kursusele heideti ette paljusid asju. Me läksime liiga varakult tööle. Me ei käinud koos.

Teleõppejõud Aune Unt pidas meile pika loengu sellest, kuidas „vanasti oli lähedam“, kuidas kunagi istuti pärast loenguid koos ja kuidas arutati vene kirjandust. „Kellega kurat ma seda vene kirjandust arutama peaksin,“ jäin mõttesse.

Ma olin just läbi lugenud Jon Krakaueri „Üksindusse“, mis rääkis sellest, kuidas üks mees läheb „Sõja ja rahu“ mõjul üksi Alaskasse. Lugesin läbi ka kõik „Sõja ja rahu“ köited ning käisin mitu nädalat ringi, äraseletatud nägu peas, kuid rääkida polnud sellest kellegagi.

Järgmisel päeval sisenegin Tartu Ülikooli õpperaamatukogusse, selsesse, mis asus vanas ülikooli kirikus, ning hakkasin Pulleritsule referaati kirjutama. Minu lähedal seisis riitul venekeelse kirjandusega ning sealt paistis Vladimir Nabokovi raamat pealkirjaga „Stihi“. Sellel ajal ma isegi ei teadnud, et Nabokov üldse luuletusi oli kirjutanud. Nii et läksin uudishimulikult riituli juurde ja avasin raamatu suvaliselt leheküljelt.

Seal oli kirjas järgmine luuletus:

Все окна открыв, опустив занавески,
ты в зале роялю сказала: живи!
Как легкие крылья во мраке и блеске,
завдвигались руки твои.

Под левой - мольба зазвенела несмело,
под правою - отклик волнисто возник,
за клавишем клавиш, то черный, то белый,
звения, погружался на миг.

В откинутой крышке отливы лоснились,
и руки твои, отраженные там,
как бледные бабочки, плавно носились
по черным и белым цветам.

И звуки холмились во мраке и в блеске,
и ропот взбирался, и шепот сбегал,
и ветер ночной раздувал занавески
и звездное небо впускал

Mulle tundus, et raamatukaante vahelt tuleb tuuleõhku ning kostab kaugeid klaveriheliseid, mis kajavad ühest kaugest saalist, kus asub tiibklaver, ning selle taga istuva naise kerged sõrmed lendlevad mööda tiibklaveri klahve – kord must, kord valge, kord must, kord valge. Ja ma ei tahtnud kuhugi minna! Ma õppisin selle luuletuse pähe, et Aunele tõestada, et ta eksib. Kuid ta ei eksinud selles, et vähemalt ajakirjandusosakonnas kirjandust kellegagi arutada ei olnud.

Mõned Aune poolt mainitud vanemad tegijad käisid mulle hoopis täie rauaga pinda. Mingid habemikud, kes laulsid malevalaule või tegid tantsupõrandal nalja viisteist aastat vanade diskolugude taktis. Üks selline tuli mulle ükspäev mingit vanemlikku pläma ajama; asi lõppes sellega, et me oleksime kaklema läinud, kui tüdrukud vahele poleks tulnud.

Enam-vähem samad inimesed võisid vaimselt kuuluda erinevatesse generatsioonidesse, sõltuvalt sellest, mis sind mõjutanud oli. Mina, olles ilmselgelt mõjutatud arvutitest, internetist ning ingliskeelsest kultuuriruumist, kukkusin erinevasse lahtrisse analoog-malevameestest ning korporantidest. Lisaks sai oluliseks piiritõmbajaks veel asjaolu, et mulle ei maitsenud õlu. Ei joonud ma seda siis eriti ega joo ka täna.

Ühesõnaga, kui malevapeerud otsustasid meile, noorematele, mingi peo teha, siis oli see üks suur kannatuste rida, mille lõpus ma võtsin hilisemal ajakirjandusjuhil Andrus Vaheril habemest kinni ning hüüdsin üle saali, et „vaat kui lahe mees ma olen, mul on habe ees”.

„Noh, selleks korraks on praktika läbi,” ütles Hõbemägi kevadel. See polnud just hea uudis, ma oleksin ikkagi tahtnud sinna uuriva ajakirjanduse gruppi saada.

Aga kurbus ei kestnud kaua, sest varsti jalutas mulle Tartu raekoja platsil vastu Hannes Astok. „Kuule, sa oled see Ekspressi-tüüp? Me teeme uut raadiojaama ning vaja on väga tugevat meeskonda, sul on siin juba Ekspressi-kogemus ja kõik – tule tööle.”

VIIS

Hommik Q-Raadios algas vendade Urbide lauluga „Kuu”. „Vihmana ma sajan, vihmana ma sajan aeda. Tuulena ma lendan, tuulena ma lendan ringi. Olen kuu-uu-uu...”

Muusika jäi vaiksemaks ning eetrisse sisenes reipahäälne noormees. „Siin Q-Raadio, tere hommikust,” hõikas ta ning jätkas siis: „Uudistega on eetris... ee... eee...”

Q-Raadio mõlemad kuulajad, nagu raadiotöötajad ise oma auditooriumi hellitavalt kutsusid, istusid kõõgis ja pörnitsesid raadiot. „Kallis ... kas sa ka kuulsid, et uudistelugejal läks iseenda nimi meelest ära?”

„Kuulsin jah! Aga eile ütles saatejuht eetris, et ta nimi on Indrek Tarand, kuigi tema nimi on tegelikult hoopis Indrek Ostrat!”

Q-Raadio mõlemad kuulajad olid nii toredad, et nad ei vahetanud kanalit. Tundus, et neile isegi meeldis, kui inimesed eetris midagi sassi ajasid. Vikerraadios andis sellist asja ju oodata nädalaid. Meil juhtus iga päev.

Mina ei tea, kust Q-Raadio oma nime sai, kuid kui täna ükskõik millisel endise Q-Raadio töötajal paluda rääkida, mis neile raadiost meelde on jäänud, siis meenub kõigile, et kui direktor Hannes Astok kummardas alumiselt plaadiriulilt mõnda CD-d võtma, laskusid ta püksid nii madalale, et paljastus valeva poolkuuna umbes veerand tema tagumikust.

Nagu ma eelmises peatükis mainisin, oli Hannes see, kes mu raadiosse tööle kutsus. Kartsin otse-eetrit, kuid läksin siiski kohale. Valida oli kahe ametikoha vahel – hakkad kas reporteriks või majandustoimetajaks. Otsustasin, et kui juba raadios olla, siis nii, et selle eest saab rohkem raha. Minust sai majandustoimetaja.

Raadio pidi saateid alustama reedel, 13. augustil, sest nii sai ajada saatusliku kuupäeva süüks ka võimalikud äpardused. Viimasel nädalal käisid tihedad ettevalmistustööd.

Näitleja Andres Dvinjaninov tegi meile kõigile häälekoolituse. Minu diktsioon oli pärast mõni aasta tagasi toimunud häälemurret muutunud segaseks nagu mõnel isamaalisel poliitikul, kuid õnneks ma lugesin läbi ka ühe õpiku, mille ma raamatukogust leidsin. Tegin kodus harjutusi, nagu karjumine, sosistamine või siis hüüdsin õõnsa häälega „tulge suppi sööma”.

Kui ma lõpuks eetrisse sain, hakkasid mõlemad kuulajad kaebama, et riulis hakkasid veiniklaasid kõlisma. Seetõttu keeras helitehnik Lauri Liivak alias Lammi minu saadete ajal eetrist kõik bassitoonid maha. Mõistsin, et esialgu ihaldusväärseks tunduv kõmisev „kino-onu” häääl pole igapäevases raadiotöös üldse nii lahe. Kui tahta teinekord usaldusväärset mõjuda, siis võib olla tark hoopis lihtnimese moodi soseleda või iniseda.

Majandustoimetajana pidin tööpäevadel kaks korda eetris olema ja lisaks tegin ma igal reedel pika tunniajase intervjuu mõne majandusinimesega. Kiirelt tekkis üpris eluline probleem – ma ei teadnud majandusest ju midagi. Ajakirjandust õppima minnes oli minu soov olnud saada hoopis kultuuriajakirjanikuks, Ekspressis olin pigem kirjutanud üldhuvi teemadel ning ma ei saanud kasutada Wimbledon T-lt hangitud teadmisi.

Majandusteemad hakkasid mind üha enam jälitama, nagu mingi usukoguduse värbamismeeskond või kamp krišnaiite. Ei saanud päevagi mööda, ilma et nendega tegelema pidanuks. Ma ei jaksanud seda jama enam tõrjuda. Kultuuriajakirjanikke olid ngunii kõik kohad täis, aga majanduse omasid eriti ei olnudki. Lisaks veel see, et majandusajakirjanik sai paremat palka.

Niisiis, igal reedel oli mul tund aega, et harida majandushuvilist tartlast. Alustasin saate helikujundusest, kus võtsin kasutusele kaheksakümne date teleseriaali „The Equalizer” trummipõrinast kantud introloo, mille oli komponerinud Stewart Copeland. Equalizer tuli seriaalis

alati appi neile, kes olid nõrgemad. Mina tulin appi neile, kes ei saanud aru majandusest. Ma võrdsustasin!

Okei.

Kui oli jutukas stuudiokülaline, siis läks kõik hästi. „Rääkige meile lähemalt siis, mis asi see faktooring on?” ja pool saadet oli täidetud. Teises saatepooles olin ma juba faktooringu teemaga sedavõrd hästi kursis, et võisin julgelt küsimusi esitada. Vahel tuli aga külla mõni tropp linnavalitsusest, kes vastas küsimustele ainult „jah” või „ei” ning paari eriti kidakeelse ametnikuga tuli saada lihtsalt varem ära lõpetada. „Väga huvitav! Nelikümmend üks minutit on küll veel saate lõpuni aega, aga jätkame muusikaga.”

Nähes tänagi mõnda õnnetut 20-aastast maakonnaajakirjanikku külla saabunud ministrit intervjuerimas, tuleb mul tihti meelde, mis tunne on seista, diktofon käes, ning kogeda oma peaaegu budistlikku tühjusetunnet.

Aga aitab minust. Kas ma räägin liiga palju endast? Q-Raadio kõige kuulsam töötaja oli hoopis uudistetoimetaja Tiina Joosu, kelle habras ja seksikas häääl võlus mehi Rāpinast Põltsamaani, ning aastaid hiljem, kui Tiinast sai täiesti mittemarksistliku teleshow’ Kapitali diktor, haaras tema häääl oma embusesse terve Eesti, muutes börsiinvestoriks igaühe, kes ei taibanud ennast Odüsseuse kombel posti külge kinni siduda.

Tiina kõlas, nagu hakkaks kiriku kristall-lühter möödalendava ingli puutest vaikselt tilisema. See oli sensuaalne kogemus, kuid mitte mingis labases mõttes. Üks puudus Tiinal siiski oli. Kuigi häääl oli hea, läksid Tiinal vahel sõnad sassi. Näiteks võis ta keset uudist järsku hakata puterdama.

„Eesti delegatsiooni juhe...”

„Vabandust! Juhtme...!”

„Vabandust! Juhi ... Trivimi Velliste sõnul...”

„AIDS on tänavu nakastanud tuhandeid Austraalia pärismaalasi”.

„Aatompommi plahvatuses hukkus kaitseliitlane.”

„Vadanbust.”

„Autopommi.”

Ühel päeval läks toimetuse ainus printer hulluks ning vahetas väljatrükitud tekstides ära kõik „a” ja „o” tähed.

„Tere hammikust, Tortu!”

Siis oli meil veel reporter Argo Taal, kes tegi lihtsaid ja siiraid intervjuusid inimestega, keda ta jala tööle lonkides nägi, näiteks vagunidepoo töötajatega.

„Mis teie töö siis on?”

„Noh, me siin keerame neid vaguneid ringi.”

„Näidake, kuidas see täpselt käib?”

„Noh...” Kiiiiks.

Ühel öösel tegime terve toimetusega interneti uudisgruppide ja satelliit-televisiooni kaasabil reportaaži Moskvast, kus Jeltsinile ustavaks jäänud Vene armee üksused ründasid riigiduumaa hoonet.

„Moskvas koidab uus päev, riigiduumaa hoone on ümbritsetud tankikolonnidest,” alustasin hommikust reportaaži magamata ööst kähedal, kuid samas vilunud reporteritoonil, nagu oleksin ise kohal olnud.

Raadio algusaegadel oli minu teha ka pühapäevane filmisaade ning aeg-ajalt mõni kultuurisaade. Neid ma valmistasin põhjalikult ette, valisin ise muusika ning kirjutasin valmis põhjalikud tekstid.

Ajasin näiteks vene bändi Nautilijus Pompilius solisti Vjatšeslav Butusovi telefoninumbrit taga senikaua, kuni lõpuks teise vene bändi Akvariumi trummimees Moskvast andis selle mulle pärast seda, kui ma olin talle kuus korda helistanud.

Butusov oli sõbralik, kuid väsinud häälega.

„Ma ei tea, ei istu mulle kuidagi... enam...”

„Mis ei istu?”

„Uued väärtused... raha.”

Sarnane teema kumab läbi Butusovi loost nimega „Krõlja/Tiivad”, mille ta kirjutas kaks aastat hiljem:

kunagi oli meil aega
nüüd ainult asine rutt
teha selgeks, et tugev sööb nõrku
teha selgeks, et must on must
me oleme kaotanud miskit
ses mõttekas sõjas me sees
ja muide, kus on su tiivad
mis meeldisid nii minule¹

„Butusov on ka omadega läbi,” mõtlesin ning läksin majandusuudistesse valuutakommentaari ette lugema.

Meie raadio kuulatavusele mõjus ka üks tehniline probleem – jaama kuulamiseks vajasisid paljud vanemate raadioaparaatidega inimesed mingisugust adapterit, mis tähendas, et sa pidid ikka väga suur Q–Raadio fänn olema, kui läksid spetsiaalselt seda seadet poest ostma ning kutsusid endale koju töömehe, kes selle paika pani.

Teiseks probleemiks oli saatja võimsuse optimeerimine, raadio leviala oli väga väike ja levitugevus kõikum. Tegime koostööd Kuku raadioga Tallinnas, kuid aeg–ajalt katkes ühiste saatete ajal ühendus ning siis oli eetrist kuulda sellist müra, nagu hakkaks üks jaama omanik Rein Lang isiklikult Tallinna poolt mootorrattaga tulema.

Ja siis need intellektuaalsete hiiglaste maailmavallutuslikud ambitsioonid kõrvuti asjaoluga, et raadio töö praktiliselt seiskus, kui MTV–st algas „Beavis and Butthead”... „Breaking the law, breaking the law,” hüppas keegi ikka ja jälle püsti ja jooksis mööda toimetuseruumi ringi. Tähendab, põhiliselt tegin seda mina. Asi läks nii kaugele, et vahepeal oligi mu hüüdnimi Biivis.

Tegelikult oli toimetuses raske ringi liikuda, sest seal oli alati liiga palju rahvast. Enamik töötajaid tõlledas raadio ruumides ka siis, kui neil seal midagi teha polnud. Selles suminas ja möllus, saabuvate fakside pininas ning eetrisse ja sealt välja liikuvate inimeste virvarris tabas inimeste kõrv aga eksimatult ära, kui midagi otse–eetris valesti läks. Siis tormasid kõik stuudios toimuvale kaasa elama.

Sugugi mitte ilmaasjata ei ilmunud ühel hetkel toimetuse seinale umbes selline käskkiri:

„Otse–eetris olevate kolleegide naerma ajamine rangelt ja kategooriliselt keelatud (ning stuudioakna taga lollitamine ja esinejate segamine samuti). Direktor.”

Olaf oli aga üks meist, kes ei hakanud kunagi eetris lõkerdama, sest ta oli harrastusnäitleja Otto teatris ning valdas oma näolihaseid paremini kui tuntud kivinägu Raivo E. Tamm. Kuni ühe teatud päevani.

Haridusminister Peeter Olesk oli sattunud alatu kinnisvaraafääri ohvriks, mille käigus ühed kelmid said mingi vale maja omanikuks, ning seda teemat koos Olafiga kommenteerides ütlesin ma kogemata umbes kolm korda Peeter Olesk. Kui ma sellest üle sain, ütlesin: „Peeter Oleski seosed allilmaga...”, jäin siis korraks vait ning lisasin mingil endalegi segasel põhjusel mõtlikult „...ehk maa–aluse ilmaga”. Olaf üritas kõigepealt käega näost kinni hoida ja siis ennast lambiga pähe lüüa, kuid naer tungis peale. Selle vastu enam ei saanud. Ma ise ka ei saanud.

Lammi higistas puldi taga, et itsitamist võimalikult palju maha keerata, ja keegi tungis toimetusse ja näitas kurja näoga mulle – sina lähed välja, Olaf proovib saate üksi ära lõpetada.

---

¹ Tõlkinud Aapo Ilves ja InBoil.

Õhtul, kui Q-Raadio ametlikult programmi lõpetas, pandi piraatkorras eetrisse Saksa satelliitradiojaam, kust tuli muusikat öö läbi, mis tegi Q-Raadio populaarseks nende seas, kes kaua üleval olid, nagu näiteks EÜS-lased ja politseinikud. Vahel öösiti, kui und ei olnud, läks mõni töötaja raadiosse ning miksib satelliidiprogrammi vahele oma lemmikmuusikat. Mida sujuvamalt, seda parem.

See on omamoodi eriline hetk, olla partisan-dj, kelle võimuses on inimeste meeleolu kujundada. Raadiojaam on pime, kedagi teist ei ole, ainult sina ja sinu kuulajad. Teinekord aga, kui vaadati satelliittelevisiooni pealt öiseid NBA mängu, siis läks keegi ka eetrisse ning teatas, mis tulemused olid.

Tiina Joosu lahkumispeol Q-Raadiost tekkis aga kõigil keset ööd idee minna eetrisse. Jooksime kākaskaela raadiosse ning kõik tegid öistele kuulajatele järjest oma saated, nii nagu see oleks päeval toimunud. Hvostov lugus väliskommentaari, mina majandusuudiseid, keegi tavalisi uudiseid jne. Lihtsalt nagu sinine välk tumedast öötaevast, tuli ja läks. Oh, inimkond. Oh, õhin ja põhin.

Raadio tõmbas ikka täiega ligi igasuguseid veidrikke. Eriti populaarsed olime isehakanud diskorite seas, kes kandsid pealaele lükatud liibuvaid päikesepille ja keda Tõnis Kahu kantseldas maja taga aedikus.

Üks uus töötaja, kelle nime ma ei mäleta, pidi tegema Q-Raadios oma esimese saate. See oli tegelikult tema esimene raadiosaade üldse. Helipuldil oli Meelis alias Kiir, kes jäi saate ajal magama. Vaene esineja ei osanud mitte midagi teha. Ta jäi lihtsalt vait ja istus, sest ettevalmistatud jutt oli otsas. Lõpuks raputas keegi tähelepanelik kolleeg Kiire üles ning saade jätkus muusikaga.

Ükspäev avastasin aga stuudiost mingi kuradi rullkraega habemiku, kes oli CD-masinasse toppinud Earth Wind and Fire plaadi ja proovis seda käima panna. Nurgas oli õng ja suur presendist seljakott. Selgus, et tegemist oli Meinarti rokisaate külalisega, aga kuna Meinart oli kuskile parki magama jäänud, siis oli külaline ohjad haaranud ning ise saadet läbi viia üritanud.

Muusikatoimetaja Tõnis Kahu süüvis pärastlõunasel tipptunnil koos kultuuriteoreetik Linnar Priimägiga dodekafoonilise muusika suurkuju Anton Weberni modernistlike tooniridade tehnilistesse detailidesse. Weberni eluloolised üksikasjad ei vähendanud hetke sürreaalsust, eriti see, kuidas Webern ühel 1945. aasta õhtul Salzburgis komandanditunni ajal õue sigarit läks tõmbama ning ameerika sõdur Raymond Norwood Belli poolt eksikombel maha lasti. Bell tundis hiljem selliseid süümepiinu, et suri alkohoolikuna.

Saade jätkub. Eetris kõlab *Zwei Lieder für gemischten Chor*, opus 19. Langeb aeglast laia detsembrilund ning väljas on täiesti pime. Annelinnas jookseb maikaväel mingisugune mees paneelmajast välja, karjudes „mu raadio ei jää vait, mu raadio ei jää vait”. See on Eesti kommertsajakirjanduse tipphetk. Mitte kunagi varem ega hiljem pole erainvestori raha eest midagi sellist toodetud.

Siis tulid jõulud. Kuna need mind ei tõmmanud, siis olin nõus topelthonorari eest jääma enam-vähem ainsaks töötajaks, kes pühade ajal töö on. Kella viie ajal helistasid sõbrad EÜS-ist ja ütlesid: „Kuule, me oleme juba kaheksa tundi uudistest kuulnud, et president Lennart Meri kuulutas raekoja platsis välja jõulurahu, me teame seda!”

Keset talve osalesin aga ühel uuriva ajakirjanduse seminaril, kus olid kohal Norra ja Rootsi uuriva ajakirjanduse superstaarid, habetunud koljat Arne O. Holm ja elegantne rootsi ajakirjanik Cecilia Zadig.

Esimesena esines Cecilia. Tema lugu algas 1952. aasta 13. juunist, mil katkes raadioside Rootsi luurelennukiga DC-3. Kaheksa lennuki meeskonnaliiget jäid kadunuks. Rootsi sõjavägi saatis otsingumissioonile teise sõjalennuki, mis aga tulistati alla Nõukogude sõjalennuki poolt.

Nõukogude Liit väitis seejärel, et otsingumissioonil olnud lennuk rikkus Nõukogude õhuruumi, kuid ei öelnud midagi DC-3 kohta. Tulistamisinsident jäi Nõukogude Liidu ja Rootsi suhteid mürgitama aastakümneteks. Oli ju Rootsi rõhutult neutraalne riik, lennuki allatulistamine seda jōhkram kallaletung.

Cecilia oli üks ajakirjanikke, kes üritas aru saada, mis toimus. Ta rääkis kadunuks jäänud meeskonna pereliikmetega, pensionile läinud riigiametnikega, ta sõitis Venemaale ning tōi välja sensatsioonilised paljastused, mis sundisid Rootsi valitsust tunnistama, et mõned nende lennukid olid

tegelikult täis topitud Briti luuretehnikat ning DC-3 kogus andmeid samal ajal Läänemerele toimuvate Nõukogude Liidu mereväeõppuste kohta.

Cecilia ja teiste tegevus muutis Rootsi avalikkuse arusaamist Rootsi lähiajaloost. Ta andis ka sõna Arnele, kes rääkis kõigepealt sellest, millistes tingimustes lagunevad Murmanskis Vene tuumaallveelaevad, ning kirjeldas seejärel, kuidas ta oli avastanud korruptiivsed maksed ühele Norra esindusorganisatsiooni juhile. Kõik algas sellest, et võrreldes kahte fotot ühe mehe töökohast ja kodust, avastas ta, et mõlemal fotol on seinal üks ja sama hinnaline maal.

Nagu hiljem välja tuli, oli see maal olnud üks osa niinimetatud kuldsest langevarjust ehk lahkumispreemiast, mille mees oli teatud tingimustel saanud. Kui ta lõpuks loo avaldas, tehti Arne maine Norras maatas, lugu kuulutati väljamõeldiseks ning ta kolis mõneks ajaks maale elama, kus ta kirjutas väikseid nuppe kohalikule ajalehele.

Ootamatu pöördena selgus mõne aja pärast, et tal oli kõigest hoolimata õigus olnud ning temast sai kõige tuntum Norra uuriv ajakirjanik. Arne kirjutas mõni aasta hiljem Norra natsionalistide salajasest kogunemisest ning Cecilia kirjutas uurimuse Vene maffiast.

Kutsusin Arne ja Cecilia välja, käisin nendega mööda Tartut ringi ning tutvustasin neid kõigile tuttavatele.

„Need on minu kolleegid, uurivad ajakirjanikud.”

Q-Raadios nägin elus esimest korda ka seda, kuidas inimene võib internetti haihtuda. Meie saadete üks produtsentidest oli keegi Kristjan. Võitluskunstide fänn ning noore Elvise välimusega Kristjan käis tihtipeale tööl koos oma pruudiga, kes saadete ajal lehitses ajakirju ja ootas, millal Kristjan töö lõpetab.

Ühel päeval istusin interneti uudisgrupis.

„Mis asja sa selle arvuti taga kogu aeg istud,” küsis Kristjan.

Näitasin talle, kuidas külastada BBS-süsteemis erinevaid servereid, ning täpselt sel hetkel, kui Kristjan oli endale kasutajanime loonud, ilmus ekraanile kiri:

Red Rose says: „Hello!”

„Hello,” ütles Kristjan ning pani ühe jala küülikuurgu. Harva lahkus ta nüüd arvuti tagant, ning kui ta seda tegi, siis vaid selleks, et kiiresti tagasi tulla. Tema pruut jättis ta maha, kuid Kristjanil oli sellest ükskõik, sest Red Rose oli tema uus armastus, Ameerikas elav vietnamlanna. Nad vahetasid fotosid ja kirju ka faksi teel. Kristjan hakkas oma elurütmi seadma Ameerika ajavööndi järgi ning hakkas eetris vigu tegema.

Viimane kord nägin Kristjanit ilusal maihommikul. Sooja oli 15 kraadi, päike paistis ja linnud laulsid. Kristjan tuli raadiojaama uksele, talvesaapad jalas ja paks jope seljas. Ta kissitas ereda valguse käes väsinud silmi ja tuikus tänavale. Varsti pärast seda sõitis ta USA-sse ning on seal tänaseni. Kuuldavasti on ta seal sisenenud jõusaaliärisse.

Ühel päeval lasi Tõnis Kahu eetrisse tolmuimeja müra, seda küll harivatel eesmärkidel, et rääkida avangardistlikust muusikast. Nii et meie raadios juhtus kogu aeg midagi. Loomulikult võis meie otsene konkurent Tartu Raadio väita, et neil on rohkem kuulajaid, kuid meie ei olnud tulnud selleks, et madalal rippuvat vilja noppida.

Kes aga õhtupoolikul toimetusse jõlkuma läks, kuulis fonoteegist tõenäoliselt mingit karjatust, näiteks nagu: „Pepperrooni!”

Veidi aja pärast hüüdis keegi peenikese häälega „Briiio elektroonikapood!”. Seal istusid Toomas ja Ants ning tootsid reklaame.

Q-Raadio tubli reklaamijuht Juta võitles raadiotelevisiooni väljakuulutatud lepingud kahe ettevõttega. Üks oli Tartu Jõesadam, mis ei teinud põhimõtteliselt midagi muud, kui vedas praamiga liiva Tartust lähedalasuvasse Ilastesse ja tagasi, ning teine oli Tartu Prügila, millel tol ajal oli üsna vähe põhjust klientide pärast muretseda. Kuid Juta tegi oma tööd lihtsalt nii hästi, et sadam ja prügila avasid rahakotirauad kohe pikemaks ajaks.

„Tartu Jõesadam!”

„Tartu Prügila!”

Muul ajal tegid Toomas ja Ants meelelahutus- ja muusikasaateid, mille käigus loositi välja Q-Raadio kleepekaid või pastakaid. Kuigi see risu midagi ei maksnud, läksid kuulajad iga kord elevile ja hakkasid helistama. Kui kleepekas oli mängus, siis olid liinid umbes.

Kui aga üritasid niisama ja ilma auhinnata kuulajaga suhelda, pidid stuudio ukse pealt toimetuse poolele hõikama: „Kuulge, helistage keegi mulle saatesse sisse!” Prii kraam sai Eestis üldse kiiresti teiseks liikumapanevaks jõuks pärast laulupidu. Näiteks Tallinnas muljus jõuk pensionäre fotopoe akna sisse, sest teatud hulga esimestest külastajatest lubati tasuta üks rull filmi.

Kleepekatega läks veel nii, et kui Rohke Debelakk murdis jalaluu, siis ta käis ringi karkudega, millest ühe kleepis täis Q-Raadio kleepekaid ning teise Ameerika Hääle kleepekaid, põhjendades seda käitumist sellega, et „ta peab oma tööandjale lojaalne olema”.

Agaga tagasi Toomase ja Antsu juurde. „Kuidas nimetatakse Jaapani lilleseadekunsti,” küsis Toomas kuulajatelt. „Kas a) Kamikaze, b) Ševardnadze, c) Ikebana?”

„Hallo... Ševardnadze... vist.”

Niisiis, Toomas ja Ants loosisid muudkui auhindu ja rääkisid rahvaga või tegid muusikasaateid, mis täitsid eriti hästi just nädalavahetuse saatepäevi. Nad olid sõbralikud ja naljakad ning kui vahel midagi metsa läks, siis nad oskasid selle üle ise esimestena naerda.

„Kell on nurga taga,” alustas Ants Johanson ükskord hommikuprogrammi ning jätkas sellega, et tutvustas ajalehetutvustuse laadis sügisest puulehte. „Mu käes on leht. Üks leht, millel on suhteliselt teravad servad. Ta on viis korda kolm sentimeetrit lai. See on tänane, pühapäevane kaseleht.”

„Kallis, sa kuulsid ka praegu seda, et üks mees tutvustas raadios kaselehte?” küsis üks Q-Raadio kuulaja teise kuulaja käest. „Ei kuulnud, joo natuke vähem, kallis.”

Lunge oli muuseas ka laulja ja klahvpillimängija ansambli Justament ning tavaliselt, kui ta muud midagi ei teinud, rääkis ta mõne loo, mis oli Justamendiga juhtunud.

„Ükskord tulime bändi bussiga Soome laevalt maha, metsik lumetorm oli,” jutustas Lunge.

„Tohtu tahtmine oli Tartusse kohale jõuda, aga selline tuisk oli, et kiiresti sõita ei saanud, libe oli ka. No ja siis Tallinnast väljas, ütleme Kose kandis, nägime – tee ääres üleni lumine invaliid, vehib käega. Sealsamas kõrval seisab kurvalt viltu see nõukogude-aegne invaliidiauto, teate küll, praktiliselt nagu võrr, aga nelja rattaga ja katus peal.

Pidasime kinni muidugi. Invaliid ütles, et tal oleks hädasti vaja sleppi saada, mingi paarkümmend kilomeetrit edasi sõita. Noh, muidugi, eriti kui selline ilm on, ja invaliidist oli kahju ka. Hakkasime siis sõitma, jõime Jägermeisterit ja bussijuht nägi vaeva, et libedaga bussi tee peal hoida. Läks ikka mitu tundi, enne kui Tartu paistma hakkas. Jõudsime just enne Tartut selle raudteeülesõidu juurde, kui keegi küsis, et oot, mis invaliidist saanud on? Invaliid oli kogu tee slepis sõitnud...”

Mina suutsin endale mingit laadi laialt levinud suguhaiguse hankida, mille ravimiseks tehti mitu päeva järjest tagumikku selline hobusesüst, et jalg oli kange. Selsamal ajal lubati Tartu Ülikooli Raamatukogu kohvikusse müügile alkohol ning mõnda aega näis, nagu oleks restoran Püssirohukelder seal oma filiaali avanud. Kõikjal olid napsised ja rõõmsad inimesed, mõni magav tüüp viidi aga kahe mehe vahel uksest välja.

Unustades arsti hoiatuse, et manustatud ravim ja alkohol hästi kokku ei sobi, võtsin ühel õhtul sõpradega ühe pitsi viina ning seejärel kadus pilt. Kui see tagasi tuli, vedelesin ühes toakeses, mis tundus olevat raudteeäärse majas. Kui ma pead pöörasin, nägin tugitooli ja selles istuvat tumedapäist kaunitari, kes kodus midagi.

„Ära muretse, mu vend on ka alkohoolik,” ütles ta.

Hiljem tuli mulle meelde põgenemine iseenda sõprade eest läbi öö, jooksmine koridori, ustele põmmimine ning siis „mind jälitatakse, neid, kes minu järel tulevad, ei tohi mingil juhul sisse lasta!”. Järgmisel päeval töö juures vedelesin tohtu pohmelliga duširuumis ning väljusin sealt ainult uudiste lugemise ajaks.

Käisin oma hobusesüste saamas, kuid samal ajal kohtasin ühel päeval ajaloolasest tüdrukut, kelle juures võis mind edaspidi õhtuti tihtipeale kõõlumasa näha. Proovimas süüdata kaminat, mis ei süttinud. Proovimas rääkida ajaloost, kuid vestlus ei alanud. Hetkeks tundus, et midagi siiski süttib, aga siis läks kõik tõeliselt pekki, härra juhendaja, sest selgus, et tüdruk armastab minu sõpra Igorit, kes küll teda ei armasta, kuid kes ise armastab tüdruku sõbrannat.

Sõbranna omakorda Igorit ei armastanud ja ses mõttes olid kõik natuke kurvad ja mina kujutasin aeg-ajalt ette, kuidas ma Igorile selle nõmeda ja tossava kamina ees puuhaluga vastu pead virutan.

„Ma ei saa sinna midagi teha,“ ütles tüdruk ja nuttis lohutamatult keset õhtust parki. Oma armuõnnega, härra juhendaja, tol ajal ma loteriid mängima poleks läinud.

Igor nägi hea välja, tundis teatrit ja kirjandust, nägi välja nagu mingi kuradi yuppie-versioon James Joyce'ist ning sõitis Citroëniga. Põhimõtteliselt oli tal käes super hea pakk kaarte, vähemalt täismaja, võrreldes minu käega, mis sisaldas parimal juhul kolmede paari. Poti ja risti.

Muidugi tegelikkuses olid meie suhted Igoriga head, pealegi polnud tema milleski süüdi, kuid see ei seganud mind fantaseerimast, kuidas ma tema Citroëni kõrvalistmel haaran korraga roolist ning me sõidame koos vastu kivist seina. Hahahaha! Džentelmen, raisk.

Majanduseasi hakkas mulle aga vaikselt külge jääma – just sel ajal, kui ma kõige rohkem lootust olin kaotamas. Fake it till you make it. Kuulsin, et Tallinna ajakirjandusringkondades hakati rääkima, et Tartus on „üks päris kõva tõusev talent, majandusajakirjanik“. Kuid oli hirmuäratavaid lünki. „Mis on omanikutulu?“ küsis peatoimetaja Krista Aru mult ükskord.

„Noh (ilma erilise kindlusega hääles), see on see, et omanik... saab tulu?“

Peatoimetaja silmast veeres vaikne pisar.

Talvel võeti raadiosse tööle vilistaja. See oli üks kutt, kes lasi s-i asemel vilet. „Viutuudioviuu on külaviuu muuviuuikateadlane.“

Olaf läks ühel päeval eetrisse ja küsis kuulajatelt, et mida nad arvavad Euroopa Liidust. Kuulajad ei osanud mitte midagi arvata, sest Vene armeegi polnud Eestist lahkunud. Rohke Debelakk sai aga Olafit eetris vaevlema kuuldes inspiratsiooni ning küsis kuulajate käest: „Ootan teie arvamusi, miks ma saan nii arva musi?“

Ühel õhtul, tulles ülikooli filmiklubist, tabas mind kujutluspilt üksildasest figuurist, kõndimas lõputult mööda valgustatud akendega linna tänavaid.

Ma jagasin seda segast mõtet Piret Taliga ning koos läksime Tartu Televisiooni, kus rääkisime mõtte ära operaator Maidole. Lõpuks leidsime, et seda ideed väljendab kõige paremini Jüri Parijõgi jutustuses „Jõulud akende taga“.

Kirjutasime koos Piretiga stsenaariumi, Maido hakkas režissööriks ning Piret leidis kuskilt linna pealt ühe väikese poisi, kellest sai filmi peategelane. Järgmistel nädalatel võis meid näha kaamerameeskonna ning suure generaatoribussiga linna peal ringi sõitmas, kraanaga raekoja platsi kohal ripnemas ning supilinna agulitänavatel prožektoritega sebimas.

Peategelane pidi vaene välja nägema, aga sellega tekkis probleem – nii-öelda vaesed riided, mis me talle selga leidsime, mõjusid pigem stiilselt, nii et kui ta pidi ühes stseenis koos teiste lastega poe akna taga seisma, siis tekkis tunne, et meie kanglane on rikkast perest.

„Jõulud akende taga“ linastus ainult üks kord, kuid jõuluõhtu viimase saatena. Vanaema ütles, et ta pole midagi nii liigutavat ammu näinud.

Ajakirjandusosakonnas jätkus aga strukturealne lagunemine, et mitte öelda ropemalt. Enamik kursusevendi oli Tallinnasse tööle läinud ning ainult aeg-ajalt eksis keegi mõnda loengusse, et harjutada käsi lõua all magamist. Piirsalu kirjutas Pulleritsule reportaaži sellest, kuidas keegi oli ülikooli peahoone ukse silma pihta lumekuuli visanud. Pullerits vihastas ja pani kahe. Ebaoluline teema!

Kui ma ülikooli jõudsin, oli loeng ära jäänud. Peahoone parema tiiva teise korruse koridoris liikus päikeselaik mööda tolmust põrandat ja valgustas ka stendi, millel rippus üliõpilaste poolt koostatud üleskutse Pulleritsu Ameerikasse tagasisaatmise fondi asjus.

Leidsin teid, härra juhendaja, istumas kabinetis ning arutasin teiega mõnda aega, mida teha minu puudunud tundidega. Te olite sõbralik, arusaav, range. Lubasin võib-olla juba kuuendat korda, et hakkan kohal käima. Kui ma ära hakkasin minema, vaatasin korra üle ukse kujundustuppa. Meediaeetika õppejõud istus kujundusõppejõul süles. Huuaa... Panin ukse kiiresti kinni.

Kui Marek Strandberg ja Agu Kivimägi ostsid ära ajalehe Rahva Hääle, ilmus selles lehes peagi kuulutus: „Otsime ajakirjanikke Rahva Hääle New Yorgi, Brüsseli ja Moskva korrespondentipunktidesse. Avaldus saata aadressil Pärnu maantee 67a, Tallinn.” Tartu on mulle väikseks jäänud. New York sobib, mõtlesin mina ning saatsin avalduse teele.

KUUS

Ühel päeval panin Baltmani poes pool tudengilaenu moodsate trakside alla ning sõitsin Tallinnasse, kohtuma kunagise kommunistliku partei häälekandja Rahva Hääle uue peatoimetaja Peeter Taliga. Kuigi oli alles mai teine nädal, küpsetas trammikolina ja tolmuga täidetud pealinna 30-kraadine kuumus, mis tungis ka Pärnu maanteel asuva Ajakirjandusmaja lahtistest akendest peatoimetaja kabinetti.

Istusin konihaisulisse tumedasse tugitooli ning jälgisin selle vanast kattest õhku paiskunud tolmupilve, mis keerles majesteetlikult oma galaktilise telje ümber. Kui see mööbel oskaks rääkida, siis oleks selle nimi Dovlatov, mõtlesin.

Tali oli kummardunud värske ajalehe kohale ning sirgendas selle peale mingeid numbreid.

„Hetkel me sind välismaale ei saada, ent see võib siiski juhtuda... hiljem,” ütles ta mõtlikult, lisades, et tal on vahepeal mulle pakkuda majandustoimetaja kohta. Kuid seda ühel tingimusel.

„Millisel tingimusel?”

„Tööd tuleb alustada kohe.”

„Mis mõttes kohe?”

„Aega on neli minutit.”

Ametlikult töötasin ikka veel Q-Raadios ning ma olin Tallinnasse tulnud vaid paariks tunniks, aga ma võtsin pakkumise kõhklematult vastu. Nagunii oli selleks ajaks Rahva Hääle tööle maandunud oluline osa senisest Q-Raadiost – välistoimetuses töötas Andrei Hvostov, kuskil istus Ingvar Bärenklau ning isegi müügidirektor oli seal. Jäi üle veel oma töölaud üles leida.

Kui ma uksest välja astusin, hõikas Tali mulle järele: „Kuule, kas sa juhtkirja oskad kirjutada? Homseks oleks tarvis”.

Tali pidi suure kiirusega asendama erastamise käigus laiali jooksvat toimetust, sest niipea kui Marek Strandberg ja Agu Kivimägi Rahva Häälele ostma asusid, puhkes sõda endiste töötajate ja uute omanike vahel.

Senised töötajad arvasid, et ajaleht tulnuks erastada neile, kuna nende panus lehe populaarsusse ja säilimisse olevat olnud märkimisväärt. Üks endine töötaja olevat oma kabinetis laua alla roninud ja teatanud: „Siia ma jään, nüüd peate minu suhtes rakendama jõudu!” Turvamees oli laua alla kummardunud ja küsinud: „Toon teile ehk küpsist ja kohvi?” Endine töötaja oli natuke aega laua all istunud, seejärel võtnud portfelli ja ära läinud.

Endised töötajad asutasid kiiresti uue ajalehe nimega Eesti Sõnumid, millest sai Rahva Hääle peamine konkurent. Vastandumine vana ja uue vahel tekkis sarnase mudeli järgi nagu kõik esimese ja teise Eesti vahelised jagamised. Nagu äris, nii ka riigi tasandil löödi plats niinimetatud uue kooli meeste poolt puhtaks. Reformid toimusid kiiresti ja keegi ei jõudnud isegi öelda „mis toimub?”, kui põllumajandus oli juba „hävitatud”. Hiljem võis ju intellektuaalselt diskuteerida kõige selle vajalikkuse üle ja Keskerakonda astuda.

Planeet Marsilt saabunud vaatleja jaoks oleks uute tegijate eristamine vanadest võinud olla keerulisem. Aga niipalju oli aru saada, et utel oli hea tuju ning neil olid Baltmani või Ivo Nikkolo laiad ja kirevad lipsud. Endistel oli aga halb tuju ja nende ühevärvilised ja kitsad lipsud olid pärit Leningradi püksivabrikust number 3.

Sisimas maksid uued endistele kätte selle eest, et nad olid Nõukogude võimu häälekandjas töötanud, selle eest, et nad sellised „soveedid” olid, selle eest, et nad ei teadnud, mida tähendab ingliskeelne sõna „lead” või mis on „feature”, selle eest, et nad ei lugenud majandusõpikut „Economics”.

„Iga päev sünnib üks uue Rahva Hääle lugeja ning sureb üks Eesti Sõnumite lugeja,” armastasime omavahel öelda. Kuigi jah, samal ajal tõusis just Eesti Sõnumite tiraaž masendava kiirusega neljakümne tuhande kanti. Pidasime seda ajutiseks.

Majandustoimetaja kabinet oli koridori kõige kaugemas otsas ning keegi oli seda vahepeal kasutanud katkiste toolide laona. Oh kaduvat hiilgust. Majandustoimetajatena olid ajalehes ju enne mind töötanud näiteks Tartu Kommertspanga juhtfiguur Rein Kaarepere ja Eesti Panga president Siim Kallas.

„Rommel,” ütles keegi äkki minu selja tagant. Kabinetti oli materialiseerunud umbes 50-ndates aastates mesimummikampsuni ja paksude prillidega mees, majandustoimetuse ainus töötaja peale minu, allveelaevade akustika, matemaatilise lingvistika ning araabia keele asjatundja, filosoofiadoktor Mart Remmel.

Geeniuse lähedalolu sisendab usku, et sa oled ka ise väljavalitu. Meie Rahva Hääles uskusime, et Remmel on geenius. Kui ta poleks olnud, oleksime ta välja mõelnud. Meie eneseusk vajas toetuspunkti ning kahjuks mitmed kiiruga tööle võetud noorajakirjanikud seda ei andnud. Nad arvasid, et koma tähendab teadvuseta olekut, ning kirjutasid ingliskeelse messi CEETEX nii, nagu kuulsid: „Siiteks”.

Remmeli ja ka näiteks kunstiteadlase Ants Juske liitumine meiega andis meile lootust, et meid ootab ajutistest tagasilöökidest hoolimata suur tulevik.

Oma vanuse poolest oleks filoloogia ja matemaatiku haridusega Remmel sobinud paremini Eesti Sõnumitesse, kuid samas, ta näis teadvat midagi rahvusvahelisest ärist ja ta oskas luua ootamatuid seoseid. Lisaks väitis ta, et on töötanud Kuveidis ja Massachusettsis ning põgenenud KGB eest Helsingis.

Remmeli mõjul läksin ma araabia keele kursustele ning õppisin ära mõned väljendid, nagu näiteks „vabandage palun, kus asub lähim raudteejaam?”. Remmel kortsutas kulmu ning küsis, kas ma oskan loetleda Araabia riike, kus on raudtee.

Ajakirjanduslikus mõttes oli Remmel aga täielik katastroof. Ta ei kirjutanud klassikalisi artikleid. Ta ei teadnud midagi ajalehtedest. Kuid tal oli alkeemiline usk, et ühel päeval saab ta kuskilt kätte piisavalt hea andmebaasi, millele rakendab piisavalt täpse matemaatilise mudeli, ning selle kaudu ennustab ette mingi ebatõenäolise protsessi, näiteks järgmise maffiarünnaku toimumise koha või järgmise poe lae sissevarisemise, nii nagu oli just juhtunud Marja kaupluses Mustamäel, ja see oleks nii hästi sobinud ka meie ajalehte.

Kuna aga alati oli andmetes midagi puudu, siis sellist läbimurret ei juhtunud iialgi. Samas võis ta vahel kirjutada väga tehnilise ja informeeritud analüüsi reisilaevanduse turvalisusest. Talle meeldis kasutada ka sõnu nagu „nullitriiv”. „See tähendab, et mingil asjal on loomulik gravitatsioon nullnivoo suunas,” ütles ta, ja üks lugeja saatis seepeale kirja, et kas Rahva Häält on tabanud „lollitriiv”. Meie publik polnud valmis geniaalseks keeleuuenduseks.

Rommeliga kahekesi ei suutnud me majandustoimetusele eraldatud leheruumi stabiilselt täita, sest Rahva Hääle ilmus klassikalises kvaliteetlehe formaadis, ning kui mu mälu mind ei peta, siis mahutas üks külg oma 20 000 tähemärki. Seetõttu võtsin tihti vastu üüratuid kaastöid, näiteks mäenduse teemadel, mis jäid järjejuttudena lehest lehte kerima ning mille koht oleks õigupoolest pidanud olema erialajakirjas. Ilmselt olime kõige tugevam põlevkiviteemaline majandustoimetus maailmas.

Esimese tööpäeva õhtul tabas mind viimasel ajal tüüpiliseks saanud probleem – mul polnud kuskil magada. Õnneks sain peagi kaubale oma sõbra Hille ema sauna kasutamise osas Nõmmel, kus ma elasin terve nädala. Istusin saunas, kõrge rullkraega kampsun seljas, nagu inspiratsiooni ootel Hemingway või eksilis elav mägimungast aednik ning mõtlesin, millest teha käepäraste vahenditega hambaharja.

Tartu kodus muide eriti keegi ei teadnud, kuhu ma kadunud olin, aga võib-olla nad lugesid ajalehte.

Peagi avanes võimalus värvata toimetusse esimene reporter ning ma lootsin, et nüüdsest alates saan ma hakata tema poolt kokkukuhjatud materjalist häid lugusid kokku toimetama.

Ükspäev kabinetti astudes nägin, et reporter peksab rusikaga telefoni.

„Sa andsid praegu telefonile löuga?”

„Värdjas, värdjas on see telefon,” ütles reporter ja tema pilk oli imelik.

„Keegi ei võta mu kõnesid vastu,” ütles ta.

Haiget saanud käele peale puhudes istus reporter arvuti taha ja hakkas ühe näpuga midagi trükkima. Tip. Tip.

Ühel päeval tuli peatoimetaja minu juurde kahe uue tüübiga. Võtsin mõlemad tööle ning mingil põhjusel saatsin nad Sindi kanti ühest tekstiilitehasest reportaaži tegema.

Panin tüübid teele ning seejärel teatati mulle, et Rahva Hääle raamatukogus ootab mind Gustav Naan. Mis asja? Raamatukogu oli õigemini kaks tuba, mis olid täis vanu Rahva Hääle numbreid, kaste fotodega ja muud sellist ning raamatukoguhoidjaks oli keskealine metsahaldjas. Nüüd siis seisis kõigele lisaks keset raamatukogu kosmoloog, ühiskonnategelane Gustav Naan, käes kaastöö Rahva Hääle majandustoimetusele.

Väljas oli hämar ja linna oli saabunud udu. Ma jalutasin trepist alla. Parklas kõikusid ringi kaks kummituslikku varju ning näis, nagu oleksid neil suured valged käelabad, mis ulatuvad maani. Ma proovisin kollidest mööda minna, kuid siis vehkis üks neist käelabaga, mis lähemal vaatlusel osutus padjaks ja hõikas: „Boss!” Sindi tehase kingiks saadud patjadega tuikuvad ja päris purjus reporterid olid ülevas tujus. Vaatasin murelikult neile järele, kui nad vooditoodetega vehkides Ajakirjandusmaja puhveti suunas kadusid.

Hiljem PR-valdkonnas töötades olen kuulnud legendi ühest Läti ajakirjanikust, kes läks Leedu küpsisetööstuse ekskursioonil kolmeks päevaks kaduma. Kui ta lõpuks üles leiti, oli ta endale präänikulattu küpsisekarpidest kindluse teinud ja loopis kõiki kuivikutega. Reporteritöö ei ole lihtne. Loksuda autode ja bussidega, soojaks läinud õllepurk peos, sadu kilomeetreid, et näha mingit suvalist tootmisliini. Pärast pead oma telefoninumbri ära vahetama, sest PR-firma esindaja helistab pidevalt küsimusega, kuhu jäi kiitev lugu.

Aga kauaoodatud läbimurdeline uurimuslugu saabus, sest üks reporteritest avastas avalikkuse eest osavalt varjatud vihje, mille kohaselt lendas Kunda Tsemenditehase korstna otsast tolmufilter hirmsa purakaga õhku. Toimetuse koosolekul sain kiita nii mis raksus ning lugu läks esimesele küljele.

Sellised päevad olid uhked. Kojumine ei tundunud oluline, ma tolgendasin küljendusruumis ning vaatasin, kuidas küljendajad sobitasid kokku kilele trükitud ajalehekülge ning kandsid hoolt, et minu looga oleks kõik hästi. Siis tegin pimedas kabinetis vanilliaroomiga sigarillo ja vaatasin rahulolevalt Pärnu maanteel sõitvat autodevoolu.

Hommikul tööle jõudes kuulsin juba kaugel, et minu kabinetis heliseb telefon. „Tere, idiot,” ütles hääl telefonis.

Hääl oli rahulik, kuid see oli psühhopaadi rahulikkus. „Mina olen tsemendivabriku direktor.” Tekkis paus, mida meediaringkondades tuntakse ka nime all vaikus enne sõimu. „Esitaks. Ei asu see filter korstna otsas. Teiseks. See ei plahvatanud...”

Niisugused tagasilöögid ei mõjunud majandustoimetuse reputatsioonile kuigi hästi. Aga see on elu. Vahel võidavad, vahel kaotavad, tähtis on õige suhtumine. Otsustasin, et uus disain võiks meie lehel aidata

mõjuda kvaliteetsemalt, ning tegin toimetuse koosolekul ettepaneku, et me võiksime ajalehe esimesel leheküljel, otse logo all hakata avaldama väikseid kastikesi, kus on viiteid järgmistel külgedel ilmuvatele lugudele „nagu Financial Times’is”.

Nii oligi järgmise päeva lehes see väike reform ära tehtud. Logo all ilutsesid ebaühtlases rastertehnikas trükitud larakad raskestiloetavate viidetega. Kurat, see oli alati nii. Kui tahtsid midagi välismaa retsepti järgi teha, siis välja kukkus ikka mingi kole värk, sest asi ei olnud ainult idees, vaid tihti hoopis teostuses, masinates ja teadmistes. Täpselt nagu õppejõud Tiit Hennoste oli kunagi ennustanud.

Hakkasime Rimmeliga koos analüüse kirjutama ning avaldama valuutakursside, toorainehindade ja muu sellisega täidetud tabeleid. Nagu Financial Times’is! Numbritulbad läksid aeg-ajalt sassi, aga tundus, et keegi ei märganud seda. Vähemalt toimetuses küll mitte.

Ühe minu vahepealse üürikorteri alumisel korrusel elas üks Eesti Sõnumite lugeja. Hommikuti, kui ma rõdule läksin, nägin teda aias kohvi joomas. Vahel oli tal ajaleht kaasas. Proovisin talle käbi kohvitassi visata, aga see läks talle vastu kukalt. Ta ei mõistnud, kustpoolt käbi tuleb, kuid vaatas siiski üles minu poole ja ütles: „Seal rõdul ei tohi käia, kukute läbi põranda.”

Ühel päeval Rimmel tööle ei tulnud. Mina pidin üksi täitma 40 000 tähemärgi suuruse leheruumi.

Rimmelit ei tulnud kaks nädalat. Kolm nädalat. Kuuldavasti oli teda nähtud Kuku klubis ning siin ja seal mujal. Ühel hommikul tööle jõudes nägin teda istumas diivani peal ning krõbistamas väikesest kilekotist koerašokolaadi.

„Ma tahtsin teada, kuidas see maitseb,” ütles ta, ise peaaegu et hõljudes keset hajusat alkoholi pilvekest.

Nädal aega käis ta jälle tööl, kuid ühel õhtul kutsus ta minu endaga kaasa Kuku klubisse.

„Kaks konjakit,” ütles Rimmel. Kelner saabus kahe konjakiklaasiga. „Pudelit, rumaluke, pudelit,” ütles Rimmel kelnerile. Kelner saabus tagasi kahe pudeli Belõi Aistiga.

„Ma nägin tänaval oma endist kontakti GRU-s,” ütles Rimmel. „Sa ju tead, et ma töötasin ka sõjaväeluure heaks,” ütles ta. „Vaata, ta kõndis samal pool tänavat ja tegi näo, et ta ei tunne mind,” ütles Rimmel. „See oli huvitav... Me saime tihti kokku, kui ma pidin talle ettekandeid tegema, aga nüüd ta ei tunne mind,” ütles ta tusaselt.

Jõime konjakit. Rimmel muutus korraga kurjaks. „Kuule, ma tean, mis su probleem on,” ütles ta. „Su vanemad on sulle tünge teinud, jah, just,” ütles ta. „Kust sa tead?” küsisin Rimmeli käest. Rimmel luksatas ja tõstis sõrme püsti, nagu tahtes midagi tõestada ja ütles: „eeee!”

„Võib-olla on meie kõigi vanemad mingis mõttes meile tünge teinud,” pakkusin. „Ei-ei, see pole see,” ütles Rimmel joores inimese järjekindlusega. „Ma ei elanudki lapsena vanematega koos,” ütlesin.

„Näed siis!”

Kõrvallauda maandus viikimata viigipükstega suure kõhuga tüüp ning pani põrandale diplomaadikohvri, mille peal oli kleepekas – ülaosas oli kiri „Tervi” ning paremal pool jooksis ülalt alla „... seks”, kuid kleepeka keskel oli džuudorõivastuses mees ning üks võrksukkades naine, kes lõi mehele jalaga munadesse.

„Äge kohver,” ütlesin.

„Ka rikkad nutavad, olen seda kuskilt lugenud,” pomises kohvriomanik.

„Lähme kõik Eve Kivi akna alla mööbeldama,” teatas Rimmel ja läks minema. Kadus nädalateks, nagu hiljem selgus.

Järgmisel päeval nägin koos tuttava tüdrukuga linna peal jalutades luuletaja Indrek Hirve ja me maandusime taas Kuku klubis. Seekord istus seal luuletaja ja näitleja Juhan Viiding.

Viiding tuli kohe meie lauda. Mina olin purjus ja ma ei mäleta palju, kuid ma mäletan, et oli kohutavalt lõbus. Läksime kõik koos ära ning tee peal lõõpis Viiding Hirve kallal. Oota, ma ei saa enam naerust käia, ütles sõbranna. „Mul on nii hea meel, et ma kohtusin Juhan Viidinguga,” ütlesin ma.

Viiding aga kirjutas peagi Eesti Sõnumitesse järgmise luuletuse ning natuke aega hiljem tappis ennast ära.

Kes? Johan.

Mis? Jalutas.

Millal? 1995. a jaanuaris.

Kus? Tallinna südalinnas.

Ja nägi kiviseinal valimiseelset müürilehte, millel seisis: „Eesti eestlastele!”

Johan võpatas, tardus paigale, vaatas üksisilmi ja tundis, et kaotab teadvuse või tasakaalu või mõlemad.

Kujutluspilditormis polnud võimalik orienteeruda, Johan kaotas aja- ja kohataju. (Ta nägi teisi aegu ja kohti, ammuseid – aga siin.)

Ja siis, murdosasekundi möödudes tundis ta, et peab pakkima kohvri, kui veel jõuab, ja lahkuma.

Järgmisel hetkel suutis ta meenutada, et kuulub ise samasse rahvusse, kes kõneleb keeles, milles silt seinal ja see kiri siin.

Seejärel kahtles Johan, kas ta ikka kuulub rahvuse hulka, kelle sekka ta seni oli teadnud end kuuluvat.

Edasi mõtles ta: kui mina lähen, kuhu jäävad või lähevad siis Maria, Jüri, Joosep, Hanna, Andres, Mihhail, Debora, Cornelius, Anna ja teised?

Ta küsis. „Vastu oma saatusele” – vastati.

Kohvriga meest olen ma aga hiljem näinud, ta sõidab rattaga ja on kaalus alla võtnud.

Ma kirjutasin tihti juhtkirju, millest ma olen tagantjärele suutnud tuvastada viisteist. Neil olid enamasti poolpoetilised pealkirjad, nagu „Pensionär pole sõjanui”, „Salmonid, me sugulased”, „Eeter õhupuuduses”, „Kodanik keti taga”, „Mis saab, kui puudub aju” jne. Ühes neist tahtsin ma Mart Laari kohta öelda paar tunnustavat sõna ning kirjutasin:

„... oma avameelse näo, siiraste silmade ja püknilise kehaehitusega võidab ta välismaal käies Eesti delegatsioonile kiiresti võõrustajate poolehoiu.”

Pükniline on teatavasti üks kolmest kehaehituse tüübist, teised kaks on atleetlik ning asteeniline ning see polnud mõeldud solvanguna, aga „püknilisest” sai kuidagimoodi suur aruteluteema isegi Keskpäevatunni saates ning liikusid kuulujutud, et juhtkirja anonüümsuse taha varjunud Kalle Muuli ründab öelalt Laari ideede asemel tema välimust.

Sattusin samal ajal ka mingisse poliitilisse intriigi, kus rahandusminister Kranich, planeerides oma tagasiastumist ning väikest vopsakat peaministrile, ulatas mulle otse oma seifist peaminister Laari kohta käiva kompromiteeriva dokumendi – ilma kuupäevata valitsuse garantiikirja aktsiaseltsile „EK”. Meie muidugi kohe tegime esikülje loo, sest olenemata sellest, kas materjal oli õiglane, oli see kahtlemata eksklusiivne.

Kui Tallinna kohale oleks neil päevil kerkinud hiiglaslik tiibadega helesinine Mart Laar ning oleks draakonina puhast kulda suust välja pursanud, siis oleks teie naaberkorteri vanamees pead vangutanud ja öelnud: „Jaa, see pole midagi, ma olen palju hullemaid asju näinud,” ning edasi oleksite kohe hakanud arutama, kes selle taga on ja kellele ikkagi kasulik on, et kuld nii vabalt saadaval on.

Sel ajal tundus, et kõige taga on mingi salanõu. Kõige taga pidi olema keegi. Papa Carlo, kes tõmbas niite meie igapäevadraamades, mille käigus rikastuti ja vaesuti päevapealt, erastati tehaseid, lasti üksteist maha või võeti tööle kuupalgaga, mis ületas pensionäri eluea pikkuse teenistuse. Mõnikord oli konspiratsiooni kergem uskuda kui seda, et see kõik oli lihtsalt üks suur puntranuss, millest mõned väljusid kaotajatena ja mõned võitjatena. „Hee, teame neid asju, teame-teame...”

Salateooriad pipardasid vaimset maastikku ning eitamine muutis neid ainult tugevamaks. Puulehed sosistasid peaminister Mart Laari nõunikest ja sõpradest, kes said tšetšeenidele rahareformi käigus kokkukorjatud rublasid kogudes ülirikkaks. See puudutas ka minu töökohta Rahva Hääles, sest uued erastajad Marek Strandberg ning Agu Kivimägi olid ju ühed neist väidetavatest sõpradest. Asfalt autoratuste all sahisest suurtest strateegilise tähtsusega tehastest, mille täppistehnika uued KGB taustaga erastajad esimesel võimalusel Venemaale maha müüsid. Et täppisseadmed Eesti sõjaväe

kätte ei satuks. Lained mererannas kohisesid sellest, et jäägrikompanii tappis Vene päritolu kurjategijaid.

Paranoilisele atmosfäärile lisasid ähvardavat kaalu kellegi poolt hästi planeeritud kuriteod, kõrge tollitöötaja professionaalne mahalaskmine hetkel, mil ta vahetas autoratast. Kuskil paneelil helises telefon, kuid me ei saa kunagi teada, mida toru võtnud mees kuulda või ütelda jõudis, sest sel hetkel tabas teda pähe hästi sihitud snaiprikuul vastasmaja katusest.

Kohviku akna all peatus auto, millest ulatati kellelegi poole meetri paksune pakk viiesajaseid. Teismeline miss osales pornofilmis. Kuskilt läks kaduma hunnik radioaktiivset tseesiumi. Vanarauakoormatesse peidetud relvad, narkootikumid, ikoonid sõitsid risti-rästi, siia-sinna. Keegi müüs töökorras hävituslennukit. Kõike seda vaevalt kümme aastat pärast seda, kui tavainimeste suurim päevasündmus oli jalutada ühest kohast teise või tinistada suvilas sõpradega kitarri.

Tänu paranoiale oli tekkimas uus 1990-ndate aastate Eesti mees, uue aja Wimbledon T., kes ei olnud ega ole siiamaani võimeline uskuma juhuste kokkulangemist. „Aijaa! selle asja taga peab keegi olema,” hüüatab ta tänini iga anomaalia peale. Jah, see on kellavärgi universumi mees, kes usub suhetesse, salaorganisatsioonidesse, mõõka ja mantlisse ning 9/11 on tema jaoks juutide vandenõu, kuid samas ei saanud seda tõde siiski mitte kuidagi korralikult purki, ikka lipsas see välja nagu märg kaheksajalg.

Ühel hommikul helistasin Lasnamäe paneelmaja kolmanda korruse ukse taga kella. Läks pisut aega, kuni polsterdatud uks nihkus kümne sentimeetri võrra lahti ning sealt piilus välja kiilanev meesterahvas, revolver paremas käes. See oli mu järjekordse loo allikas, kes oli hommikul helistanud ja öelnud, et tal on rääkida midagi olulist ja sensatsioonilist.

„Ma töötasin Nõukogude Liidu teaduslikul uurimislaeval, mis oli tegelikult salajane luurelaev,” ütles ta tugeva vene aktsendiga ning kirjeldas põhjalikult KGB ohvitseride tegevust teaduslike uurimisreiside ajal erinevatesse maailma vetesse.

„KGB pole kuhugi kadunud ka praeguses Eestis,” ütles mees.

„Sellest kõigest saaks hea loo, kuid mul on allikat vaja,” ütlesin.

„Ei, oma nimega ma küll esinema ei hakka,” ütles ta. Mees helistas mulle hiljem tihti ning ütles, et ma kirjutaks.

„Kirjuta kõigest, Daniel,” ütles ta paluval toonil.

„Aga mul on siiski allikat vaja,” ütlesin ma.

Siis hukkus reisilaev Estonia ja viis merepõhja 852 inimest. See oli nüüd teine kord selle aruande jooksul, kui mul tulid pisarad silma. Istusin WC-s, et keegi ei näeks, ja proovisin silmad ära kuivatada. Kohe tekkis hulk konspiratsiooniteooriaid ning kõige rohkem küsiti: „Kuhu jäi kapten Avo Piht?” Algul oli ta ju nimekirjas? Kokku kaheksa inimest, kes alguses olid päästetutena kirjas, jäid alatiseks kadunuks.

Pihti otsides vaatasime toimetuses kaaderhaaval läbi teleuudised pääsenutega, kuid ei leidnud midagi. Tundus, et tegemist on kuulujutuga, või siiski...

„Võib-olla ta pääses, aga elab valenime all kuskil tunnistajakaitseprogrammis,” mõtlesime. Hukkunute omaksed ärkasid öösiti üles ning küsisid endalt – oli see nüüd telefonihelin reaalsusest, sealt, kus meie lähedased on veel elus? Kuidas tungida läbi peegelseinte, mille taga on tegelikkus? Kuidas jõuda teisele poole?

Kuigi Hans H. Luigel on olulisi teeneid Eesti Ekspressi rajamisel, oli tema kahtlemata ka üks neist, kes tegeles sellelaadse peegelseina dekoreerimisega ning asetas selle ette suitsumasinaid. Kui juba Eesti Ekspressi sahinat rubriigis ilmusid mingisugused erikuradiskeemid, mis nägid välja, nagu oleks kujundaja ema olnud ristiämblik, siis sellest hetkest, kui ta omandas end bulvarileheks nimetava ajalehe Post, oli tee vaba kõiksuguste luulude pumpamiseks peegelpuuris olevatele kodanikele.

Post maksis vaid ühe krooni ning sellel näis olevat mitu eesmärki, millest üks oli Hans H. Luigega seotud ärihuvide esindamine läbi kuulujuttude levitamise, teiseks skandaalne ajakirjandus ning kolmandaks lihtsalt meelelahutus. Kui Pablo Picassolt kunagi küsiti, kuidas peita sõjaväge, siis ütles

ta: „Riietage sõdurid klounikostüümi.” Sedasama geniaalset nõuannet järgis ka Post, mis oli paljude arvates lihtsalt naljaleht, mis on samuti tõsi, kuid millest hoolimata jäid inimestele külge sealt lendu lastud kahtlused.

„Ivi Eenmaa ei kuulu lesbiliidu juhatusse,” hüüdis üks pealkiri. „Raepank eitab poole „Von Krahli” ostmist,” kilkas teine. „Post ei väida, et isik x hangeldab amfetamiiniga.” Sarnasest libauudisest sai alguse ka Eesti Vabariigi hilisema presidendi Arnold Rüütli kohta levima läinud kuulujutt, et viimasel on Alzheimer. „Ei mäleta küll, et mulle oleks selline diagnoos pandud,” oli Rüütel seepeale vastanud, pool Eestit naeris, kuid seejuures muut tekkis ja jäi.

Eitusest sai korruga žanr, mis ei pesnud samas kedagi puhtaks, vaid hoopis seostas. Sellise meetodi tipphetkeks sai näitleja Andrus Vaariku (ei ole minu sugulane) seostamine munniga, mis sai alguse ühe teise napsise näitleja öisest soselemisest kuskil Tartu ühiselamus ning mis võis olla lihtsalt tööõnnetus, kuid kui leht kirjutas veel uue loo sellest, kuidas Andrus Vaarik sedasama uudist lugedes vihastas, ning jälle sisaldas artikkel millegipärast viiteid sellele, et näitleja näeb välja nagu teatud elund, kuna kasutati õelalt omadussõnu nagu „kiilakas” ja „kaelavoltidega”.

Aga Vaarik andis ajalehe kohtusse ning tema kasuks mõisteti solvamise eest välja 50 000 krooni. Kuid siis selgus, et Post oli ootamatult omanikku vahetanud – ajalehte ei andnud enam välja AS Caribo, vaid AS Valguslaik. Vaarik aga taastas oma väärikuse ning seadis meedia ohvritele seni ületamata eeskju, marssides toimetusse, täitevametnikud sabas, ning konfiskeerides Postilt viis arvutit ja laserprinterit.

Rahva Hääle uute omanike Marek Strandbergi ja Agu Kivimägi maailmapilt oli samuti välisel vaatlusel üsna ehmatav ega erinenud kuigi palju Hans H. Luige omast. „Mingil üldisel tasandil ei ole vahet, kas tegemist on molekulide, raha või asjadega, kogu maailm allub ühtedele seadustele, millest korra aimu saades ei ole enam vahet, kas tegu on rublade, lägamulla või ajalehtedega,” tsiteeris seesama Post Strandbergi, kuid mulle tundub, et seekord õigesti.

Rahva Hääle suvepäevad toimusid Vormsi saarel, Vormsi Ennu nimelise nõia juures. Samal ajal, kui toimetuserahvas sõitis selles puhuks tellitud bussiga mööda kitsast Vormsi karjamaateed, kihutas meist mööda valge Pontiac, mida juhtis Agu Kivimägi. Nagu valge knight rider, ütles keegi, kuid buss pidi seisma jääma, sest tolmu seest ei paistnud enam teejuppigi. Korruga sõitis valge Pontiac meile taas vastu ning hoolimata sellest, et tee peal ruumi polnud, tõstis kiiruse vähemalt 130 peale. Rammides kahe põõsa vahelt läbi, sööstis see tagasi, kuskile kaugusse.

„Voh, see oli küll lahe!” hüüdsime kõik ning tahtsime endale samasugust autot ja samasugust vabadust kihutada.

Tagasiteel olin aga Strandbergi autos, kes rääkis terve tee teadusliku mõtte rakendamisest äris, ise samal ajal samuti kihutades läbi paduvihma ja äikese. Tema ideed olid üsna sarnased Remmeli omadega. Õiged andmed, õige valem ja eesriie kukub ise eest ära. Raha tuleb ja raha on. Hakkasin aru saama, et see, et maailmal on mingi üks ja ainus süsteem, mida inimene võib mõista ja selle arvelt rikastuda, on ilmselt lihtsalt üks konspiratsiooniteooriate alaliik. Kuid samas, Strandbergi ja Kivimägi puhul see näiski töötavat, sest raha neil oli.

Vahel tänapäevalgi Marekit kohates selgub, et ta tuleb just kodulaborist, kus ta on parajasti endale Higgsi bosonitest nähtamatuks tegevat kampsunit kudunud, ning siin ma ainult pooleldi naljatan. Varsti, üsna pea, saab see kampsun valmis.

Sel ajal elasin ma Sõle tänaval tarakanidest üle ujutatud korterkommuunis, mida me rentisime nelja sõbraga, kuid kus peatus oluliselt rohkem inimesi. Vahel varahommikul koju vajudes avastasin, et minu toas ööbisid gei–telemehed Mati ja Mati ning ma pidin magama minema juba valmis pandud välivoodisse, kuid teki all selgus, et seal magas ka tundmatu tüdruk.

Teisel õhtul koju tülles kostis ühest toast akustilise kitarrilise helisid ning ust avades nägin toatäit rahvast ning toa keskel istumas tuntud reporterit Üllar Luupi, kitarr käes, ning laulmas laulu rästikust, kes ütles „šallalaa”.

Naabrid kutsusid politsei, viisteist inimest peitsid ennast esikukappi ära, Piret ja Ulrika tõmbasid kiiresti riiete peale öösärgid ning läksid ukse peale. „Me juba magasime, kas on mingeid probleeme?”

Ulrika oli süsimustade juustega pungimõjutustega kunstnik-iludus Malmöst ning, tahtmata tunnistada, et meil on suhe, algasid mul temaga vestlused, mis nägid välja umbes niimoodi.

„Daniel, kas me käime?”

„Ei, me ei käi.”

Ulrika läks õhtul välja USA korvpalluriga. Mina löikasin järgmisel päeval telefonijuhtmed läbi.

„See oli sinust väga armas, sa vist armastad mind,” ütles Ulrika.

„Ei armasta, raisk.”

„Jah, ma magasin korvpalluriga,” ütles Ulrika mulle telefonis. Ma jätsin juhtkirja kirjutamise pooleli, kihutasin koju ning viskasin veeklaasi vastu seina.

„Ei, ära mine,” hüüdis Ulrika.

„Ma lähen,” ütlesin mina ja läksin ja jõin ennast õhtul vanalinnas nii täis, et hommikul hostelis ärgates kujutasin ette, et olen Prahast.

See kõik ei aidanud. Ulrika tegi minust väikese maali, mis asub täna ühes Rootsi kunstimuseumis, ühe karbi sees.

„Üürime eraldi korteri,” ütles ta.

„Ei üüri.”

„Ma lähen Alpidesse suusatama ühe Prantsuse diplomaadiga,” ütles Ulrika. „Aga ma ei lähe siis, kui sa ei taha.”

„Mine,” ütlesin ma.

Möödusid jõulud ja Ulrika helistas mulle Alpideist. „Kas sa armastad mind?” küsis ta. „Armastan,” ütlesin ma lõpuks.

Stockholmi lennujaamas oli lumetorm ning Ulrika lennuk ei saanud startida. Ma ootasin teda ja und ei tulnud, kuni kella kolme ajal kostis ükselt koputus. Ma avasin ukse ning sisse kukkus karusnahkades punapäine tüdruk. See ei olnud Ulrika. „Ma otsin... ee ühte meest,” ütles ta, pisut pehmel keelel.

Hommikul ärkasin selle peale, et mu nägu kõditas pahmakas punaseid juukseid, ning kui mu silmad fokuseerusid tedretähnalise näoga tüdrukule, kes rahulikult magas, kuulsin, kuidas välisüks käis ning Ulrika tuppa jalutas. „Tere hommikust,” ütles ta eesti keeles, „sul on kael ära kriibitud.”

Piret ja Villy käisid samuti omavahel. Ühel hommikul ärkasin üles süveneva undamise peale. Läksin kööki, kus palja ülakehaga Villy istus keset põrandat ning imes tolmuimejaga potist kartuleid. See oli selles mõttes tavaline, et selles korteris polnud kunagi miski tavaline.

Näiteks tarakane jahtisime niimoodi, et tegime deodorandipurkidest ja välgumihklitest leegiheitjad, millega me hirmutasime tarakanid pliidi tagant välja ja siis löime nad ajalehega maha. Ulrika ehitas aga joonlauast ja plastmassämbrist hiirelõksu. Hiir kõndis mööda joonlauda, ja kui ta juustuni jõudis, siis ta kukkus kolksti ämbrisse.

Töötasime Villyga nüüd koos Rahva Hääles, kus ta tegevtoimetaja asetäitja ametinimetust kandes löikas ajalehe maketti kokku. Ta tegi seda täpselt, kiirustamata, samad äralõigatud näpuosadega võrkkindad käes mis ülikooli ajal. Ta oli alati rahulik ja stiilne ning ta ei öelnud kellegi kohta kunagi midagi halba.

Koos Villyga käisime alati Strandbergilt või Taliilt avanssi küsimas, sest raha oli otsas. Villy kirjutas ükskord Strandbergile omal algatusel isegi paberi, milles lubas, et see on „viimane kord avanssi küsida”, aga et nüüd oleks siiski vaja. Ma tegin sama ning saimegi jälle avanssi. Põhimõtteliselt oli mul alati umbes pooleteise kuu palk ette ära kulutatud.

Tahtes paremini sobituda ärimeeste ja majandusnimeste seltskonda, keda ma majanduskülgedel pidin kajastama, seadsin sammud hiljuti avatud Ivo Nikkolo poodi. Impulsi ajal otsin sealt kaks lipsu, ühe hõbedase ja teise kuldse, mis kokku maksid 1200 krooni, ehk siis sama palju kui taskus olnud palga ettemakse. Raha oli jälle otsas, kuid vähemalt oli tehtud investeering välimusse.

Hommikul panin selga valge särki ning hõbedase lipsu ette, kuid millegipärast oli see natuke keerdus ning ükskõik, kuidas ma ka ei pingutanud, lipsusõlm tuli imelikult väike. Tööle jõudes kõndisin uue lipsuga mööda koridori. Teisest koridori otsast tuli vastu Meinart, kes oli vahepeal ringiga samuti Rahva Häälde tööle jõudnud.

Kui ta mind nägi, läks ta nagu laiale naerule. „Sa näed välja nagu ansambli „Kortsus džentelmenid” bassimees,” ütles ta. Ma lentsisin nukralt oma kabinetti ning lõin vihaselt jalaga vastu tooli. Sellel tuli veel üks ratas alt ära.

Sõin mitu nädalat ainult kartuleid ning otsustasin stiili vahetada. Raekoja platsis asuvas A&G poes müüdi ägedat kapuutsiga jakki, mis maksis muidugi jälle 600 krooni. Käisin mitu korda poest sisse ja välja ja lõpuks ostsin selle ära.

„Sul on nüüd mingi nutria või orava imidž või,” küsis sekretär Kati, kui ma uue jakiga tööle ilmusin.

Tulime ühel õhtul koos Villyga töölt koju, minul olid kaasas lilled Ulrikale ning me arutasime, et peaks naisi üllatama – näiteks natuke korterit koristama. „Mina võin prügi välja viia,” pakkusin. Jõudsime oma kommuuni ukse taha ning tardusime paigale. Naised olid ukse taha tõstnud neli suurt kotti prügiga, mis otse karjusid näkku: „Kuna te kunagi prügi välja ei vii, siis nüüd me ütleme, et vaat nüüd viite!”

Vahetasime Villyga pilke, pöörasime kannu pealt ringi ning läksime linna peale. Seal ühes ööklubis sain tuttavaks ühe Leedu tüdrukuga, kes väitis, et ta on Paco Rabanne'i modell. „Paco avastas mu sellepärast, et ma olen võluvalt kole,” laterdas ta. „Mind aeti kiilaks ja ma sain palju tööd,” ütles modell.

Ta oli tõesti päris kole, kuid ma mõtlesin etteheidetest pungil prügikottidele seal Sõle tänaval ukse taga ning läksime sõprade juurde peole. Lilled ununesid klubisse.

Korter, kus me külas olime, oli nii värskelt remonditud, et kõikjal oli massiliselt tolmu. Kuna korteriperemees pidi hommikul kell seitse tööle minema, siis sõitsime Villyga varahommikuses bussis samuti tööle, kuuekäised ja seljad lubjased, seda ainet ei saanudki õieti riiete küljest lahti.

Külalisi käis meil Sõle tänavas jätkuvalt palju. Ükskord istusid kaks ajakirjanikku nädal aega meie köögis ja panid tina, mina elasin oma toas oma elu ja keegi ei seganud kedagi, ainus probleem oli see, et Minski poes viina järel käies tallasid nad mu kingad viltu.

Ühel hetkel väsisime Piretiga mõlemad oma suhetest nii ära, et käisime salaja koos kinos vaatamas filme, nagu „Neli pulma ja üks matus”. Pidevast külalistevoolust sai mõni päev samuti kõrini.

Mõnikord sai külalistest nii lahti, et tuli oodata, millal nad duši alla läksid ja siis samal ajal WC-s vett tõmmata. Selle peale kostis vannitoast enamasti karjatus. Aga kõik inimesed muidugi ei osanud vihjeid lugeda ning mõned jäid meile elama nädalateks, pesid küünelakieemaldajaga pead või seksisid omavahel.

Mõnes mõttes oli see kõik minu pere ning olgugi, et see oli kõik ajutine, on oluline teada, et minu lapsepõlv möödus ebatraditsioonilises perekonnas, põhiliselt raamatute keskel. Sõna „sugulane” tähendas tihtipeale ohtu. See sõna tähendas näiteks meie kodu lähedal tee ääres kakerdavast olevust, kes üritab toetuda kujuteldava puu najale, kuid iga kord paneb käe sellest läbi, kaotab peaaegu tasakaalu, ajab harkisjalu ennast püsti tagasi.

Vanaema näeb olevust ja läheb tema juurde. „Poeg!” ütleb vanaema. „Poeg,” ütleb ta veel, kuid kakerdis punnitab mittemidaginägevaid silmi, taarub ringiratast ning tundub, et tegi püksid täis. Ta ei tunne enda ees seisvat naist ära. Vanaema laseb käed jõuetult rippu ja kõnnib edasi, iga sammuga haarab teda üha enam vaikne, kuid kontrollimatu vappumine, hääletu, ilma pisarateta nutt. Hääletu nagu suitsevad varemed, ainult et rusude all on seekord keegi ja see on vanaema ise.

Kuidas sa ehitate perekonda, mida sa väga tahad, kuid mida sul pole endal olnud, kui sünnid sõja ajal ja kedagi, kellelt perekonnaks olemist õppida, ei ole? Kuidas sa seda teed, kui just sel hetkel, kui sa ikkagi oled midagi valmis ehitanud, tuleb jälle pomm? Kuidas sa murrad sellest ringist välja?

Sa elad nagu mustlane, ütles üks tüdruk mulle kunagi. Minu elu tähendas pääsemist asjadest, mida iga inimene peaks oskama teha, kuid mida mina ei osanud. Minu kõikvõimalikud kokkupuuted

normaalsete kodude ja perekondadega lõppesid aga alati aeglase katastroofiga. Ma mõtlen nende peredega, kus olid kardinad, lillepotid, lemmikloomad ning mis kõige olulisem, side suguvõsa liikmete vahel.

1994. aasta vana-aastaõhtul sattusin Donaldi süül peole, mida peeti Tallinnast väljas. Donald oli üks vaimukamaid inimesi, keda ma isiklikult tundsin, ning tema unistuseks oli loomulikult saada näitlejaks. Kui ta seltskonda ilmus, ütles ta juba ukse peal mingi võlusõna ja kõik naersid, eriti tüdrukud. Väga hästi töötas see just Tartus, kus oli palju vähem pikkade juustega teatrimehi kui Tallinnas.

Seepärast ei osanud ma eriti midagi halba kahtlustada, kui ta tegi ettepaneku, et me võiksime veeta aastavahetuse tema sõpradega kuskil „mingis kultuurses metsaonnis”. Istusime bussijaamas õhtuse bussi peale ja kütsime läbi tuisu maale.

Metsaonni asemel ootas meid tuledes maja, kus elas perekond, kellel oli kolm kaunist ja tarka tütart nagu muinasjutus. Majas oli suur hulk külalisi ning peale kahe oma sõbra, kellega ma sinna saabusin, ei tundnud ma kedagi. Ausalt öelda sain juba ukse peal aru, et tegemist oli põrgulõksuga ehk hea ja külalislahke koduga, suhete, reeglite ja eiteakõikmillega. Mingit võimalust ei olnud kuhugi põgeneda.

Kell oli kaheksa.

Normaalsed inimesed olid terve õhtu planeerinud meelelahutuste alla. Neil oli külas palju normaalseid noormehi, kes üritasid muljet avaldada kaunitele tütardele. Komplitseeritumad tüübid mängisid klaverit. Lähedalasuvast külast saabunud tüübid olid sportlikud. Kõik oskasid tantsusid, millel oli mingi nimi. *Tout comme il faut.*

Kell oli kaheksa null üks.

Algas esimene mäng, milleks oli „rahvaste tants”. Külalised haarasid loosimütsist sedeli. Kes sai juudi tantsu, kes prantsuse tantsu, mina sain tšuktsi rahvatantsu, mida pidin tantsima koos oma sõbraga. Viuu, hea, et hispaania oma ei saanud, mõtlesin.

Juudi tants nägi päris autentne välja. Kõik plaksutasid.

Järgmised olimegi meie. Ma leidsin alt korruselt ühe kasuka ning otsustasin olla karu, minu sõber pidi tšuktsi jahimehena rituaalse tantsu käigus karu maha lööma. Panin kasuka üle pea ja tatsasin keset tuba. Ruumi saabus ootamatu vaikus, mille katkestas ainult üks kõrge klaverinoot, umbes selline, mis tekib siis, kui keegi klaveritoolil ennast üllatunult ümber pöörates kogemata käe vastu klahvi ära lööb.

„See on muide minu kasukas,” ütles korruga üks nõrdinud mehehää, mis võis vabalt kuuluda majaperemehele endale.

Taurusime natuke keset põrandat ringi, mingit erilist plaani polnud. „Põmm, karu on surnud,” teatasin ma kasuka alt ja hiilisin minema.

Kell oli kaheksa null seitse. Proovisin võimalikult pikalt ukse taga suitsu teha ning jõudsin tagasi parajasti misterivalimiste ajaks. Jah, iga normaalse perekonna liige peab olema valmis selleks, et järgmine hetk võib alata misterri konkurss.

„Järgmine jõuproov! Ekspandri tõmbamine!”

Enne mind esines võimsa rinnakorviga naabertalu poiss ning sai tulemuseks kakssada korda. Proovisin ekspandrit tõmmata, kuid see oli päris raske. „Nii, seitse ja pool korda,” ütles misterivalimiste juht.

„Ja nüüd! Laul!”

„Vabandust, ma ei pea viisi...”

Lõpuks teatati misterivalimiste tulemused. Esimese koha sai vist klaverimängija. Esimene ja teine prints olid vist kohalikud jõumehed. „Ja kõige viimase koha saab... Daniel,” teatas misterivalimiste juht lõpuks.

Kell oli kaheksa nelikümmend kuus ja seitse sekundit. Ma olin jäänud misterivalimistel viimaseks. Läksin kööki. Seal mängis keegi kitarril mingit flamencorütmi. Kurat, kõigil siin majas tundus olevat mingi talent, midagi, mida pakkuda.

Ma olin kade tüdrukute peale, poiste peale, klaveri peale, kõige peale. See oli tass teed, mida ma justkui tahtsin, kuid see polnud minu tass. Kell sai kümme null kaheksa ja ma võtsin riided ning läksin õue. Korraga lendas uks lahti ja Donald jooksis mulle järele.

„Raisk, siin peab kuskil mingi baar olema,” ütles ta hingeldades.

Ja seal kurvi taga ta seisiski, väike kolhoosiaegne lobudik, meie põdramajake, paradiisi eelpost, pääsemise palvemaja.

Urkakese aknad kumasid tuledes ja seest kostis valju muusikat. Sel hetkel, kui uksele ilmusime, käis parajasti pöörane tants ning ma nägin oma silmaga, kuidas üks keskealine paarikene peadpidi vastu papist seina kukkus ja põrandale amelema jäi. Seina sisse jäi auk. Leidsime ühe laua, mille all magas keegi, ning tellisime endale viina, kirusime pidu ja lamisesime kohalike traktoristidega, kuni hommikul saabus aeg bussi peale minna.

Kodus avastasin, et Piret oli köögiakna kohale riputanud pitsikestega väikekodanlikud kardinakesed. „Võta need maha, raisk,” ütlesin ja kapseldusin oma tuppa, kus oli vaid madrats põrandal ja hunnik riideid nurgas. Kõige alt paistis Nikkolost ostetud hõbedase lipsu kortsus ots.

Ag a võib-olla polnud asi ainult perekonnatraditsioonides. Käes oli aeg, kus ajakirjanikuamet Eestis hakkas kuju võtma, ning see kuju ei olnud salongikõlbulik, nagu öeldakse. Kas see olin ainult mina, või hakkaski ajakirjanikust kujunema outsider, keegi, kes ei olnud päris, ta oli wannabe. Kui paar aastat varem oli ajakirjanik olnud muutuste lipukandja, siis nüüd oli temast saamas keegi, kes ei osanud õieti midagi. Isegi kvaliteetne ajakirjanik olla.

Nii algas 1995. aasta. Veebruaris istusin jälle Peeter Tali kabinetis ning ta trummeldas sõrmedega lauda.

„Majandustoimetusele pole ammu nagu mingeid olulisi artikleid tulnud,” ütles Tali.

„Mul üks mõte on, et kirjutaks Eesti kroonist,” pakkusin mina.

Sulgesin oma kabineti ukse, tegin endale eriti kange musta kohvi ja tippisin pealkirjaks „Eesti kroon on eestlase viimane uhkus”. „Kes krooni hinda alandada tahaks, oleks peagi poliitiline laip,” kirjutasin.

Tund aega hiljem oli artikkel valmis. Lugesin seda parajasti üle, kui pöördtooli edasi-tagasi kääksutades sõitsin varbaga kogemata vastu arvuti nuppu ning kuvaril kustus kogu sinna kirjutatud tekst.

Masendatult istusin arvuti tolmu molu taga ning aeglaselt vajutasin arvuti taas käima. „Eesti kroon on...”

Järgmisel hommikul pärast artikli ilmumist helises jälle telefon. Viimasel ajal polnud mul seda enam erilist tuju vastu võtta, kuid kui ma lõpuks toru tõstsin, kostis torust reibas naisterahva hää, mis, nagu selgus, kuulus majandusministeeriumi töötajale Aivi Rossile.

„Kas ma räägin Daniel Vaarikuga?”

„Kuuleb...”

„Me siin osakonnas nii naersime teie artikli peale, tõeliselt vaimukas!”

„?”

„Ühesõnaga, me mõtlesime teid enda juurde tööle kutsuda,” jätkas hää reipalt edasi.

Ma vaatasin R Emmeli tühja tooli, millel puudus kaks ratast, majandustoimetuse silti uksele, mis mingil kummalisel kokkusattumusel just sellel hetkel ühest nurgast lahti vajus, korraks tundsin kõrvalkabineti kinnise ukse tagant lehivat troinoi odekolonna lõhna. Siis jõllitasin laual olevat enda kirjutatud artiklit, mille sisust ma ise midagi eriti aru ei saanud.

„Ma võin tulla,” ütlesin Aivi Rossile.

Rahva Hää liitus mõne kuu pärast koos Päevalehe ja Hommikulehega selleks, mida me täna tunneme Eesti Päevalehena. Eesti Sõnumid üritati liita samuti Eesti Päevalehega, kuid jälle laskis osa ajakirjanikke jalga ning asutas lehe nimega Sõnumileht. Sõnumileht müüdi ühel hetkel maha

Schibstedile ning muutus seejärel kollaseks. Sõnumileht liideti hiljem Õhtulehega ajaleheks SL Õhtuleht, millest lõpuks sai tänane Õhtuleht. Pärast seda pole ajakirjanikud Eestis enam mässanud.

SEITSE

Majandusministeeriumi valvuritädi andis mulle kabineti võtme. Toakese kõrvale oli mu eelkäija omavoliliselt naelutanud sildi „Pressiatašee”. Akna taga oli väike poolkatus, millel vedeles roostes kelk ja vana saabas ning laua peal oli arvuti, mille desktopile oli salvestatud kolm algelises graafikas pornovideot.

Ma läksin teisele korrusele lonkima ning seal tuli välja, et kantsler polnud minu töölevõtmisest kuulnud, ning sellest teadasaamise momendil omandas tema nägu sumomaadleja ilme, kellele on parajasti teatatud, et tema hobune on mummuliseks värvitud.

„Ma ju ütlesin,” käratas hiiglase mõõtu kantsler Margus Leivo Rossile, „et sina ei võta kedagi tööle!” „Mitte kedagi enam!” karjus ta.

Aivi solvus ja lukustas ennast oma kabinetti ning sealt kostis nuuksumist.

Kõhatasin murelikult.

Leivo jäi nohinal vait ja surus oma kämbлага, millega võis vabalt inimese peadpidi üles tõsta ning millega ta koosolekute ajal Vichy veepudeli kõrge väikesteks kuulikesteks muljus, minu kätt. Sain poole kohaga majandusministeeriumi nõunikuks avalike suhete alal, kuid olulisem kui nimetatud pool kohta, oli teine pool kohta, mis peagi samuti minu täita jäi.

Majandusministeeriumist mõnesaja meetri kaugusel, otse Prantsuse Kultuurikeskuse kohal, oli väike kamina ja rõduga kontor, mille uksel oli silt Via Baltica. Muidugi selle ukse tagant ei alanud Via Baltica ehk E67, see 963 kilomeetri pikkune maantee, mis ühendab Tallinna Varssaviga. Selle ukse tagant algas hoopis tavaline päev Paabelis.

Mõned Läänemere-äärsed poliitikud olid ilmselt kunagi kokku leppinud, et Via Baltica maantee on vaja kiirteeks ehitada ning selle idee tutvustamiseks tuleks luua ka ajakiri. Ajakirja kirjastamiseks eraldati raha. Raha eest osteti hunnik tehnikat ja renditi kontor. Ajakirja kirjastamise kõrval tehti selles kontoris ka kõike muud, mida keegi vähegi oskas.

Näiteks arvutimehed Jüri ja Randel kujundasid veebisaidi, mis oma aja kohta oli üsna erakordne; meenutagem seejuures, et graafiline veeb oli sel ajal alles massikasutajateni jõudmas. Kanada ajakirjanik Cathy istus tugitoolis ja luges raamatut. Leedulanna Gražina helistas kogu aeg kuhugi. Sakslane Rick hüüdis rõdu pealt ilusatele naistele „ciao, bella!” ning selgitas: „Siis nad arvavad, et ma olen itaallane.” Puiduärimees Erki tegi teleteksti uudiseid ning paiskas TV1 eetrisse horoskoobe.

Via Baltica ema ja juht oli 38-aastane Nele. Tänu Aivi Rossile sain Nelega tuttavaks ning Nele ütles, et ma võiksin tulla poole kohaga Via Baltica veebisaidi toimetajaks. Eriti kuna Jüri ja Randeli leiutise lugejaskond oli hakanud kiiresti kasvama ning tekkis vajadus sisulise toimetamise järele.

„Internet võib olla ka hiigelkasumite allikas, ainult et keegi ei tea, kuidas,” olin mõne kuu eest Rahva Hääles kirjutanud ja ma ise uskusin seda ka. Ma võrdlesin internetti avastamata kontinendiga ning ennustasin peagi saabuvat kullapalavikku.

Kirjutasime Nelega alla vajalikud lepingud ning minust sai ettevõtte arengudirektor/toimetaja. Esimese asjana hakkasin Jüri ja Randeli meeolehärmiks tegelema veebisaidi ümberkujundamisega.

Tegin uue logobänneri, mille ühes servas oli Tallinna siluett ja teises New Yorgi siluett, nende vahele joonistasin väikese päikese. Taustaks tegin saidile kauni krohvi-imitatsiooniga mustri.

Klikkide arv hakkas kiiresti kasvama, sedamööda kuidas maailma veebikasutajaskond laienes. Ühel hetkel võis The Baltics Online vabalt olla üks olulisemaid uudisteallikaid Ida-Euroopa kohta. „Tervisi Balkanile ja tõesti kahju, et teie maad räsib sõda,” kirjutasid lugejad meile USA-st.

Just umbes sellel ajal hakkas Nele aru saama, et Via Baltica ajakirja toetusrahad ei saa kesta igavesti, ning me hakkasime mõtlema, kuidas veebisaidiga raha teenida. Minul oli ju nii ehk nii silme ees unistus Internetist voolavast kullajoast.

Kasvav lugejaskond tegi meid närviliseks ja kärsituks. „Kas me magame praegu mingit suurt võimalust maha?” mõtlesime pidevalt. Sama mõtlesid ilmselt ka Jüri ja Randel, kes teatasid, et nemad on The Baltics Online'i tegelikud autorid ning nad võivad oma värgi ka mujale viia, kui neile ei anta ettevõtmises suuremat rolli.

Ja nii nad lahkusidki. Mõne nädala pärast panid nad püsti konkureeriva saidi nimega Estonia Online või midagi muud sarnast ning mõnda aega pidasime üksteise kommentaariumides sõda sel teemal, kes on tegelikult õige The Baltics Online.

Siis nad tüdinesid, asutasid firma CV Online, mis levis paljudesse riikidesse üle Ida-Euroopa, ning müüsid ettevõtte mõne aasta pärast edukalt maha.

Nägin Draamateatri ees Hans H. Luike ning jäime korraks rääkima. „Internet asendab varsti televisiooni, ajalehed, raadio, kõik asjad,” ütlesin mina. Hans oli skeptiline.

„Käisin just Frankfurdis kirjastajate konverentsil, seal räägiti küll, et midagi sellist pole ette näha,” ütles ta.

Kui ma tööle jõudsin, oli Via Baltica koridor rahvast täis, meie kontorisse oli ekskursioonile tulnud grupp Columbia Business Schooli üliõpilasi USA-st. Üks neist, mustanahaline John hakkas minuga rääkima ning ma rääkisin talle veebi tulevikust, suurtest kasumitest ja ajalehtede kadumisest.

„Kas ma tohin siia tööle tulla?” küsis John.

„Kas John tohib siia tööle tulla?” küsisin ma Nelelt.

„Aga muidugi,” ütles Nele.

Paar nädalat hiljem seisiski suure seljakotiga John meie kontori ukse taga. Seljakoti küljes oli ka umbes kakskümmend meetrit rullikeeratud nõõri. „Milleks see on?”

„Enesekaitseks. Elus peab kõigeks valmis olema,” ütles John ja piidles kahtlustaval pilgul kahte mööda kõndivat jõmmi.

Johni saabumisega läks käima uus etapp The Baltics Online'i arengus. Meie kahe koostöös pidi sellest saama megaportaal, mis korraga edastab uudiseid ning samal ajal toimib ka kaupade vahenduskontorina. Hakkasime korraga ehitama online-poodi, kuhu panime müüki Eestis toodetud puidust mänguasjad ning ridaelamud Pirita kandis, samal ajal otsis John internetist välja erinevaid kaubavahenduspakkumisi, mille pealt me samuti pidime suuri kasumeid teenima hakkama.

„Ootame ainult tõsiseid ostjaid,” seisis poe avalehel. „Fuck you all baltics,” kirjutas keegi Lars Abildstrom Taanist külalisteraamatusse.

Esimesena proovisime vahendada 100 000 tonni paberit Karjalas asuvast Kondapoga paberivabrikust Pakistani, teiseks olid rauad tules 80 Jeep Wrangleri müügiga Venemaale. Tegutsesime mitmel rindel, kruupidest nõõpideni. John istus kogu aeg kahe telefoni otsas ja e-mailide taga, ja kui ta seda parajasti ei teinud, siis arutasime suuri plaane, mida tulevikus ette võtame.

Edasi tulid külmutatud kanajalad, kemikaalid ja alumiinium.

Õhtuti investeerisin kogu oma napi palga Tallinna ööelusse. Kuna oodata oli suuri tulusid, siis oli mul iseenesestmõista enamiku ajast raha otsas. „Varsti, varsti hakkab paber Kondapogast liikuma,” mõtlesin ma.

Ma mäletan, et tol ajal ma käisin väljas igal õhtul. Seda ei teinud mitte ainult mina, vaid ka kõik teised minuvanused tuttavad. Esmaspäevast pühapäevani oli tavaline see, et noorem tööinimene läks päeva lõpus korraks kohvikusse või kõrtsi.

Lapsi polnud väga palju, esialgne isamaaline vaimustus oli nagunii kadunud ning rahvastiku juurdekasv peatus. Kellel lapsed olid, need käisid vähem, aga isegi neid võis vahel kohata kolmapäeva õhtul kuskil, kärss leos, sigaret peos. Istusin ühe ajakirjanikuga Gloria veinikeldris, kui tal parajasti laps sündis. Me ei teadnud sellest midagi. Pärast alles tuli välja, et oli sündinud.

Kümme aastat hiljem oleks selline asi olnud mõeldamatu, noor isa oleks istunud haiglas, võib-olla oleks ta hoidnud sünnituse ajal naise kätt. Inimesed käisid väljas ainult reedel ja laupäeval, nii nagu kord ja kohus. Me muutusime taas. Aeglaselt.

Mustlase elu hakkas mulle närvidele käima. Seni olin elanud väga juhuslikes üürikorterites Kunderi ja Köleri tänaval, kus alati oli mingi viga. Näiteks Kunderi tänavas selgus, et noor vene perekond, kes mulle korterit üüris, ei tohtinud seda tegelikult edasi üürida, ning kui omanik avastas, et nad ikkagi tegid seda, sai ta vihaseks ning soovis venelased kohtusse kaevata. Mul oli neist kahju, maksin viimase üüri ja lasin jalga.

Köleri tänava omas oli üürileandja tingimus, et ma ei tohtinud avada kõrvaltoa ust – nagu Sinihabeme muinasjutus. Kuigi korter oli ülemisel korrusel, oli seal alati roheline hämarus, sest akna taga kahisevate puude võrad varjasid kogu valguse. Tegin igavusest viimase toa ukse lahti. Seal oli lihtsalt palju tolmust mööblit, suur hulk memorabiiliat ning ukrainlaste perekonnapiilte.

Naisterahvas, kes mulle seda korterit üüris, meelitas mind eesti keele õpetajaks ühele üksildasele ukraina tüdrukule. Läksin kohale, hakkasin õpetama. Istusin diivanil. „Eesti keeles on väga tähtis väljend „Kuidas läheb?“” Tüdruk istus voodi peale ja surus ennast minu vastu. „Hästi läheb,” ütles ta.

Igatahes, otsustasin, et vajan paremat elamispinda. Panin ajalehte kuulutuse. „Korralik inimene otsib mõistliku hinnaga korterit kesklinna lähedal.”

„Hallo?”

„Kas korralik inimene kuuleb?” Helistaja oli vanem naisterahvas.

„Kui te helistate kuulutuse pärast, siis põhimõtteliselt kuuleb küll,” ütlesin.

Nii sain endale üürikorteri Pärnu maantee alguses. Aknad lasid küll tuult läbi, aga asukoht oli suurepärane. Otse akende all oli trammipeatus, kus alati seisis inimesi. Värvisin köögipõranda moodsalt siniseks ning pidin seetõttu külmkapi tõstma kõrgemale kohale, ühe poodiumi peale. Need kapivärdjad on mõnikord ootamatult rasked, nii ka seekord.

Tõstsin kapi üles ning lükkasin millimeetri võrra servapidi poodiumi peale, kuid sel hetkel läks kapi uks lahti ning lõi mulle vastu kätt. Tasakaal läks paigast ära ja kogu süsteem hakkas ohtlikult allapoole vajuma. Vihastasin ning ründasin kappi täie jõuga. Nügisin seda ühest nurgast ja teisest nurgast, togisin õlaga, lükkasin kord rinnaga, kord seljaga, kuni lõpuks seisin üleni higisena, kuid rahulolevana kapi ees.

Äkitselt kostis õuest vile ja hõre aplaus. Alles siis märkasin, et trammipeatuses seisvad kakskümmend inimest vaatavad minu poole ja naeravad, osa plaksutab käsi. Viipasid neile oma väikese heledasti valgustatud köögi aknast vastu.

Uue korteri periood tähistas minu elus siiski üldiselt aega, mida võib tagantvaates kokku võtta pealkirja alla „poolteist aastat halba seksi” või siis isegi pealkirja alla „peaaegu üldse mitte mingit seksi”. Mitmel korral hakkas nagu midagi tekkima, aga ikka ja jälle tekkis mingi viga.

Näiteks vahetasime klubis Hollywood ühe tüdrukuga pilke, ta hakkas minu poole kõndima, kuid kukkus siis selili, silmad pärani nagu surnul või Helmut Newtoni modellil. Ta viidi minema ning ma loodan, et tal oli lihtsalt millegi üledoos või midagi.

Teinekord rääkisin reivil ühe tüdruku ära, et lähme minu juurde, aga siis tuli kuskilt John, naeratas ja jäi juttu pealt kuulama ning tüdruk jooksis kiiresti kuhugi ära, hüüdes umbes midagi sellist nagu „neeger!”. Interneti jututoas sain lõpuks tuttavaks ühe tüdrukuga, kes hakkas öise rongiga mul Tartust külas käima. Tuli paariks tunniks, ja enne kui tagasi sõitis, laulis mulle mingit vanaaegset unelaulu.

Ma uinusin ning ärkasin järgmisel päeval kell 16.00, olles sisse maganud kõik võimalikud kohtumised, kuulmata äratuskella, telefoni ega peilerit. Kuna oli detsember, siis jõudsin tööle täpselt sel hetkel, kui valjuhääldi Pika Hermani tornis kuulutas päikeseloojangut.

Pärast leidsin toast kirjakese, mille tüdruk oli jätnud:

„Mu keha on valgust täis ja kui ma sinu juurest lahkun, siis ma helendan tänaval.”

„Okei–davai–tsau,” ütles eestlane sel ajastul oma telefonikõnet lõpetades, justkui andes mõista, et ta on valmis vahendama kõiki ja kõike. „Okei, saad–saad, davai, anna siia, tsau, ma tunnen siin kõiki.”

Ajakirjanik Edward Lucas kiitis Economist'is Eesti arenevat investeerimisatmosfääri ning kirjeldas Pegasuse terrassist aeg-ajalt mööda sõitvaid Maseratisid. See oli muidugi üks ja seesama Maserati, millega üks kuju ümber Niguliste kvartali tiire tegi, kuid Lucasele võis tõesti jääda mulje, et tumerohelisi Maseratisid oli rohkem.

Paljud tuttavad tegelesid mingi äriaga. Kes asutas panku, kes müüs ehitusvahtu. Raha tuli ja raha oli. Kinnisvaras, panganduses, kaubanduses, igal pool toimus kiire kasv ning õigusega uskusin, et osa sellest peaks kuuluma ka mulle. Mine kuradile, kirjanduse õpetaja, kes sa ütlesid, et ma võiksin raamatuid kirjutada, persse see kultuur, ma tahan ka maja ja... igasuguseid asju tahan.

Nägin õhtul Nimeta Pubis ühte vana koolivenda, kes tegeles väikest viisi puiduäriaga. „Kus sa kadunud oled olnud?” küsisin talt.

„Ma ei saa kodus ööbida, sest Poola rekkamehed ajavad mind taga,” ütles ta. Selgus, et ta oli koos oma äripartneriga lubanud Poolasse mõned koormad puitu saata, rekkamehed olid kohale sõitnud, kuid puidust tuli puudus. Nüüd pidid rekkamehed maja ees passima, päikesepillid ees, küünarnukk hooletult lahtisest kabiiniaknast välja rippumas, ning nõudma kas koormat või raha. „Need rekkad on ikka päris suured, ja nad teevad kõva müra,” kurtis koolivend.

Mulle meenus, et ta oli kooliajal alati hea äriavaistuga olnud. Vahetas kommipaberid kleepекate vastu, kleepекad postmarkide vastu ning margid tossude vastu. Ahjaa, kommipaberid sai ta tasuta selle eest, et oli ühe teise tüübiga nõus üldse sõber olema. Hõredast õhust välja võlutud ketsid istusid tal hästi jalas ja kiskusid pilgu endale, kuni lõpuks saabus keskkool, kus asjad polnud enam olulised ja kõik tahtsid korraga vaimsed olla.

Siis läks ta suvel Soome tööle, võttis kohe kaks töökohta. Päeval vajutas löbustuspargis tittede jaoks karusselli käima ning õhtul käis flaiereid jagamas. Õigemini pidi käima, sest tegelikult läks ja mattis ta selle paki pabereid surnuaia kõrvale maha. Kui ta Soomest tagasi tuli, siis oli tal seljas rudisev mustast nahast mantel ning peagi ostis endale Žiguli.

Kuulsin hiljem, et ta oli lõpuks ka Poola rekkameestele kellegi valveta puuhunniku ette näidanud, need olid puud peale laadinud ning minema sõitnud.

Minu Äripäeva kursusevendadest oli selleks hetkeks suur hulk suundunud juba PR-ärisse. Ükskord, kui mööda Karja tänavat kõndisin, sõitis must väikese džii biga mööda kärete seltskond vanu tuttavaid, kes olid asutanud suhtekorraldusfirma KPMS. Nad sõitsid kahe rattaga kõnniteele ja hüüdsid midagi läbi valju muusika ning kihutasid siis edasi kino Sõpruse suunas.

Raisk, peaks endale ka auto muretsema. Ootan esimese tehingu ära, siis vaatame, mõtlesin ma.

Aga esialgu oli mu palk suhteliselt närune ning mobiiltelefoni asemel oli mul ministeeriumiga sidepidamiseks mingisugune peiler, millele ministri sekretär saatis aeg-ajalt sõnumi „kus sa oled?”. Siis jooksin ministeeriumisse nõupidamisele. Peilerile sõnumite saatmiseks tuli helistada operaatorile ning tekst ette lugeda. Seepeale saatis operaator sõnumi edasi.

Ükspäev lugesin vannitoas peilerile tulnud sõnumeid, kui korraga hakkas see vibreerima ning ehmatusega pillasin selle klosetipotti. See oli selle väikese suriseva masina lõpp.

Nagu sellest veel vähe oleks, pani keegi ööklubis mu mantli pihta, ning kuna väljas oli 23 kraadi külma, pidin jooksma lähedalasuvasse Via Baltica toimetusse ööbima. Järgmise päeva kohtumised proovisin kõik korraldada võimalikult lähedale, et ei peaks pikalt külma käes kõndima, ning lõpuks laenasin meie uuel arvutimehelt jope, et saaksin uut mantlit ostma minna. Tema hüüdnimi oli Maff ja tema jope oli mulle liiga suur. Ja muidugi, just siis, kui ma sellega tänavale läksin, sõitis suhtekorraldusärimeestest kursavendade auto signaali lastes jälle mööda.

Mantlipoes oli enamik mudeleid 1995. aastale iseloomulikult beežid või rohelised ja ulatusid kandadeni, kuid lõpuks õnnestus ühest nurgapoest leida üks enam-vähem normaalne eksemplar, mis oli küll samuti natuke suur, aga vähemalt ei olnud mul enam külm.

Moskva kohviku ees tuli mulle vastu väsinud silmadega, pisut tuikuv sõber, nimetagem teda O-ks, ning hakkas kohe raha pakkuma.

„Ma olen sulle võlgu, mäletad?”

„Kust sa nüüd siis raha said?”

„Kakskümmend tundi järjest mängisin kasiinos ja võitsin 60 000,“ ütles O.

Enamasti O. ei võitnud aga midagi. Ta õigustas ennast sellega, et võit polegi peamine.

„Kui ma kasiinosse sisse astun, haarab mind rahulik tunne, kõik need vilkuvad tuled ja mõnus atmosfäär aitavad mul unustada päeva jooksul toimunud jamad,“ rääkis ta. Kunagi oli ta olnud hea reporter, aga ta ei hoolinud sellest kuigi palju.

„Varsti oleme kõik paksude kõhtudega keskealised mehed, pinguta või ära pinguta,“ ütles O. ning läks ja tagus pokkerimasina klahve kuni näpp valus. Ma ei mõistnud teda hukka, sest ma teadsin, et see ei aita. Istusime vahel maas, jõime viskit ning ma kuulasin tema kasiinolugusid.

Ma saan O-st aru omal moel. Lapsena mul üheski kodus telefoni polnud ning peamised kõned, mida ma tegema pidin, olid taksofonist kiirabisse. Vanaema neerukivid Tartus või siis ema haigushood Tallinnas.

Kuna sa pole narkootikumide või ravimisõltuvusest tingitud atakki näinud, jääb sulle mulje, et ema on kohe suremas. Ilmselt kui kogu aeg tablette võtta oleks, siis oleks atakke vähem, kui aga rohud otsa saavad või kui ise proovid sõltuvusest lahti saada, siis tuleb hoog peale.

Õhtu, mis on alanud ilusti õhtusöögiga, lõpeb lahtiste akendega, et oleks rohkem õhku, ning krampidega. „Pane Georg Otsa muusika peale,“ ütleb ema nõrgal häälel ning külmas toas tärkava aaria saatel ootad närviliselt hoo lõppemist. Seinal on truud maalid, mida me kõik endaga kaasas tassime. Hoolikalt kokku pintseldatud hetked meie perekonnast, emast noorena, lillepotist sinililledega. Nagu siis, kui... Mis oleks, kui...

Aga laul ja maalid hoogu ära ei võta. Kaheteistkümnendaastaselt on asju, mida teha on natuke imelik. Läksin võimalikult asjaliku ja muretu näoga korterist välja. Küünitasin ennast taksofoni kopikat asetama, siis rääkisin kiirabiga, kes kahtlustas, et ma teen nalja. Seejärel läksin hästi aeglaselt koju, et mitte jõuda enne kohale, kui saabuvad arstid. Ma ei teagi, miks, kartsin vist, et midagi on väga halvasti.

Vahel oli ema selleks ajaks ära viidud, kui tagasi jõudsin. Järgmisel päeval otsisin üles valvehaigla ning läksin külla, istusin ta voodiserval ja jutustasin igapäevastest asjadest, sest ema oli nüüd rahulik ja see oli kõige normaalsem asi, mida ma oskasin teha. Vahel Tartust Tallinnasse tulles leidsin eest tühja korteri, lambid põlesid, ukсед olid lahti, kohe-kohe oli keegi tagasi tulemas. Kass hõõrus ennast vastu minu jalga.

Kedagi ei tulnud, hommikul helistasin haiglad läbi ja leidsin ema üles. Siis oli mul tõeliselt hea meel. Tegelikult ka, et ta oli elus, ja võib-olla on tal jälle hea tuju. Mida hapram oli olla, seda rohkem hindasin neid momente, mil ma olin emaga koos ja kõik oli hästi, ning sel hetkel saabus maa peale lõbususe ingel.

Emaga nägi kaua noor välja ning tihtipeale ei usutud, et ta on minu ema, vaid arvati, et tegemist on vanema õega. Tal on ka omamoodi naljasoon. Kord kutsusid perekonnatuttavad meid külla. Ema oli päev läbi kodus ja küpsetas kooki. Kook läks omadega tuksi, sest elektripliit-ahi „Metšta“ (unistus, vene k.) jättiski toidu unistuseks. Tulemuseks oli ebamäärane hunnik tainast, mis isegi eriti halvasti ei maitsenud, kuid nägi välja, nagu oleks keegi koogipõhja üheksandalt korrusele asfaldile visanud.

Vahepeal jõudis meile külla ema sõber Mart. „Mõtleme selle koogi kohta mingi loo välja,“ arvas ema ning Mart oli samuti valmis kaasa lööma.

„Näed,“ ütles Mart ja võttis lauasahtlist ühe kruvi. „Viskaks selle koogi sisse, las mõtlevad, et mul on nii logu ahi, et ajab mutreid välja,“ ütles ta. Ema nõusolekul poetas Mart kruvi koogi sisse ning ema kattis kokkukukkunud kulinaariaime vahukoore ja kirssidega, nii et lõpuks nägi see isegi enam-vähem kena välja.

Õhtul läksimegi külla. Mul on meeles kevadine Õismäe ja õhtuhämarus. Mart kandis torti, mina lilli, emal oli tema käekott ja veel üks kilekott, milles oli minu jakk, kui mul peaks külm hakkama. Tee peal arutasime, et küllap saab ka teistel lõbus olema, kui Mart „oma“ taiese juurde selle kurva loo ära räägib. Mardile meeldis alati enda üle naerda, meile kõigile tegelikult.

Valetasime, et kook on Mardi proovitöö, millega ta pidi minema oma uue pruudi ema juurde, tõestamaks, et ta oskab süüa teha. Kuid koogi välimus oli täiesti ebaõnnestunud. Lugu jätkus sellega, et ahjust olevat kostnud pidevalt kahtlast kolinat, ning lisaks segas teda pidevalt tüdruku väikevend. Ja nii juhtuski, et kui Mardil kook valmis oli ja ta, valge põll ees, seda tüdrukule ja tema emale näitama läks, tegid need lauas püüdlikult teist juttu ja eelistasid tordisöömisele vaid kohvijoomist.

Viie minuti pärast tõusis tüdruku ema püsti ja läks minema, vabandades, et tal on kiireid asjatoimetusi. Kui ema läinud oli, tõusis tüdruk püsti, surus Mardile pihku tema koogitaldriku ja käskis tal minema minna.

„Siin see kook siis on,” ütles Mart pärast loo jutustamist umbes kümnele inimesele. „Mina olen seda hoole ja armastusega küpsetanud ja pannud siia sisse kõik oma oskused, kas siis tõesti see päris maitsev keeks ei kõlba kuhugi,” küsis ta. Ühelt poolt ei juletud Marti hästi uskuda, sest see oli natuke liiga ladus lugu olnud, teisest küljest oli meie perel ammu veider kuulsus ja teati, et meiega just niisugused asjad võivadki juhtuda.

Õhtul oli emal jälle paha. Eestis oli juba nõukogude ajal alati võimalik leida arsti, kes sulle rahusti välja kirjutas. Radedorm, reladorm, mida iganes. Kaugemale arenenud sõltlased teadsid, et nohurohust sai samuti teha mingit narkootilist lõga, mida sai süstida. „Üks radedorm palun. Emale,” ütles 12-aastane ning ulatas retsepti ning kiirustas rohuga koju.

Ma olen kuueteistkümneaastane. Tallinnas olev väike tuba on sassis. Emal peseb kassi, sest see on lakipurgi ümber ajanud. Käteräti kättesaamiseks kapi otsast ronib ta tooli peale, kuid tool laguneb laiali.

„Nii, nüüd selgroog läks,” ütleb ema. Pärast, kui me poodi läheme, ütleb ta: „Nii, jalaluu on puruks.” Mõne aasta pärast hüpohondria süveneb. „Mul on olnud kuusteist erinevat operatsiooni,” arvutab ema käte peal. Arme neist ei jää. Need on kujutlused. Transformatsioon. Maalid aga on servast natuke rābaldunud ja ühes tulekahjus tahmaseks saanud.

Meie kokkupuuted jäävad järjest harvemaks ja muutuvad üha valulisemaks. Sel ajal, kui ma Tallinnas tööl käin, me peaaegu enam ei näegi. Ma hakkan talle raha saatma ning mul on hirm, et ma teda tänaval näen. Aga noh, minu elu kõige enam kujundanud juhtnööri ütles emale juba üsna varakult.

„Sõna on kõige võimsam relv maailmas, jäta see meelde,” ütles ta meie Tartu kodus, minu ette toolile maha istudes ja mulle silma vaadates. „Sõnasid ei pilluta, sõnadest algavad sõjad ja muutub maailm,” lausus ta.

Ma võtsin seda tõsiselt, ning kui ma naabripoisiga kaklema läksin, siis pärast kaklust kirjutasin terve tänava täis ühte lauset: „Priit on vārdjas.” See oli minu esimene tekstiline manifestatsioon, minu blog, minu tviit. See oli kampaania.

Aga kõik see kokku on minu lugu sõltuvusest.

Lāksime O-ga eri suundadesse. „Āra siis ennast üles poo,” ütlesin talle. Ma mõtlesin seda tõsiselt.

Johnil oli mingi veider ebausk, mille kohaselt teda ei tohtinud pildistada. Temast pole mul ühtegi pilti, sest alati, kui välk sähvatas, oli ta roninud laua all, hüpanud kellegi selja taha või pannud endale salvrätiku nāo ette. Lisaks oli ta täiskarsklane ning lurpis kõrtsides ja ööklubides ainult mahla.

Ta õppis Columbia Business Schoolis mingit rahvusvahelise äri värki ning seepärast ta enam-vähem ja põhimõtteliselt teadis, mida ta teeb. Ükspäev ütles ta mulle, et Kondapoga mees „näib kahtlane”. „Āga džiiibid,” küsisin ma lootusrikkalt. „Samuti kahtlane,” ütles John. „Fuck,” ütlesin mina. „Yea, fuck this,” ütles John.

Puidust mānguasju ei tahtnud ka keegi osta.

Ega Pirital asuvaid ridaelamuid.

Ainus asi, mis jõudsalt kasvas, oli ingliskeelsete uudiste tarbimine, nende kõrval avaldasime ka pikemaid lugusid Via Baltica ajakirjast, kuid uudiste edukus ei jäänud märkamata ka Baltic News Service'il, kes otsustas seepeale teha enda uudistesaidi, mis oli tasuline. Meie uudistevoog katkes ja selle pealt langes oluliselt ka külastatavus.

Siis tuli Johnil idee. „Me peame minema mingi kõvema tegija juurde ja pakkuma oma teenuseid,” ütles ta.

„Sa mõtled, et teeme Nelele tünga?”

„New Yorgis juhtub seda iga päev,” ütles John, „me lihtsalt võtame vastu parema pakkumise, nothing personal.”

Mõni päev hiljem istusime Maailma Kaubanduskeskuse omaniku kabinetis ning tegime talle ärilise ettepaneku. Selle peamiseks tulemuseks oli kahjuks ainult tõsine vestlus Nelega ning vähemalt ajutiselt tõsine värdja kuulsus kontoris.

Aga see on kapitalism, nagu John ütles.

Pool aastat hiljem läks John tagasi USA-sse, kus ta pärast kooli lõpetamist asus tööle Deutsche Bankis. Mina proovisin asendada uudistevoogu, kuid raha hakkas lõppema ning kogu üritus hakkas liikuma, kõht ülespoole, nagu öeldakse.

Ühel õhtul otsustasin koos ühe sõbraga Tartusse hääletada.

„Bussiga me ei lähe mitte mingil juhul,” ütlesin ma.

„Buss on pehmetele,” ütles sõber.

„Võta mingi Eesti kaart igaks juhuks kaasa,” ütles ta.

„Okei, ma võin kopeerida selle, mis Enekeses on,” ütlesin ma.

„Aga raha meil on,” ütlesin mina.

„Kui vaja, ehitame rahast maja ja ööbime seal,” ütles tema.

Võtsime mitu purki džinni kaasa ja hakkasime lennujaama juures hääletama.

Sõber tõstis käe üles. „Kurat sa seda kätt tõstad, see on ju buss,” ütlesin mina. Buss jäi seisma ning meie läksime peale. „See oli nüüd küll äge idee, bussi hääletada,” ütlesin mina.

„Peatage buss,” karjus sõber ja me läksime taas maha.

Tee ääres oli hamburgeriputka. „Kas teil telefoni on?” küsisin putkast. „Mul on tarvis Rootsi helistada.”

Proovisin hamburgeriputkast Malmösse Ulrikale kõnet võtta, kuid see oli ilmselt Cardigansi trummariga välja läinud või midagi.

„Näe, auto!”

Tõstsime mõlemad käed püsti ja vehkisime džinnipurkidega ning Volkswagen Golf jäi seisma. Sees istus umbes meievanune kutt, samuti džinnipurk käes. Tüüp oli teel oma Paides elava pruudi juurde ning ta kutsus meid kaasa.

„Vahet pole,” arvasime meie ja sõitsime koos temaga Paidesse. Helistasime ühe korrusmaja ukse taga kella, meid pandi istuma lillalise diivani peale ja üsna peagi oli selge, et mu sõbra ja autojuhi pruudi vahel toimub mingi keemia. Peagi oli ta pruudi üle lõõnud ning autojuht istus vihaselt toanurgas. Mina proovisin liini ajada pruudi sõbrannaga, kes ka kohale ilmus.

„Kas sul auto on?” küsis ta.

„Mkm,” ütlesin mina.

„Ahah.”

Minge kuradile, mõtlesin ning jalutasin Paide peal ringi, kuni nägin silti telefonikeskjaam. Läksin sinna sisse ning palusin ennast ühendada Malmöga. Telefon tirises, kuid keegi ei võtnud vastu. Ulrika oli ilmselt ikka veel Cardigani trummariga väljas. Läksin üksinda taas tee äärde hääletama, kuni üks auto peatuski.

„Mulle meeldivad hääletajad nagu sina,” ütles autojuht. „Sellised inimesed, kes ei jää magama, vaid ajavad autojuhiga ikka juttu,” oli viimane asi, mida ma enne magamajäämist kuulsin. Sõidu lõpuks avastas, et olin valesse suunda hääletanud ja otsapidi Tallinnas tagasi. Proovisin jälle Ulrikale helistada, kuid teda polnud kodus. Kuulasin Cardigansi ja jäin töö juures diivani peal magama.

The Baltics Online'is oli kõik päris tuksis, kuid ainult selle päevani, kui saabus päikeseline e-kiri kelleltki egiptlaselt nimega Cherif El-Hakim. „Teie veebisait on imeline! Ma tahaksin sellesse investeerida 25 000 Saksa marka,” teatas Cherif.

Kõige imelikum oli see, et see Cherif oli päriselt olemas ja ka raha oli päriselt olemas. Mõni nädal hiljem maandus ta Tallinna lennujaamas, keskealine soliidsete prilliraamidega härrasmees, kelle saavutuste hulka kuulus muu hulgas ka dokumentaalfilmi väntamine Egiptuse prügimägedest.

„Muusika puudutab mu hinge sügavalt,” ütles Cherif, kui ta kuulis Arvo Pärdist. Üleüldse oli tal küllaltki poeetiline väljenduslaad, mis aga ei kehtinud tema ärilise mõtlemise kohta, sest esimese asjana hakkas ta kahtlustavalt mind piidlema. Jah, uudised ja vahendustegevused polnud ennast peaaegu aasta jooksul õigustanud ning interneti kiire areng siiski ei olnud nii kiire, kui ma olin eeldanud. Isegi ajalehed olid ikka veel alles.

Saabus 1996. aasta kevad ning The Baltics Online müüdi maha ning koos sellega lahkusin ka mina. Kuulsin hiljem, et Nele ja Cherif olid hakanud vahendama Prantsusmaalt Eestisse juustu. Majandusministeeriumis toimus nõupidamine valitsuskommunikatsiooni teemal ning mina võtsin väga kriitiliselt sõna.

Ootamatult sain selle peale pakkumise tulla tööle valitsuse kommunikatsioonibüroosse. Päril ametlikult võttes oli see ka minu ajakirjandusliku karjääri ja praktika lõpp, kuid teisalt võttes olin ma ikka veel ajakirjandusüliõpilane. Nagu inglased ütlevad – see pole läbi enne, kui see on läbi.

LÕPP

„Reisija Vaarik, palun infoleti juurde.”

Ma tahtsin minna infoleti juurde, kuid ma liikusin väga aeglaselt.

„Reisija Vaarik?”

„Jaa, kohe tulen,” hüüdsin ma, aga mu hääl nagu ei kostnud kuhugi.

„Reisija Vaarik, me teame teist kõike,” kostis taas lennujaama valjuhääldist.

Ma olin posti taga kinni.

„Reisija Vaarik, me teame, et teil on ülikool lõpetamata ja te ei lõpeta seda kunagi ära,” tänitas hääl, „mitte kunagiii!”

Ma lõin silmad lahti. Pea valutas ning lisaks vaevas mind kõigi muude küsimuste kõrval, nagu kes oli see naine minu kõrval ja kus ma üldse olin, ka küsimus autovõtmetest. Vaatasin kella ja nägin, et loeng oli just läbi saamas. See loeng, mille pärast ma olin Tartusse sõitnud.

Tegin rahakoti lahti, Hansapanga krediitkaardi oli keegi (mina?) kääridega rästikuks lõiganud. Selle kõrval oli väikesest Ühispanga kaardist tehtud rebane. Siis hakkas telefon vibreerima ning ekraanile ilmus sms: „Tere Paul, tahame kuulata sinu järgmist orelikontserti! Ponni.” Autovõtmed olid millegipärast morsikannus. Kes on Paul? Kes kurat on Ponni?

Mina olin üliõpilane avatud ülikoolis, ning nagu te teate, härra juhendaja, siis on avatud ülikool see koht, kus kohtuvad seksinäljas pereemad, diplomit vajavad karjeristid ning kari kohtlasi, kes on peast nii põrunud, et pole suutnud tavaülikooli sisseastumiseksamit ära teha.

Kahe esimese liigi vahel jagunesid veel tüübid nagu mina, kes olid vahepeal ülikoolist välja visatud, kuid kes tulid iga aasta 1. septembril professor Vihalemma ukse taha niinimetatud siiraid lubadusi andma, et „nüüd me hakkame tõesti õppima, tahame ülikooli kindlasti ära lõpetada, see on ka meie endi huvides”. Siis mindi kuskile restorani sööma ning sõideti Tallinnasse tagasi, et südamerahuga kogu see koolijama unustada.

Vahel meid ennistatigi või hoiti nii-öelda nimekirjas, kuid avatud ülikooli tööle hakkamisest saadik koristati meid põhiõppest ära. Kui ma ei eksi, siis Tambet Kaugema oli ülikooli astunud juba aastal 1986, kuid käis siiani avatud ülikooli raames kooli vahet kõõlumas. Kümme aastat, kümme tali, ikka ülikoolis Peeter Tali!

Niisiis, kogu see kamp aetakse ühte ruumi kokku ning siis järgneb kuuetunnine loeng Indrek Treufeldtilt, kes proovib ühe päevaga kõigile igavusest sms-e saatvatele väikekodanlastele diskreetselt selgeks teha, mida ikka tähendab lause „medium is the message”. Minu ees oleva tädi kotist paistab kuulipildujalinti meenutav rull kondoomi.

Avatud ülikool oli minu aeglaselt pooleks murduv õlekõrs. See aitas hellitada lootust, et lõpetan ülikooli. Lootust, mida osakonnas keegi ei tahtnud kustutada, lootust, mida müüdi nüüd juba teenusena, õppemaksu eest. Kuid selge oli see, et töönalast vaevatud peaga suutsid sa heal juhul loengus vaid lahtisilmi magada.

Peale Treufeldti andsite meile loenguid ka teie. Olite alati andnud. Üheksakümnendate alguses te rääkisite mulle sputnikust, mis lennutati maa orbiidile kaks aastat enne teie Edasisse tööleminekut. Teie sputnikujutu kuulamise asemel veetsin suure osa vabast ajast internetis. Teie rääkisite taskulambiga pastakast ja varusokkidest sahtlis, kuid minu jaoks oli tähtsam küsimus, kust hankida võimalikult võimas arvuti.

Kui me aga avatud ülikooli jõudsime, õpetasite meile lisaks veel ka uurivat ajakirjandust. Te kirjeldasite oma loengus operatsiooni „Katkine transistor”, mille käigus Literaturnaja Gazeta ajakirjanikud jälitasid ebaausaid elektroonikatöökodade töötajaid.

„Ärge arvake, et nõukogude ajal ei olnud tõsist ajakirjandust,” ütlesite teie.

Me hakkasime kõik naerma, sest nii absurdne tundus meile idee, et nõukogude-aegne uuriv ajakirjanik võis mingisuguse raadioparanduse looga süsteemi muuta.

Ma ütlesin praegu, et me hakkasime naerma, kuid veel hullem on see, et me ei suutnud peatuda, me lausa lämbusime naerust. Ma mäletan, et osa meist läks koridori naerma. Võib-olla oli kõige naljakam selle juures see, et me maksime nende teadmiste eest ja kõige eest, mis meid naerma ajas, oma Tallinnas teenitud rahaga.

Ainus, kes ei naernud, olite teie, korrektne ülikond seljas, ootasite vaikides, millal naer otsa saab. Aga see ei saanudki. Meie naersime pidurdamatult ning see naer kandus üle meid eraldava ja järjest laiemaks muutuva ajajõe. Kaigub aeg-ajalt siimaani, kui tuletatakse meelde sokke ja taskulampi.

Lõpuks te parandasite lihtsalt meie kirjavigu, sest vähemalt kirjareeglid kehtisid jätkuvalt ning selles te olite palju parem kui meie ja ilmselt olete siiani.

Mul tekkis Tartus suur hulk uusi sõpru ja tuttavaid ning tihtipeale sattusin ülikoolilinna viimase hetke impulsiivse otsuse ajal.

„Sa Tartus ei olegi?”

„Kohe olen.”

Võtsin võtmed ja jaki, kustutasin kodus kõik lambid, keerasin ukse lukku ning läksin läbi härmatisest krõbiseva sügise hoovi autosse. Sõitsin kiirust kogudes läbi väikeste tänavate, kuni jõudsin peatänavale, kus õhtused ummikud olid lõppenud. Tallinnast välja sõites hüppas spidomeeter 170–180 peale.

Kiirelt sõites peab tähelepanu olema erk ning silmad ainiti keskendunud tee telgjoonele. Ükskord hakkas mingisugune BMW minuga lörtsisel maanteel võidu sõitma. Sõitsime 220-ga, kuid ma ei lasknud teda mööda. Hoolimata Hiiumaa avariist, ei kartnud ma enam autoga kiiresti sõita, see tähendab siis, kui ma olin ise roolis.

Metsanurga tagant hakkas paistma Maaülikooli ühiselamu. Võtsin hoogu maha ning sõitsin üle raudtee. Läbi Tähtverest, mööda A. Le Coqi tehasehoonest. Mäest alla. Parkisin auto parvlevate hakkide kisa saatel Poe tänavale ning varsti sisenesin sooja baari, kus sõbrad olid ees. Tee telgjoone vilkumine kummitas ikka silmis ning kõik, mis mu ümber toimus, tundus nii aeglane-aeglane. Red Bull viinaga ei võtnud seda kiirust maha.

Kõik liikusid edasi restorani Tsink-Plekk-Pang, mis oli tollel ajal meie operatsioonide keskus, staap ja peamine lõbustuskoht. Mu sõber Tõnis tutvustas seal mulle ükspäev mingisugust kirjut punkti.

„Saa tutvavaks – Mammu, Mõmmar, Kulpa, Pirru, Kiisu ja Miisu.”

„Sellised nimed ongi?”

„Mis siis?”

Näis, et nimeomanikel oli üldiselt suva, mida neist arvati. Nad suitsetasid raekoja purskkaevu rinnatise vastu toetudes kanepit. Enamik neist õppis Tartu Kunstikoolis, Miisul oli õhtul videoinstallatsiooni esitlus klubis Terminal. Räägiti, et ta ei kannata alkoholi, ent kui ma klubisse jõudsin, oli ta kogemata joonud ära suure rummi koolaga.

„Juhuu-tere!” hõikas ta kaugelt ja vajus meile kaela. Miisu videoinstallatsioon jooksis seinal. DJ mängis muusikat. Rahvas tantsis. Läksin baarileti äärde, kui korraga tuli üks tüdruk minu juurde ja ütles, et Miisu on ära minestanud. Leidsime pikali Miisu lava nurgast. Ma võtsin ta selga ning me tassime ta projektori eest läbi. Korra sai Miisu iseenda videoinstallatsiooni osaks, kui me viisime teda üle lava nagu ristilt maha võetud Kristust. See oli võimas moment, kunstilises plaanis.

Kui me öösel kõik Tõnise juurde läksime, kogunesime garaaži peal asuvasse töökotta ning hakkasime valmistama fantastilist mööblit. Mina tegin teravaks ihutud jalgadega tabureti, Mammu tegi puuhalgudest kuulipilduja ning Kulpa meisterdas kiviheitemasinat, millest lennutati päris meloneid naabri aeda.

Mõne aasta pärast tipnes meisterdamine õhtuga Zavoodis ehk Laial tänaval asuvas kõrtsis. Olime just tähistanud kellegi näituse avamist ning seal Zavoodi jõudes saime aknaaluse laua. Kuna kõrtsis

oli palav, siis tegime akna lahti ning mõne aja pärast käis enamik rahvast akna kaudu tänaval. Maja ette kujunes sumisev summ pidutsejaid, istuti äärekividel ja käratseti.

„Okei. Liiguks nüüd edasi. Ja aknad võtame kaasa,” ütles Kulpa ning me võtsime Zavoodil aknad eest ära. Kõndisime nendega läbi öö Tähtverre. Aknad olid ilusad, ülalt kaarjad. „Installime Tõnisele Windowsi,” itsitasin mina. „Saab tehtud,” ütles Kulpa ning me läksime Tõnise juurde, ning panime aknad kahe köögiakna poole vahele püsti.

Hommikul ärgates ei mäletanud ma aknaid enne, kui kuulsin köögist naeru, ja sündmuspaigale minnes sain aru, et aeg on taas Tallinna minna. Sõitsin akendega ettevaatlikult Zavoodi maja ette ning lootsin, et omanik mind maha ei löö. Kõik oli rahulik. Panin aknad maja najale ja andsin gaasi.

„Lock and load!” ütles noorpoliitik Kristjan. Me istusime pruuni Chevrolet' minibussi. Bussijuht viskas suitsu aknast välja ja käivitas mootori. Raudteejaamast võtsime peale veel kaks meest ning kaheksa minuti pärast peatusime Tähtveres halli krohvitud maja ees.

Chevy Van, millega me sõitsime, oli sametist pöördistmetega ning selles tiksus 1980-ndate tantsumuusika, millel madalad toonid olid maha keeratud ja kõrged peale keeratud. Kõlaritest kostis seetõttu rütmilist sisinat.

„Poissmees, välja!”

Algamas oli Tõnise poissmeestepidu ning mõne hetke pärast ilmuski uksele otse söögilauast kaaperdatud ja ähmi täis päevakangelane, suu juustu täis. Ta kupatati miljööväärtuslikku sõidukisse istuma.

Selle taksobussiga olime õhtuti alati pidudele sõitnud ning juhtki oli vana tuttav, kes pigistas silma kinni, kui lärm suureks läks või klaasid üle ääre ajama hakkasid. Algas enneolematu road trip läbi abielueliku lapseõlvepaikade, mis olid ka minu lapseõlvepaigad. Botaanikaaed. Toome. Tähtvere. Pirogovi park.

Siis jõudis buss Emajõe äärde ning me istusime kõik ujuvasse tünnisauna, mis võttis kursi Kaarsilla suunas. Karjusime möödujatele igasuguseid asju, näiteks peenikese häälega: „Homod-homod!” Seda tehes märkasime, et silla peal oli peatunud mingi mees.

„Uuju,” hõikas mees ning hakkas jalga üle silla käsipuu panema. Tünni meeskond jäi vaikseks. Ainult lainete loksumist ja ahju praksumist oli kuulda. Venelane vaatas natuke, lõi käega ja läks edasi. Meil kulus mõni sekund aega, kuni taastus endine bravuur.

Saunast edasi läksime Zavoodi, kus ma sattusin leti ääres juttu ajama ühe tuttava näoga tüdrukuga.

„Kuule, tüüta kedagi endavanust,” ütles baaridaam ja pritsis mind voolikust Vichy veega. Enne kui ma midagi mõelda jõudsin, viskasin vastu klaasitäie valget veini. Algas suurem vee- ja napsusõda, mille käigus nii siit kui sealtpoolt letti visati peale vee õhku kõike, mis kleepus, vahutas või määris.

Tõusev päike leidis mind ja Kristjanit aeglaselt kodu poole minemas, meil oli vaheldumisi suur asfalditükk käes ning me viskasime seda kuulitõukaja stiilis enda ette. Kilomeetrine teekond koju kestis võib-olla tund aega. Tõukasin raevukalt asfaldikamakad, mis jäi iga viskega natuke väiksemaks, ja mõtlesin baaridaami lause peale. Mul polnud erilist kahtlust, jah, see oli äratuskell, mis kuulutas ühe aja lõppu. Nüüdsest hakkab ma tüütama endavanuseid. Aga kes need on?

Täpselt samuti kuulutas ajastu lõppu ka see ülalnimetatud hommik, mil ma pärast hirmutavat unenägu peavaluga silmad lahti lõin ja morsiklaasist oma autovõtmeid õngitsesin. Ma mõistsin lõplikult, et avatud ülikooli abil ma kõrgharidust kunagi ei saa.

Ma kõndisin osakonda ning andsin viimast korda lubaduse ülikool ära lõpetada, kui mind tagasi võetakse. Õnneks võetigi ning minust sai jälle ametlik Tartu Ülikooli ajakirjandusüliõpilane.

Nüüd lähenesin õpingutele süsteemselt, fanaatilise raevuga, ükshaaval jälitasin vanu õppejõude, tegin neile esseesid, eksameid, arvestusi, aruandeid. Minu relvaks sai Exceli tabel, mis on teatavasti parim relv uimase õppejõu vastu. Panin kirja kõik puuduvad ained, kinnitasin selle osakonnas ära ja pärast seda polnud kellelgi minu eest pääsu.

Ma olin öösiti kella neljani üleval ning kirjutasin, kirjutasin ja veel kord kirjutasin. Ainuke probleem oli see, et ma ei teinud seda selleks, et saada ajakirjanikuks, vaid selleks, et lõpetada ükskord ja igaveseks oma seos selle elukutsega.

Ma lugesein filosoofiat, semiootikat, ajakirjandusteooriat. Ma haarasin initsiatiivi.

Lõpuks, kui lähenes see päev, mil ma pidin oma lõputööd kaitsma, kohtusin oma töö oponendi Marju Lauristiniga. Lauristin tõstis töö laualt üles, lasi leheküljed pöidla vahelt läbi, uuris õmblusi. „Selle töö suurimaks väärtuseks on see, et ta on köidetud,” ütles ta.

Kuid kui ma töö lõpuks siiski ära kaitsesin, ei tundnud ma mitte midagi. Rõõmustav oli vaid see hetk, kui ma viisin lõputunnistuse oma vanaema Rajale näha, kes oli pärast puusaluumurdu põduraks jäänud.

„Kas see on nüüd tõesti õige asi,” küsis ta, „ega sa ei aja mulle jama?” Lõputunnistuse koopia sai nii oluliseks dokumendiks, et ta hoidis seda oma voodi kõrval.

Oli aeg lõplikult ajakirjanikuametiga hüvasti jätta.

Ajakirjandus oli minu kümneaastase kooliskäimise jooksul muutunud kahe asja poolest, kui tehnoloogia areng kõrvale jätta. Esiteks olid kadunud illusioonid ning teiseks olid toimetustes juhtpositsiooni haaranud saneerijad. Neil oli enamasti kõrge palk ja mõnel puhul isegi aktsiaoptsioon, samal ajal kui ajakirjanikud kühveldasid väikese raha eest mingisugust pasajuga 10 000 tähemärki päevas otse netti.

Üks asi, mis mu pead siiani pisut vaevab, on see, et samal ajal, kui me 1990-ndatel üritasime avalikku võimu kontrollida ja valitsuse otsuseid kritiseerida, maksis mõnigi leht, kaasa arvatud Rahva Hää, oma töötajatele ümbrikupalka ning seda tegid paljud teised väljaanded samuti.

Kust tekib õigus teistelt õigust nõuda, kui sa ise õigust ei järgi? Mis sõnumi selline seaduserikkumine saadab ajakirjanikele? Mida põrgut? Aga ma võtsin seda palka ise ka vastu, täpselt nagu suur hulk täna Eesti ajakirjanduses aktiivseid inimesi seda siis tegid. Ümbrikupalga praktika kadus minu teada Eesti ajakirjandusest alles üheksakümnendate teisel poolel.

See on tänaseks muidugi mullune lumi, vesi silla all, nagu öeldakse, kuid omad mõjud olid sellistel detailidel kindlasti kogu meediamaastiku rööbaste seadmisel. Midagi oli kasvanud viltu. Võib-olla selle tõttu kadus konkurentsist näiteks mõni teine väljaanne, mis oli piisavalt „rumal”, et makse maksta?

Toimetustes süvenes küüniline suhtumine ajakirjaniku ametisse, mitte et see kunagi tõeliselt romantiline oleks olnud, seda mitte, kuid kui varem oli alati olnud lootus, et mingi ime läbi sünnib üks tõeliselt hea ajaleht või midagi, siis nüüd oli see lootus ametlikult surnud. Saneerijad armastasid peatoimetajaid, kes polnud silmapaistvad isiksused, vaid pigem mänedžerid.

Saneerijate ja mänedžeride ettekujutus ajakirjandusest kui puhtast ärist viis selleni, et toimetustes olid üleval suured ekraanid, mille peal võistlesid kõige enam klikke saavad artiklid. Klikki oli aga kerge saada, sest selle jaoks polnud muud tarvis, kui panna pealkirja rõve sõna või hüüumärk.

Kas te teate, et Eestis on täna paarkümmend meediaagentuuri, kelle ülesandeks on broneerida ja planeerida reklaamipindu, samal ajal kui suuri päevalehti on vaid kolm? Ja kas te teadsite, et meediaagentuuri juht sõidab kaheks kuuks Taise puhkama, kuid ajakirjanik puhkab kodus teleka ees reklaame vaadates, kuni uni tast võitu saab?

Asi pole siinkohal sugugi selles, et inimesed peaksid ühepalju raha teenima, asi on hoopis selles, et niiviisi antakse meediaettevõtete süsteemis signaal selle kohta, mis on väärtuslik, mida tasub õppida, mille poole püüelda.

Paljudes toimetustes oli ajakirjanik taas muutunud Literaturnaja Gazeta reporteriks, kes, ajades operatsiooni „Katkine transistor” käigus kelmidest raadioparandajate jälgi, oli ohutult eemaldatud neist kohtadest, kus sünnivad otsused, mis muudavad ajalehte ennast, riiki või isegi meie maailma.

Rumalamad ajakirjanikest käitusid nagu Tea Party liikmed USA-s, kes olid valmis vabatahtlikult loobuma oma vabadusest, oma loomingust, lootuses, et ükskord on mõni neist ise üks toimetuse

juhtidest, kes hoiab käes sadamasse aheldatud meelelahutusristleja tüüri. Nad ei protestinud millegi vastu. Nad lihtsalt laulsid arvutiekraani taga hümni lollusele ning tagusid tähti mustriks.

Nad vahetasid oma ideaalid kiirelt paaritoalise korteri ja pisut üle Eesti keskmise küündiva palga vastu ja kirtsutasid nina, kui keegi ütles, et mudelil on midagi viga. Nad uskusid, et töötavad parimas võimalikus kohas, et uute ajalehtede loomine on mõttetu, et vastupanu on mõttetu. Kadunud oli eestiekspressilik hoog. Magneet oli pööranud ettepoole oma tõukuva poole. Vineerist seina taga arvati olevat betoon.

Härra juhendaja, minu küsimus teile on, kuidas see kõik ikkagi nii perse läks? Kas see on küsimus, mille ma pean esitama iseendale? Kas ma olen süüdi, et ma unistasin uurivast ajakirjandusest, aga ei osanud seda teha?

Ma tean, et ma ei käinud eriti loengus ja ma ei kirjutanud eriti palju üles neist sputnikutest ja sokkidest ja juutide vandenõust. Ahvatlevam oli tööle minna, saada natuke raha, mis siiski ületas kordades õppejõudude oma. Millise tee oleksime pidanud meie valima? Kus ja mida me valesti tegime?

Härra juhendaja, ma alustasin aruannet oma vanaemast, kes oli minu ema ema. Minu isapoolne vanaisa armastas samuti lugusid rääkida ning erinevalt vanaemast pani ta need ka kirja. Temagi oli seto, kuid pärit Irboska lähedalt Kosselka külast. See kant jääb teisele poole tänast Vene piiri.

Vanaisa trükis avaldamata raamat „Elukeerises” ringleb sugulaste käes ringi. See on pikk lugu sellest, kuidas vanaisa põgenes nii venelaste kui ka sakslaste eest. See on lugu, mis ei mahu Samuel Huntingtoni selgete vastanduste maailma, sest mis asi õieti on „seto”? Kuhu ta kuulub? Kellel teda tarvis on?

Ühe versiooni kohaselt võib setode nimetus tulla kokku kahest sõnast. „See” ja „too”. Seto on korruga „see” ja „too”, kuid see tähendab ka seda, et ta ühtlasi ka pole ei „see” ega „too”. Kui sa pole kumbki, kes sa siis oled? Tees ja antitees. Kui ennast saab defineerida vaid läbi nende ning mitte kunagi jõuda sünteesini, siis sa ei leia ennast iialgi.

Vanaisa raamatu liigutavaim koht on see, kui vanaisa ootab Patarei vanglas öö otsa oma surmaotsust ning hoiab kaasvangil käest kinni. Järjest kutsutakse inimesi välja ning üha vähem jääb neid kongi. Vanaisa jääb ellu, varjab ennast kaksteist aastat metsavahina Nõukogude võimude eest, kuid lõpuks saadetakse ikka Siberisse. Ta ei saa mitte kunagi aru, mis teda tabas. Ta proovib aru saada, kuid kogu jutustusest jääb õhku vaid suur küsimus: „Mida ma valesti tegin?”

Kuueteistkümnendaastastelt mõtlesin ma välja romaani, mille peategelaseks on Hispaanias elav poiss, kelle sees elab kaks vanavanaisa. Ma ei kirjutanud seda romaani kunagi, ent kui kirjanduse õpetaja palus teha referaadi oma lemmikraamatust, siis ma tegin referaadi sellest romaanist.

Ma valetasin õpetajale, et see raamat on olemas ning kättesaadav ka ülikooli raamatukogust. Seejärel sokutasin ülikooli raamatukogu kataloogi kataloogikaardi, kus ma tunnistasin üles, et raamat on väljamõeldis. Lootsin, et õpetaja läheb seda raamatut otsima.

Romaani peategelase kaks vanavanaisa olid surnud väga noorelt, kuid mõlemad olid jõudnud enne seda magada ühe naisega ning kumbki naine jäi rasedaks. Üks vanavanaisa oli kurjast vaimust vaevatud nooruk, kes tuli keldrisse kinni panna, teine erakordselt hea ja suurepärase inimene, kellest loodeti tulevast printsist. Kumbki vanavanaisa suri seejärel erinevatel põhjustel väga ruttu.

Romaani tegevus hüppab tänasesse päeva, ning kui peategelane saab kuueteistkümnendaastaseks, ärkavad mõlemad vanaisad tema sees üles, et lõpuni elada oma nii poolikuks jäänud elu. Kumb võidab? Ma ei mäleta enam.

Härra õppejõud, väljas on pime 21. sajandi sügisõhtu. Minu peas võtavad kohad sisse Ogask, Raja, Lembe Hiedel, mees, kellega tassisin Pärnus plaate, Hans H. Luik, Priit Hõbemägi, Aivi Ross, Cherif El Hakim, tüdruk rongist, Miša, Inno, Piirsalu, Villy, Meinart, kes on tänaseks surnud, ning Argo, keda samuti ei ole enam, Jaanus Kõrv, Vimbleton T., Hiiumaa ühejalgsed, normaalsete inimeste perekond oma kolme tütreaga, Ulrika, Peeter Tali, Mart Rimmel, Juhan Viiding, Julius Oengo, Priit Pullerits, mees püstoliga Lasnamäelt, ilus öde haiglast, kõik need inimesed Q-Raadiost, kaasa arvatud Kristjan, kes

lahkus internetti, inimesed tähetornist, Enn Kasak, Zavoodi baaridaam, ema. Tõnis, Mammu, Mõmmar, Miisu, Kiisu, Pirru ja kõik need teised, keda ma ei jõua mainida.

Huntingtonlane ei oska aplodeerida. Kuid ma tunnen korraga, et minu käed hakkavad liikuma. Juba ma plaksutan.

See kõik polnudki ju nii halb.
Ning, härra juhendaja, pärast kõike seda, ma ütlen aitäh ka teile.